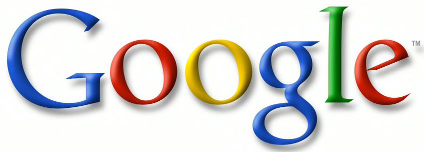

Anteckningar och Observationer

rörande

NORRIGE,

i synnerhet de nordligaste delarna
af detta land.

Af

P. A. Siljeström.

Norrköping,
tryckt hos Östlund & Berling, *1842.*

Företal.

Om våren 1838 inbjödos af Fransyska Regeringen Danska, Norrska och Svenska vetenskapsmän, att deltaga uti den vetenskapliga expedition, som detta år under Hr Gaimards ledning skulle företagas till det nordliga Scandinavien och polarhafvet. Härtill kallades från Svenska Regeringens sida Generalstabsofficeraren, Lieutenanten vid Götha Artilleri, (sedan Kammarherre hos H. K. M. Drottningen), Grefve Gyldenstolpe, Lieutenanten vid Flottan, (sedan Capiten-Lieutenant och Lärare i physik vid Mariebergs militär-läroverk) Hr Lilliehöök, Adjuncten vid Carolinska Universitetet (sedan Professor och Intendent vid Kongl. Vetenskaps-Academien) Hr Sundevall, Pastoren i Karesuando Hr Læstadius (för den tid Expeditionen skulle uppehålla sig i Lappland), samt författaren. Throndhjem bestämdes till mötesplats för dem af Expeditionens ledamöter, hvilka skulle deltaga uti sjöexpeditionen och hvilka der skulle inskeppas på det till Expeditionens tjenst bestämda fartyg, corvetten la Recherche — detsamma, med hvilket Hr Gaimard förut hade gjort sin resa till Island och Grönland.

Emedlertid blef utrustandet af detta fartyg, som nyss hade återkommit från Vestindien, fördröjdt genom nödvändiga reparationer, så att det icke förr än i slutet af Juni ankom till Trondhjem, commenderadt af Herr Capiten Fabvre. Till följd häraf kunde sjöexpeditionen för detta år icke blifva särdeles vidlyftig, heldst det var nödvändigt att i någorlunda god tid komma till Finmarken, för att vidtaga nödiga mått och steg för det derstädes tillärnade vinteruppehållet. I första början af Juli afseglade vi från Trondhjem directe till Spitzbergen (endast med ett kort anlöpande af Hammerfest), hvarifrån vi, efter att hafve verkställt beafsigtigade observationer, återkommo till Hammerfest i slutet af Augusti. 2) Här skiljdes Expeditionen åt olika håll. Corvetten återvände till Frankrike, Hr Gaimard med en del af Expeditionens ledamöter gjorde en resa genom Lappland och det nordliga Sverige, och fem andra, nämligen Hrr Lottin, Bravais, Bevalet, Lilliehöök och författaren, qvarstadnade i Finmarken, för att upprätta nödiga observatorier, och under vintren anställa de observationer, hvilka här framgent skulle fortsättas. Det var nämligen Hr Gaimards hufvudafsigt, att i Finmarken grundlägga ett åtminstone under några år bestående astronomiskt och meteorologiskt observatorium, hvarigenom en följd af ganska dyrbara observationer skulle kunnat erhållas. Detta gick sedermera, ty värr, icke i verkställighet, all-

denstund vi redan följande året lemnade Finmarken; det hör icke hit att dertill uppgifva orsakerna. Emedlertid sökte vi att så nyttigt som möjligt använda den tid af åtta månader, som vi samfäldt qvarblefvo. De reguliera meteorologiska observationerna fortgingo oafbrutet natt och dag med korta intervaller, och för öfrigt gjordes åtskilliga astronomiska och magnetiska observationer (ibland hvilka sednare må nämnas de corresponderande variations-observationerna efter Gauss' method, såväl med en unifilar- som en bifilar-nål — sedan den sednare äfven blef känd), pendelobservationer, observationer öfver norrskenet, öfver ebb och flod, öfver lufttemperaturen i högre luftlager m. m. hvilka komma att meddelas i den blifvande Fransyska resebeskrifningen. Hr Bevalet sysselsatte sig uteslutande med naturalhistoriska ämnen.

Vid vår ankomst till Finmarken var det Hr Gaimards afsigt att välja Hammerfest till vår blifvande station, men sedan befanns det något sydligare Bossekop i Alten äga företräde för dess friare horizont. På detta ställe qvarblefvo vi till medlet af April 1839, då Hrr Lottin, Bevalet och Lilliehöök lemnade Finmarken och togo återvägen genom Lappland; dessa herrar gjorde, under deras genom missgynnande omständigheter ganska besvärliga och långsama resa, en mängd interessanta obvervationer. 3) Hr Bravais qvarstadnade, för att

deltaga i en ny expedition till Spitzbergen med la Recherche, som denna gång, under resan till Hammerfest, äfven anlöpte Færöarna, och författaren gick med ångbåt ifrån Finmarken till Throndhjem, samt derifrån (hufvudsakligen i och för en geologisk undersökning 4) landvägen till Christiania, efter att under vägen hafva gjort en détour öfver Filefjæld in uti Bergens stift, samt återkom i slutet af Augusti till Stockholm, hvarifrån bortresan hade skett, öfver Jemtland till Throndhjem, i slutet af Maj det föregående året.

Efter denna korta berättelse om hela expeditionen, går jag att redogöra för planen till närvarande arbete, hvartill mitt deltagande i denna expedition gifvit anledning. Det har ej kunnat vara min mening, att meddela allmänheten de vetenskapliga detailerna, hvilka endast interessera vetenskapsmannen, och hvilka tillhöra det fullständiga Fransyska verket öfver resan; ej heller har jag velat utgifva någon egentlig resebeskrifning. Min afsigt har förnämligast varit, att bidraga till en närmare kännedom om de nordligaste delarna af Scandinavien, hvilka verkligen i allmänhet äro nog litet bekanta i Sverige; och då detsamma kan till en viss grad sägas om hela Norrige, har jag tillåtit mig att äfven bifoga några allmänna anmärkningar rörande detta land, ehuru kort tid jag

jemförelsevis tillbragte i dess sydliga och mest bebodda delar. Jag har gjort det i den öfvertygelse, att ingenting bör högre interessera en Scandinaviens innebyggare, än att efter förmåga söka befordra en allt förtroligare bekantskap mellan brödrarikena.

Sysselsatt under större delen af mitt vistande i Norrige med trägna speciell naturvetenskapliga observationer, hvilka lemnade föga tid till undersökningar i andra ämnen, har jag ej kunnat undgå att sjelf rörande många förhållanden vinna blott en ofullständig kunskap, ehuruväl jag, för mitt enskildta nöje, sökte att skaffa mig så många och så noggranna uppgifter som möjligt: ty det var aldrig min afsigt att gifva den större allmänheten del af mina uppsatser, förr än det visat sig, att ingen annan af de Scandinaviska deltagarena uti expeditionen, med bättre förmåga, varit betänkt på ett dylikt företag. Jag beder således, att man må anse detta arbete, icke såsom görande anspråk på att vara en fullständig beskrifning, utan endast såsom ett försök att, genom antydande af hufvudpunkterna, gifva ett rätt begrepp om de förhållanden, hvilka utgöra dess hufvudsakligaste föremål, nämligen Finmarkens och Nordlandens naturbeskaffenhet, climatologi, innebyggares caracter, lefnadssätt och näringsgrenar. Äfvenledes anhåller jag på förhand om tillgift, i fall mitt arbete på något ställe befinnes i geographiskt hänseende hafva alltför mycken anstrykning

af den ledsama läroboks-naturen; men jag är öfvertygad, att obehaget häraf skall betydligt förminskas, om den benägne Läsaren förser sig med tjenliga chartor, i hvilket afseende jag får recommendera de i Norrige af Prahl utgifna tvenne chartor öfver det sunnanfjällska och nordanfjällska Norrige.

Hvad slutligen stilen beträffar, hoppas jag, att allmännheten har öfverseende med en hand, som blott är van vid ziffror. Utan tvifvel skulle jag i alla fall bättre hafva öfversett mitt arbete i detta afseende, innan jag vågat öfverlemna det åt allmännheten, om ej en långvarigare utrikes resa, hvilken jag står i begrepp att företaga, gjorde det nödvändigt att nu, om någonsin, utgifva detsamma.

I.

Hammerfest.

Vi ankommo till Hammerfest den 13 Juli, tio dagar sedan vi gingo till segels ifrån Trondhjem. Äfven efter en så kort sjöresa emotser man alltid land med otålighet, och hvem undrar, om det i hög grad var förhållandet med oss, hvilka borde tillbringa en längre, obestämd tid på detta ställe, i grannskapet af Nordcap? Första anblicken gör menniskan redan på visst sätt förtrolig med ett ställe, om hvilket hon förut har ock blott de dunklaste begrepp; ty phantasien älskar att på förhand skapa en föreställning om alla förhållanden efter det första intrycket, hvilket i många fall kan vara origtigt, men med svårighet utplånas. Huru mången resande har ej ofta, af denna orsak, bedragit sig sjelf och andra! — Hammerfests glada och gästfria innevånare vederlägga snart det ofördelagtiga begrepp, man vid åsynen från hafvet af deras stad kan föranledas att gö-

ra sig äfven om menniskorna hvilka der bo; men oförändradt och lika sorgligt blifver alltjemnt intrycket af den omgifvande dystra naturen. Man skall i sanning sällan finna en dystrare belägenhet för menniskors boningar — ett omdöme, hvaruti alla, med hvilka jag derom talat, hafva öfverensstämt med mig. På sjösidan begränsas horizonten öfverallt af kala berg: ibland dem de höga fjällspetsarna på den ansenliga, vesterut belägna ön *Söröe*, hvilka likt pyramider uppresa sig bredvid hvarandra, och den enstaka klippan *Hjelmen*, hvilken på den ena sidan är afrundad som ett halfklot, på den andra lodrätt stupar i hafvet. På landsidan är staden likaledes rundtomkring omgifven af fjäll, hvilka tyckas likasom hänga öfver densamma, så tvärt höja de sig från hafsstranden: ibland dem *Salen*, hvars nästan lodräta ungefär 300 fot höga väggar uppresa sig tätt bakom staden, tills berget högre upp bildar en slätt, på hvilken det 1286 fot *) höga *Tyvefjæld* uppstiger. Sålunda innestängd af berg, hvilka för öfrigt hafva ingenting storartadt eller pittoreskt i sina former, præsenterar sig staden under ett alltför bedröfligt utseende, och det höga kyrkotornet är det enda föremål, som skänker ögat en angenäm hvilopunkt. Rundtomkring finnes inget träd, knappt någon buske: redan söder om Hammerfest, hvars latitud är 70° 40′ har tallen upphört att växa, och ehuru björken här ännu (enl. v. Buch) går 678 fot

*) Nämligen öfver hafvet, enligt v. Buch.

öfver hafvet, så finnas likväl endast vid sjön *Storvandet*, ett stycke från staden, en skog af dvärgartade björkar. Omkring denna sjö och vid stränderna af den lilla elfven, hvilken densamma nedskickar till hafvet och som vid dess utlopp drifver en mjölqvarn, finner man likväl om sommaren en lifflig grönska och mycket blommor, och saknar af ett trefligt landskap knappt annat än en behaglig skugga; men i detta afseende måste man åtnöja sig endera med allsingen eller med den dystra skuggan från fjällen.

Sjelfva staden är i afseende på byggnadssättet af ungefär samma beskaffenhet som våra små städer eller köpingar af lika folkmängd, med några få temligen ansenliga och vackra hus samt föröfrigt kojor, allt af trä. Vid ett och annat hus har man utan framgång försökt att odla några trädgårdsväxter, hvilka ännu i det sju mil sydligare Alten trifvas. *Kyrkan* är gammal och förfallen och bär ännu märken efter ett litet bombardement, som Hammerfest led af en Engelsk kapare år 1809; den är numera casserad och ersatt af en annan, hvilken var under byggnad vid mitt vistande i Hammerfest och hvars storlek synes beräknad för en mångfaldigt större folkmängd än staden för närvarande hyser. Men man har, på grund af de resultater hvilka hittills visat sig, byggt förhoppningar om framtida förkofran och alltjemnt stigande folkmängd. Hammerfest erhöll sina privilegier år 1789; tvenne år förut hade platsen blifvit

förklarad för stad. År 1801 hade den ännu endast 77 innevånare; 1825 var deras antal 341 och enligt sista *folktællingen* (af år 1835) var folknumern 391, hvaribland 10 handlande, 24 handtverkare och 10 skeppare.

Vid vår ankomst till Hammerfest hade handeln ännu ej kommit i full gång; likväl började någon rörelse att visa sig 5). Jag var der sedan följande året i April månad, medan ännu all verksamhet låg i dvala och snön i drifvor uppfyllde gatorna; då öfverensstämde Hammerfests utseende fullkomligt med den föreställning man kan göra sig om verldens nordligaste stad. — Handeln drifves endast omkring tvenne månader om året och förnämligast uti Augusti; men under denna korta tid är ock allt i staden och i hamnen lif och rörelse. Man kan då räkna på en gång ända till 20 à 30 Ryska *lodjor* (ett slags små fartyg med tre master, af ett uselt byggnadssätt, men hvilka dock ej så illa hålla sjön) samt, utom Norrska, äfven Engelska, Tyska och Svenska 6) fartyg. Den lilla staden hvimlar af menniskor, och blandade om hvarandra ser man Norrmän, Qvæner (Finnar), Lappar och Ryssar, ibland hvilka de sistnämnda i synnerhet utmärka sig, för deras på samma gång gravitetiska och sluga utseende, för deras nästan fotsida rockar och höga mössor samt långa, smutsröda skägg, genom hvilket allt de göra ett starkt afbrott mot de oansenliga Lapparna i deras lätta sommardrägt. Köpmännen förstå van-

ligen någorlunda de trenne olika språk, som behöfvas för att underhandla med Ryssar, Lappar och Qvæner, och dessa å deras sida förstå äfven gemenligen något Norrska, så att handelsspråket utgöres af ett slags rotvälska af det sednare språket och ettdera af de förra. Om ej alla uttryck blifva så grammaticaliskt rigtiga, så hjelper man sig likväl fram, och fintlighet afhjelper i betydlig mån behofvet af ordbok: så visste till exempel en Ryss icke den Norrska benämningen på hud, men gjorde sig förstådd genom uttrycket *koskjorta*, som han i stället begagnade. Den sommar jag var der, rådde på den lilla fläcken en förbistring i tungomål, som gjorde att man kunde tro sig flyttad till någon af verldens största handelsstäder: öfverallt hörde man om hvartannat Svenska, Norrska, Danska, Fransyska, Engelska, Tyska, Ryska, Finska och Lappska ljuda i öronen.

Hammerfests belägenhet är gynnande för handeln, ehuru icke i samma grad som förhållandet är med Tromsöe. Staden ligger på vestra sidan af ön *Hvalöe*, helt nära öppna hafvet, och har en god hamn för smärre fartyg, som på en sida skyddas af den utskjutande *Fuglenæs*-udden. Inloppet ifrån hafvet sker dels från norr, förbi Söröe, dels från söder, förbi *Stjernöe* in i Altenfjord, i förra fallet norr, i sednare söder om den ansenljga ön *Seiland*; det förstnämnda är kortast. Hamnen fryser aldrig; likväl tillåta de beständiga stormar, hvilka herrska på dessa farvatten under större delen af året, icke nå-

gon sjöfart mer än den korta tid af sommaren jag förut nämnt.

Följande förteckning uppgifver fullständigt årliga medel-exporten ifrån Hammerfest för quinquennium 1830—1834 (inclusive), enligt officiela 7) källor, samt för de fyra åren 1835—1838 (inclusive), enligt meddelanden, hvilka jag på enskild väg förskaffade mig 8). Mått och vigt äro Norrska.

Exporterade varor.

	åren 1830–1834		åren 1835–1838
Ejderdun, ℔ *)	405	—	1075
Torrfisk, Vog	56,232	—	45,475
Klippfisk, Vog	1,373	—	6,650
Saltad fisk, Vog	70,423	—	65,000
Saltade qveiter (heljeflundror), Vog	8,953	—	5,975
Salt sill, T:r	149	—	470
Fjäder, ℔	2,781	—	4000
Renhorn, ℔	28,120	—	22500
Räfskinn, st.	215	—	242
Hermelinskinn, st. . .	5	—	87
Utterskinn, st.	121	—	127
Renbudar, st.	1476	—	2525
Renkalfskinn, st.	34	—	
Getskinn, ℔	913	—	490

*) Ett Norrskt skålpund är ungefär = 1, 17 skålp. Svensk victualievigt. En *vog* innehåller 36 skålp. och utgör således 2,11 lisp. victualievigt

Skälskinn, st.	23	—	107
Ull, ℔	522	—	637
Tran, T:r	3527	—	3862
Kopparmalm (fr. Kaafjords kopparverk) ℔ . .	1,588,000	—	3,248666*)
Hvalrosshudar, saltade (halfva)	1133	—	660
dito torkade, ℔ .	1000	—	5463
Hvalrosständer ℔ . . .	1665	—	662
Hvitbjörnskinn st. . . .	»	—	10
Harskinn st.	»	—	35

Likväl kunna dessa tal icke anses på ziffran tillförlitliga, i anseende till svårigheten af noggrann controll, särdeles vid den Ryska handeln, hvarom mera i nästa capitel.

Den mesta fisken utgöres af torsk och sey, som antingen blott saltas (*laberdan*), eller blott torkas (*stockfisk*), eller ock både saltas och torkas (*klippfisk*). Stockfisken kallas antingen *rundfisk* eller *rotskjær*, eftersom den är hel eller fläckt i ryggen. Klippfisk beredes i början af våren, då den insaltade fisken uttages ur magazinerna, tvättas i sjön och renskrapas noga med stenskärfvor, samt upplägges på flata klippor vid stranden till torkning, hvarefter den undergår prässning, för att blifva så flat och tunn som

*) Detta tal angifver medelexporten för de trenne åren 1835—1837. År 1838 började hyttdrift vid Kaafjord och detta år exporterades endast 1,590,000 skålp. malm, men 245,000 skålp. koppar.

möjligt. — De öfriga articlarna äro till stor del en product af den fångst som göres på Ishafvet, förnämligast vid Spitzbergen. Farten på ishafvet ifrån Finmarken hade, i anseende till den minskade fångsten och de många dermed förenade farorna, under flere år upphört, och först efter år 1820 har den ånyo upplifvats. De expeditioner, hvilka utrustas för detta ändamål, upptaga vanligen hela sommaren, ifrån Juni till September, och ehuru utbytet är ganska föränderligt, så äro de i allmänhet lönande. Under de fem åren 1830—1834 (inclusive) utrustades på ishafsfångst ifrån Hammerfest, enligt officiela uppgifter, samfäldt 64 fartyg af 1250 lästers drägtighet och 645 mans besättning. Utbytet under samma tid var: fullvuxna hvalrossar 5754 st., hvalrossungar 308 st., hvalross-späck 7506 T:r, hvalrosshudar (halfva) 9727 st., hela skinn af hvalrossungar 280 st., hvalrossländer 8280 st. samt 21730 ℔, renkroppar 445 st., renhudar 554 st., renhorn 2592 ℔, skälspäck 157 T:r, skälskinn 800 st., hvalfisk- och hvitfisk-späck 170 T:r, hvita björnar 24 st., blåräfskinn 12 st., orensadt ejderdun 7090 ℔; alltsammans uppgående i värde till ungefär 63865 speciedaler. Enligt enskildta meddelanden var utbytet under de fyra åren 1835—1838 (inclusive) i medeltal för ett år följande: hvalrossar 475 st., späck 656 T:r, hvalrossländer 1399 ℔, halfva hvalrosshudar 906 st., skälskinn 165 st., renskinn 35 st., räfskinn 10 st., hvita björnar 5 st., orensadt dun 1401 ℔; hvitfi-

skar (delphinus albicans) fångades endast åren 1837 och 1838, då fångsten var, det förstnämnda året 24, det sednare 38 st. Af en hvalross vinnes vanligen *en* tunna tran, och likaså af en hvitfisk, men det sednare slaget är af ungefär dubbelt större värde.

De förnämsta importvarorna äro bränsle, spannemål och fetalier, diverse jernvaror, tågvirke och linor, spirituosa, äfvensom åtskilliga colonial- och manufacturvaror, af hvilka likväl största delen åter utskeppas till Ryssland. Qvantiteten af införd spannemål, mjöl och gryn (af olika sädesslag) utgjorde för de fem åren 1830—1834 tillsammans 148,746 T:r, hvaribland 122,005 T:r rågmjöl ifrån Ryssland. Under samma tid inkommo diverse fetalievaror till ett belopp af 229,189 ℔, hvaribland en betydlig mängd smör ifrån norra Sverige. Spirituösa drycker utgöra en väsendtlig post på importlistan. Åren 1835—1838 infördes, i medeltal för hvarje år, följande spirituosa: bränvin 60,125 potter, *) liquörer 387 flaskor, mjöd 7 T:r, rum 17950 potter, vin 13625 potter; öl och porter infördes endast år 1838 till ett qvantum af 637 bouteiller. Under samma tid infördes i medeltal för året: fiskkrokar (ifrån England) 537,500 st., stångjern 48850 ℔, diverse opolerade jernarbeten 19375 ℔, diverse gjutgods 35,000 ℔, jernband 2050 ℔, jernkakelugnar

*) En *pot* är ungefär ½ Svensk kanna.

10 st., jerngrytor 3352 ℔, spik 462,500 st., stål 1675 ℔; krut 25067 ℔; tågvirke och linor 33,750 ℔; cafle 18,575 ℔; socker 19475 ℔; the 5275 ℔; tobaksblad 31362 ℔; etc. — Handeln var förr nästan blott passiv, så att främmande fartyg, mest ifrån Bremen och Hamburg, bestridde både exporten och importen; nu sker deremot nästan all handel, undantagandes den Ryska, med stadens egna fartyg. Åren 1830—1834 funnos i medeltal 14 fartyg af 1065 lästers drägtighet. Oberäknadt de fartyg, hvilka utrustades på ishafsfångst, blefvo under dessa fem år samfäldt inclarerade, utländska fartyg 798 af 15783 lästers drägtighet, inländska 241 af 3862 läster, samt utclarerade, utländska 604 af 14152 läster, inländska 201 af 3346 läster. — Handeln på de Ryska städerna Archangel och Kola bedrifves uteslutande af Ryska fartyg, hvilka varit mera gynnade af hittills gällande handelstractater, så att de Norrska ej kunnat täfla med dem. 10) Sädesvarorna hvilka utföras från Archangel, komma till denna stad ifrån det inre af norra Ryssland på Dwinafloden, och samma väg taga colonial- och manufacturvarorna, hvilka återföras i retour från Hammerfest, tillbaka; och måhända skall Hammerfest, genom denna transitohandel, ännu mycket tillväxa, ehuruväl den alltid skall komma att stå efter uti concurrencen med Tromsöe, som har en vida fördelagtigare belägenhet. 11) Den mesta utländska handeln, oberäknadt den Ryska, drifves på Hamburg. 12)

Detta är taflan af det commerciela lifvet i Hammerfest, under den korta tiden af två månader eller *något* mer, som detta lif varar. Att handeln, oaktadt den inskränkta tiden för sjöfarten, likväl skänker sina idkare en ganska god vinst, finner man deraf, att en och annan handlande äger en betydlig förmögenhet. — Den öfriga delen af året är i Hammerfest ingen annan rörelse, än den som åstadkommes af handeln med den närmast boende allmogen, hvilken der utbyter sina producter mot bodvaror eller penningar, *) och köpmännen hafva föga att beställa. Så mycket svårare måste det vara att fördrifva tiden under den långa och svåra vintren. Hammerfest erfar, till följd af sin belägenhet nära öppna hafvet, allt det fruktansvärda af hafsclimatet om vintren i dessa nordliga trakter, med en kall, fuktig luft, en ständigt dyster himmel och oupphörliga stormar. För att gifva ett tydligare begrepp om beskaffenheten af denna vinter, skall jag meddela några detailerade uppgifter derom, sådana jag var i stånd att erhålla. Väderleksobservationer hafva ej regelbundet blifvit gjorda i Hammerfest förrän under de nu sist förflutna åren, så att något egentligt meteorologiskt register fanns ej att tillgå; men uti en journal, som under de sex vintermånaderna blifvit förd öfver nattvakternas göromål, har Hr Tull-Controllören *Doxrud*, i egenskap af uppsyningsman deröfver, under de 9 åren 1826

*) Se i nästa capitel vidare om allmogens handel.

—1834 (inclusive), antecknat det allmänna som rört väder och vind, och ur dessa anteckningar har jag beräknat följande medeltal för alla åren.

	October.	Novemb.	Decemb.	Januari.	Februari	Mars.
Antal dagar med sydliga vindar	18,33	20,40	23,56	21,67	19,56	20,11
Antal regndagar.	8,67	3,56	2,44	2,56	2,33	1,44

Antal regndagar under alla sex månaderna		=	21,00
D:o snödagar	d:o	=	65,00
D:o stormdagar	d:o	=	56,33

Man ser, att de sydliga vindarna äro företrädesvis herrskande under vintermånaderna. De äro sällan rätt starka, och åtföljas mest af torrt och kallt väder, i synnerhet om de komma från ost-sidan (såsom SO); men när de gå öfver på vestkanten (såsom SV) medföra de mest regn eller snö. De nordliga vindarna äro deremot nästan alltid åtföljda af snö, och nordlig vind kan nära anses likbetydande med storm. Sjelfva ziffrorna antyda, så noga man kan vänta det, denna caracter af de nordliga vindarna, när man ihågkommer hvad nyss blifvit sagdt om de sydliga; ty antalet af dagar med nordliga vindar (60,36) och af stormdagar (56,33) skilja sig obetydligt från hvarandra, och antalet af snödagar (65,00) differerar ej heller mycket. — Man finner vidare, att storm och snö herrska ungefär hvar tred-

je dag, oftast förenade till hvad som kallas *sneefog*. Hvad jag här kallat storm, heter äfven så i originalregistret, ofta åtföljdt af epitheterna "frygtelig," "fæl," "stærk saa det knagede i byggningerne," och om snöyret och vädret i allmännhet säges "urimelig," "uhyre sneefog," "græsseligt," "grueligt," "gyseligt veir," "som skrækkede indbyggerne." Ett sådant väder fortfar stundom en hel vecka och ännu längre; lägger man dertill inflytandet af den fuktiga luften och vintermörkret, så kan man göra sig en föreställning om det hemska uti denna vinter. — De i den åberopade journalen uppskrifna klara dagarnas antal utgjorde per medium för hela vintren 22,44, så att ungefär hvar åttonde dag skulle hafva varit klar; men ibland dessa klara dagar förekomma äfven dagar "med sneefog og klar luft," och uppgiften härom varierar för öfrigt mycket för de olika åren samt torde, enligt sakens natur, ej kunna anses för rätt tillförlitlig. 13)

Det är tydligt, att Hammerfests innevånare, under en sådan vinter, måste söka sina förströelser inom-hus. Om äfven vädret tillåter att njuta af friska luften, så kan man likväl, i anseende till stadens innestängda belägenhet, ej göra en särdeles lång slädfart, och det finnes der för öfrigt hvarken häst eller ren. Det är således endast i deras inbördes sällskapslif som Hammerfestboerna finna någon utväg att förströ sig, och denna begagna de äfven flitigt. Förr utgjorde deras samqväm för det me-

sta dryckesgillen, der det lärer tillgått ganska blodigt, och en Engelsk resande (*M:r Brooke*) har tillåtit sig att på ett nog indelicat sätt förlöjliga dessa vanor bland menniskor, hvilkas gästfrihet han åtnjutit; men nu mera har der, såsom öfverallt i norden, det myckna drickandet till stor delupphört, i samma mån den gammaldags, på rus beräknade punschen lemnat rum för finare dryckesvaror. För öfrigt bestå de vanliga vinterförströelserna der som annorstädes i kortspel, dans och spectacler — ty Hammerfest har äfven sin theater, hvilken invigdes under mitt vistande i Finnmarken, Carlsdagen 1839. Det är en ganska nätt sällskapstheater, anlagd uti det, också under mitt uppehåll i Finnmarken, inrättade *Hôtel du Nord*, som derjemte äfven har en billard. — Men köpmännen begagna som oftast en del af vintren för att göra resor till Stockholm, Arangel, Petersburg. Deras *grand tour* är i allmännhet resan, öfver Petersburg, omkring Östersjön och ända till Hamburg, samt derifrån hem öfver Christiania och Throndhjem. Ett par unga köpmanssöner hade äfven gjort ännu längre resor. — Emedlertid återkomma de till det stygga, ruskiga Hammerfest med samma glädje som hvar och en annan återkommer till sitt hem; ty äfven här tänker man, såsom ordspråket lyder, att borta är bra, men hemma bäst. Och jag vore frestad tro, efter hvad jag sett, att kärleken till hembygden är desto starkare, ju mindre leende hemlandsnaturen är. En

.nlig natur gör hemmet till allt; men endast en p känsla för hemmet förmår rotfästa i mennisko-en en lika djup och alfvarlig kärlek till hembygd fosterland.

II.

Om Finmarken i allmännhet.

Finmarkens amt utgör, mellan ungefär 33:dje och 50:de longitudsgraden, Scandinaviens gränsland mot polarhafvet; i norr sträcker det sig till Nordcap, Europas nordligaste spets, vid 71° 12′ latitud, i söder till 68° 20′, och är således helt och hållet beläget norr om polcirkeln. Hvad qvadratinnehållet beträffar, så kan det icke med någon säkerhet angifvas, förrän kusten blifvit fullständigt uppmätt — ett arbete, som ännu sysselsätter *Kystopmaalings*-commissionen. 14) Man skiljer mellan Finmarkens amt och det egentliga Finmarken: det förra inbegriper, jemte det sednares tvenne *fogderier Öst-* och *Vest-Finmarken*, äfven *Senjens* och *Tromsöe* fogderie, som är den sydligaste delen, och hvars innevånare affectera att icke tillhöra det föraktade Finmarken, hvartill detta district ock först räknats efter år 1787, då Finmarkens amt upprättades i stället för det förut så kallade Vardöehuus amt, hvilket ensamt innefattade det egentliga Finmarken. Också öfverensstämmer det ifrågavarande districtet i de flesta afseenden mindre med Finmarken, än med Nordlanden, dit man ock vanligen räknar det. — Öst-Finmarken består af tvenne pa-

storat, nämligen *Vadsöe* (med annexsocknarna *Vardöe* och *Næssebye*) samt *Lebesbye* (med annexsocknarna *Tana* och *Kjöllefjord*); Vest-Finmarken af fyra, nämligen *Kistrand* (med annexsocknarna *Kjelvig*, *Kautokeino* och *Karasjock*), *Hammerfest* (med annexsocknen *Maasöe*), *Loppen* (med annexsocknen *Hasvig*) samt *Alten-Talvig*; Senjens och Tromsöe fogderie innehåller tio. Af de i det egentliga Finmarken belägna är Alten-Talvig det folkrikaste och i alla afseenden anmärkningsvärdaste, men Kistrand af största areal-innehållet. Detta sednare pastorat sträcker sig ifrån Nordcap ända ned till Torneå-Lappmark, omkring tjugufem Svenska mil rätt i norr och söder.

På södra sidan skiljes Finmarken från Lappland genom fortsättningen af Kölen, och utgör ett smalt klippigt kustland, genomskuret af fjordar eller vikar, ibland hvilka följande äro de märkligaste: i Senjens och Tromsöe fogderie *Qvænangerfjord*, *Lyngenfjord*, *Ulfsfjord* och *Malangerfjord*; i det egentliga Finmarken *Altenfjord*, *Porsangerfjord*, *Laxefjord*, *Tanafjord* och *Varangerfjord*. De fyra sistnämnda äro i synnerhet djupt ingående och dela landet emellan sig i bredare eller smalare landtungor, hvilka skjuta ut i hafvet. Af dessa sednare går den längsta ut emellan Porsangerfjord i öster och hafvet norr om Altenfjord i vester, samt sträcker sig i norr mot ön *Mageröe*, på hvilken *Nordcap* är belägen; öster om denna utskjuter en mindre landtunga emellan Porsangerfjord och Laxefjord, slutan-

de med den höga och branta udden *Sværholtklubben*, som skiljer Öst- och Vest-Finmarken åt; ännu östligare, emellan Laxefjord och Tanafjord, utspringer en annan, hvars yttersta udde är *Nordkyn*, den nordligaste spetsen af Europas fasta land; och slutligen ligger emellan Tanafjord och Varangerfjord den stora halfön *Varangernæs*, som är den östligaste delen af Finmarken. Jemte de nämnda finnnas en otalig mängd af smärre fjordar. Uti flera af dessa fjordar hafva ansenliga elfver sitt utlopp, t. ex. i Senjens och Tromsöe fogderie *Mols-* (eller *Mons*) *elv*, *Bardoelv*, *Sallangselv* och *Reisenselv*; men de ansenligaste äro *Altenelv* och *Tanaelv* i det egentliga Finmarken, hvilka utlöpa i fjordarna af samma namn. — Utanför kusten ligger en skärgård af otaliga större och mindre öar, ibland hvilka de betydligaste äro *Senjen* (som är Norriges största ö näst *Hindöe*, af hvilken äfven en del tillhör Senjens och Tromsöe fogderie), *Hvalöe* (eller *Qvalöe* — vid *Tromsöe*), *Ringvadsöe*, *Seiland*, *Söröe*, *Hvalöe* (eller *Qvalöe* — der Hammerfest är belägen) och *Mageröe*; de fyra sistnämnda tillhörande det egentliga Finmarken.

Den stora fjällryggen sänker sig under sin fortsättning åt norr och öster, och har, der den begränsar Finmarken, med en mer och mindre ansenlig bredd, ej öfver 1500—2000 fots högd. Enskilda bergspetsar vid kusten uppstiga likväl ända till 3000—4000 fots högd och deröfver; de högsta uti Senjens och Tromsöe fogderie. Beständig snö finner man derföre mångenstädes, äfvensom större och mindre jöklar eller glacierer, ej blott på fasta

landets fjäll, utan äfven på flera öar 15). — Gneissen utgör grundlaget för bergformationerna. I Senjens och Tromsöe fogderie framträder likväl på sjelfva kusten och de närmast belägna öarna glimmerskiffer såsom hufvudbergart, under det på de längre ut i hafvet liggande öarna en gneissartad granit är herrskande. I Vest-Finmarken går gneissen ända ut i hafvet och gifver denna kust och skärgård dess skaplynne; men nedanför, åt söder och sydvest, råda, på en vidlyftig sträcka af det inre Finmarken, en utomordentligt hård qvartzlerskiffer samt grönsten, i hvilken sednare man på många ställen finner kopparmalmer 16). Hela den nu nämnda kuststräckan caracteriseras af sina höga, spetsiga fjäll, hvilka, af täta fjordar genomskurna, brant skjuta ut i hafvet, der en vild skärgårdsbildning vidtager. — Helt olika är Öst-Finmarkens kust. Den omgifves af ingen skärgård, och landhögden framställer endast jemna, afrundade former — till den grad, att seglaren knappt finner ett landkänningsmärke på hela denna långa sträcka; slutligen förlorar den sig mot öster i ganska låga bergsträckningar. Dessa olika yttre former betingas af bergens olika natur; ty i detta district äro sandsten och lerskiffer, med betydliga massor af qvartz, de framträdande hufvudbergarterna, hvilka mot hafvet likväl begränsas af glimmerskiffer. Först söder om Varangernæs uppträder åter gneissen, och dermed äfven en vildare kustbildning.

I fråga om Finmarkens climatiska beskaffen-

het, bör man erinra sig, att hela detta landskap ligger långt norr om Torneå. Man bör således der vänta ett strängt och mot all cultur fiendtligt climat. Emedlertid åtnjuter den vestra Scandinaviska kusten, såsom bekant, ett vida mildare luftstreck än den motsvarande östra, och hvad den nordvestra och norra, vid polarhafvet belägna, delen beträffar, så är den i detta afseende i hög grad gynnad framför hvarje annat polarland; ty dess climat är i sjelfva verket blidt, om det jemföres med andra länders af lika hög latitud. Också visar Finmarken exemplet af den nordligaste cultur i verlden, och ehuru fattig än vegetationen är, jemförd med sydligare nejders, så må man likväl ingalunda föreställa sig, att detta landskap helt och hållet saknar naturskönheter af ett mildare slag. Senjens district är bekant för sin vackra natur, och i flera dalsträckningar samt vid det inre af flera fjordar finnas många behagliga ängder t. ex. Molselvs- och Bardo-dalarna, det inre Lyngen, Alten, trakterna omkring Porsanger- och Laxe-fiord o. s. v. — 17)

Grannskapet med hafvet förmildrar strängheten af vinterkölden. Hafvet fryser aldrig vid dessa kuster, ej ens i det inre af fjordarna, utom i ganska små invikar. Vid flera observationer i Januari och Februari månader fann jag vattnets (ytans) temperatur ute i Altenfjord alltid öfver 0°, högst +1°.4. Hr Doctor Walter i Hammerfest, som under loppet af ett år derstädes observerat hafstemperaturen en à två gånger i månaden vid ebb och flod, har såsom *medium* af sina observationer funnit ÷ 3°.5. —

För öfrigt äro variationerna uti ytans temperatur helt och hållet beroende af vindarna på hafvet 18). — Till och med vid Nordcap har man aldrig observerat lägre luft-temperatur än — 18°, då man deremot ganska ofta i Norrbotten får se qvicksilfret frysa. Så mycket förmår hafsluften göra vintren mildare i kustlandet; men om sommaren äger ett motsatt förhållande rum, ty sommarvärmen är större uti inlandet än på kusten. Denna skilnad mellan hafskustens och inlandets climat kan man redan iakttaga uti sjelfva Finmarken, hvarest alltid de ställen, som äro belägna vid det inre af fjordarna, hafva en, hvad temperaturen beträffar, strängare vinter och mildare sommar, än de som ligga närmare öppna hafvet. Emedlertid är vintren i sjelfva verket obehagligare i grannskapet af hafvet, till följd af den fuktiga luft och de svåra stormar, hvilka der herrska, såsom jag i föregående capitel visat genom *Hammerfests* exempel.

För att gifva ett närmare begrepp om Finmarkens temperaturförhållanden, har jag uti följande tabell sammanställt resultaten af ett års observationer öfver lufttemperaturen på tvenne särskildta ställen i Finmarken, nämligen Vadsöe och Kaafjord. Dessa observationer hafva blifvit anställda år 1838, i Vadsöe af Hr Doctor Brock, och i Kaafjord af Hr Thomas, Öfverstigare vid grufvorna derstädes. De anförda medeltalen äro beräknade efter trenne dagligen gjorda observationer, kl. 8 à 9 f. m., kl. 2 e. m. och kl. 8 à 9 e. m. Reduction är gjord till centesimal-*scalan*.

	Januari.			Februari.	
	Medium	Maximum	Minimum	Medium	Maximum
Vadsöe	-9°.19	-1°.25	-16°.25	-11°.85	-2°.50
Kaafiord	-9. 03	+4. 00	-22.00	-12.77	-1. 00

	Mars.			April.	
	Medium	Maximum	Minimum	Medium	Maximum
Vadsöe	- 7.34	+ 1.25	-18.75	- 2.14	+ 8.12
Kaafiord	- 6.65	+ 1.50	-20.00	- 1.11	+16.66

	Maj.			Juni.	
	Medium	Maximum	Minimum	Medium	Maximum
Vadsöe	+ 2.75	+12.50	- 5.00	+ 5.12	+11.25
Kaafiord	+ 3.53	+21.11	- 6.66	+ 6.74	+23.89

	Juli.			Augusti.	
	Medium	Maximum	Minimum	Medium	Maximum
Vadsöe	+ 8.77	+21.25	+ 3.75	+ 8.54	+15.00
Kaafiord	+12.23	+25.55	+ 1.11	+ 9.04	+17.94

	September.			October.	
	Medium	Maximum	Minimum	Medium	Maximum
Vadsöe	+ 7.19	+12.50	+ 0.62	- 0.71	+ 7.50
Kaafiord	+ 6.73	+14.61	+ 0.50	- 0.36	+ 8.33

	November.			December	
	Medium	Maximum	Minimum	Medium	Maximum
Vadsöe	- 6.92	+ 3.12	-18.12	- 6.03	+ 6.87
Kaafiord	- 6.38	+ 2.78	-18.88	- 5.98	+ 5.66

Man ser uti denna tabell den förut antydda skilnaden i temperatur under olika årstider på *olika* belägna ställen: Kaafjord, beläget vid en liten *vik* aldralängst inuti Altenfjord, har i climatiskt afseende caracteren af inland, jemfördt med Vadsöe, som ligger närmare öppna hafvet och således är mera direct blottstäldt för inflytandet deraf. Hvad medeltemperaturernas absoluta värden beträffar, så kunna väl dessa observationer, af flera skäl, ingalunda gifva dem med någon större grad af säkerhet; men de tjena att gifva ett bestämdare begrepp om lufttemperaturens allmänna förhållanden. Beräknar man emedlertid medeltemperaturen för året efter dessa observationer, så finner man för Vadsöe — 0°.98 och för Kaafjord — 0°.33. Leouh. v. Buch har, efter sina observationer öfver tallgränsens högd, uppskattat medeltemperaturen i Alten, som ligger på obetydligt afstånd från Kaafjord, till mer än +1°. — För Hammerfest har Hr Doctor Walter meddelat mig sina observationer derstädes under året 1840. Dessa observationer gifva en ovilkorligen för hög medeltemperatur för året, hvilken af v. Buch æstimeras till lägre än —1°; men det är icke desto mindre interessant att se extremerna i hvarje månad äfven för detta ställe, hvars climatiska förhållanden jag i föregående capitel något vidrört. Jag meddelar derföre här de iakttagna maxima och minima. Reduction är gjord till centesimalscalan.

Observeradt	maximum.	... minimum af lufttemperat.
i Januari	+ 0°.06	—17°.69
Februari	+ 0°.81	—14°.56
Mars	+ 1°.06	—15°.56
April	+ 4°.62	—11°.44
Maj	+ 9°.62	— 6°.00
Juni	+17°.75	+ 2°.12
Juli	+24°.00	+ 5°.22
Augusti	+20°.62	+ 2°.12
September	+16°.75	+ 1°.06
October	+ 6°.19	— 6°.44
November	+ 6°.44	—14°.81
December	+ 5°.05	— 9°.94

Observationerna hafva anställts kl. 8—10 f. m., kl. 2—3 e. m., samt kl. 8--9 e. m; de hafva utan tvifvel säkrare gifvit maximum än minimum.

Till bestämmande af jordtemperaturen har jag haft tillfälle att förskaffa mig några materialier, genom observationer öfver temperaturen i en ej frysande källa i Alten. Denna är belägen nordost från handelsstället Bossekop, på vägen åt Kongshavnsfjæld, nära Torlevig. Den framväller ur jorden vid en obetydlig högd öfver hafvet, till hvilket den skickar en liten bäckrännil (som om vintren fryser, till helt nära sjelfva käll-mynningen), och ligger ganska långt från något större vattendrag. Marken rundtomkring består af sand, med ytan betäckt af mer och mindre tall- och björk-skog. Jag fann denna källa i October 1838, och observerade sedan under vintren följande temperaturer.

Källans temperatur		Luftens temperatur vid
d. 21 Oct.	= +1°.75	samma tillfälle = — 2°.5
d. 11 Nov.	+1°.80	+ 2°.3
d. 16 Dec.	+1°.70	— 6°.3
d. 30 Dec.	+1°.75	— 5°.6
d. 24 Jan.	+1°.50	— 14°.5
d. 2 Febr.	+1°.45	— 7°.7
d. 7 Mars	+1°.55	—20°.0
d. 1 April	+1°.67	— 4°.0
d. 25 April	+1°.77	+ 2°.9
d. 14 Maj	+1°.67	+ 7°.6
d. 29 Maj	+1°.80	" "

19) Att sluta af dessa observationer, bör medeltemperaturen för året komma att ligga omkring +1°.75 20). Är detta rigtigt, så torde luftens medeltemperatur falla ganska nära den för Kaafjord nyss angifna; så vida man eljest antager den på Wahlenbergs, v. Buchs, Humboldts, Kupfers m. fl. observationer grundade meningen, att skilnaden emellan jord- och luft-temperatur tilltager med breddgraden. En säker jemförelsepunkt i närvarande fall gifva Rudbergs undersökningar öfver jordtemperaturen i Stockholm och Upsala. 21) Till följd deraf bör då den af v. Buch indirect deducerade lufttemperaturen för Alten anses mycket för hög, men deremot mera öfverensstämmande med jordtemperaturen. — Hr Doct. Walter har, under ett års lopp, anställt observationer öfver temperaturen i en ej frysande brunn i Hammerfest, af hvilka medium blifvit +1°.35; hvarvid likväl bör an-

märkas, att temperaturen under olika månader differerat med mer än 2 grader. Observationerna hafva blifvit verkställda en till två gånger i hvarje månad, och följa här, sådana de blifvit mig meddelade, endast reducerade till centesimalscalan.

I Januari obs. temperat. i brunnen =	+1°.12
Februari	+0°. . .
Mars	+0°. 5
April	+1°.19
Maj	+0°.87
Juni	+1°.62
Juli	+2°.06
Augusti	+2°.44
September	÷2°.06
October	+1°.75
November	+1°.31
December	+1°.25

Enligt dessa observationer skulle medeltemperaturen sannolikt falla nära +1°.3, och i sådant fall lufttemperaturen, efter det vid Alten angifna förhållande mellan båda, komma att temligen noga öfverensstämma med den af v. Buch antagna 22).

De sydliga vindarna äro företrädesvis herrskande under vintermånaderna, i synnerhet de som gå på ostkanten; under sommaren är förhållandet omvändt. Det är ock klart, att, under den förstnämnda årstiden, den kalla luften, som kommer från fasta landet, måste röra sig utåt hafskusten närmast jordytan, under det den varmare hafsluften stiger

uppåt och inåt, och att om sommaren den då kallare hafsluften måste från hafsytan gå längst ner och inåt landet. En verkan af detta förhållande med vindarna igenkännes uti ett efter utseende besynnerligt phænomen, hvilket jag under vintren flera gånger hade tillfälle att observera, nämligen att temperaturen i de öfra luftlagren, till en ganska betydlig högd, var mycket högre än vid hafsytan. Såsom exempel härpå skall jag anföra en observation, hvilken jag gjorde den 14 Febr. 1839 och hvilken gaf mig den största differensen. Jag uppsteg då på toppen af det i Alten belägna Kongshavnsfjæld, hvars högd förut var bestämd till 732 fot, 23) och fann derstädes luft-temperaturen =—10°.75; tätt öfver hafsytan var temperaturen före uppstigandet =—12.62 och efter återkomsten =—12.70. Temperaturen var således 1°.91 högre på berget än vid hafsytan; vinden var nere svag SSO à SO, uppe något starkare och sydlig. Hrr Lottin och Bravais gjorde flera försök i detta afseende, med maximum- och minimum-thermometrar, som uppsändes dels med pappersdrakar, dels med luftballon, och funno ofta ofantliga differenser i samma syftning. Likväl ägde icke detta förhållande alltid rum, ty flera gånger då jag besteg den nyssnämnda fjällhögden, fann jag derstädes en lägre temperatur än vid hafsytan; men alltid fann jag vindsrigtningen på berget mera vestlig än nere, d. v. s. att då vinden nere vanligtvis blåste från SO, så blåste den åter på berget för det mesta från S, och var der tillika mera

jemn och stark. I följd deraf tyckes det som om vinden, i den mån man uppstiger öfver hafsytan, skulle vända sig mer och mer åt vester, hvarigenom ett starkare tillströmande af hafsluften utmärkes. Kommer nu denna tillräckligt starkt, för att, jemte andra härvid inverkande orsaker, uppvärma thermometern mer, än den till följd af det högre läget borde vara afkyld, så finner man temperaturen i de öfra luftlagren högre än i de nedra. Detta förhållande förtjenar emedlertid all uppmärksamhet för den vigtiga frågan om temperaturens aftagande med högden öfver hafvet 24). — I sammanhang härmed torde det icke vara ur vägen att med ett par ord omnämna jordytans värmestrålning. Genom flera observationer hade jag tillfälle att öfvertyga mig om den snöbetäckta markens, eller rättare snöns, stora strålningsförmåga. Såsom exempel derpå vill jag blott anföra ett par observationer, hvilka gjordes den 12 och 24 Januari. Luftens temperatur var vid förra tillfället —11°.85 och snöns: 1) I sjelfva ytan (som utgjordes af ett tunnt lager på morgonen fallen snö) —14°.95 2) tätt under den äldre snöskorpans yta —12°.85 3) vid marken, på tre tums djup — 11°.75 4) på ett annat ställe, vid en fots djup — 10°.75. Himmelen var molnfri, luften nästan ren. Vid sednare tillfället, då himmelen var fullkomligt klar, observerades luftens temperatur =— 14°.5 samt snöytans =— 17°.6.

Vid hafsytan är vindsrigtningen localt mycket föränderlig, till följd af landets ojemnhet, hvarigenom dels den herrskande vinden på mångfaldiga sätt devieras (man får t. ex. af fiskarena höra, huru nordanvinden på det och det stället blåser från vester o. s. v.) och dels värmestrålningen väsendtligen modifieras. Häraf förorsakas hvad som på denna kust kallas *fallveir* och *rock*, eller plötsligt uppkommande väderilar, från de trånga bergdälderna vid stränderna, ofta i alldeles olika rigtning med den för tillfället rådande vinden, — någonting för seglande högst farligt. Under en längre båtresa, som jag i April månad 1839 gjorde, hade jag tillfälle att blifva väl bekant med detta förhållande. Vi hade under andra dagsresan medvind, nästan storm, (som dagen förut tvingat oss att tidigare än vi ämnat söka hamn), och hade seglet till största delen refvadt (man nyttjar här endast ett enda stort råsegel, som vid inträffande behof hastigt kan bergas). Knappt förgick nu någon liten stund, utan att de aldrahäftigaste ilar af fallveir oupphörligt hotade oss, hvilka hvarje gång blott varade några ögonblick och derefter alldeles upphörde. Vid sådana tillfällen vågar man aldrig skota seglet fast, utan en eller två man måste alltjemnt hålla i dess nedra ända, för att ögonblickligt kunna berga det, när styrmannen, som oupphörligt spejar omkring åt alla sidor, tillkännagifver att ett fallveir är i annalkande, hvilket man ser af vattnets krusning på temligen långt håll. Den

minsta ouppmärksamhet eller oförsigtighet kan åstadkomma båtens kantring, hvilken olyckshändelse också är alltför vanlig, ehuru öfvade sjömän Finmarkens fiskare än äro. Somliga båtkarlar hafva ock den försigtigheten att i kölen fästa jernringar, för att deruti hålla sig när båten kantrar.

Regn faller äfven under vintermånaderna, på ställen som ligga nära hafvet, såsom synes af det förut anförda väderleksregistret för Hammerfest; några gånger är det anmärkt såsom särdeles starkt, äfven under de kallaste månaderna, ehuru i allmännhet regnet endast faller fint fördeladt och tunnt på så höga latituder. 1831—1832 års vinter var särdeles regnig; då voro antecknade i Januari 8 och i Februari 13 regndagar. Enligt de strödda anteckningar jag fann i samma register, tyckes snön i allmännhet lägga sig i början af October månad, hvilket äfven inträffade i Alten den vinter jag der tillbragte. För öfrigt gäller för hela kusten hvad som blifvit anmärkt i afseende på Hammerfest, att under vintren de sydliga vindarna, i synnerhet om de gå på ostsidan, i allmännhet äro svaga och medföra lägre temperatur samt klar och torr luft (det sednare ofta i hög grad), då deremot de nordliga, i synnerhet på vestsidan, nästan alltid äro stormiga och åtföljda af snöyr.

Norrskenet är om vintren ett snart sagdt alldagligt phænomen. I det citerade väderleksregistret för Hammerfest är det ganska ofta anmärkt. På samma ställe uppgifves äfven ofta, att ljungeld *(lyn-*

eld) varit synlig om vintren, stundom i förbindelse med norrsken, och en gång, nämligen den 7 Dec. 1829, är jemte ljungelden äfven thordön antecknadt. Detsamma hörde jag ock berättas af en i *Alten* boende person, som sade sig hafva en gång i Februari månad hört starkt thordön och sett ovanligt starka ljungeldar, vid ett tillfälle då äfven ett ovanligt intensivt norrsken visade sig. Jag erfor aldrig någonting dylikt under den vinter jag tillbragte i Finmarken, men måhända antydas derigenom vigtiga föremål för framtida undersökningar. — Man har ofta hört uppgifvas, att norrskenet skulle vara åtföljdt af ett eget frasande ljud, såsom af en silkesklädning e. d.; men jag misstänker, att detta härledt sig från en ganska lätt förklarlig irring af sinnena. Då man under ett starkt norrsken ser hela himmelen höljd af flammor, hvilka oupphörligt förändras och röras än hit och än dit med den utomordentligaste hastighet, och strålar, hvilka i ett ögonblick, likt raketer, uppskjuta med den aldrastarkaste glans o. s. v., så är det ganska naturligt, att i synnerhet ett vid noggranna observationer öfver naturphænomenen ovant öga kan låta missleda sig att, efter analogie, tycka dessa eldrörelser åtföljda af ett likt eld sprakande ljud och att hänföra äfven till hörseln hvad som endast tillhör synsinnet. Jag var en gång nära att på detta sätt blifva missledd, under det vinden äfven bidrog att öka illusionen. Emedlertid kan jag visst icke neka till möjligheten af ett

sådant förhållande, men det inträffade åtminstone ingen gång under den vinter jag var i Finmarken. Lapparna lära i allmännhet tro derpå, och jemföra ljudet af norrskenet med ett prasslande ljud, som man ofta hör uti renens fötter och som liknar ljudet af en öfverspringande electrisk gnista. Nästan alla personer i Finmarken, hvilka jag derom frågade, försäkrade sig ock hafva hört ett sådant ljud, vid ett eller annat tillfälle, då norrskenet varit utomordentligt starkt; men deremot sade mig en i Alten bosatt 70-årig man — en af dessa ostuderade observatörer, som man stundom finner på landet, och hvilken alltid flitigt sysselsatt sig med iakttagelser af väderleken, att han aldrig hört någonting dylikt. Efter detta anser jag åtminstone frågan vara tvetydig. — För öfrigt vore det fåfängt, att söka beskrifva praktfullheten af detta herrliga phænomen, sådant det visar sig i Finmarken. Redan kl. 3 e. m. kan man få se det framträda på norra himmelen, samt sedan fortfara ända till kl. 8 följande morgon, med otaliga förändringar spridande sig efterhand öfver en större eller mindre del af himmelen och i alla väderstreck. Observationer öfver de jordmagnetiska phænomenen, med hvilka norrskenet står i sammanhang, hafva äfven visat, att norrsken kan äga rum alla tider på dygnet, fastän det midt på dagen icke är synligt.

Dess mest utbredda och varagtiga ljus är i allmännhet blekt hvitgult, med strödda mer och mindre intensivt gula flammor och strålar; men hastigt öfvergående visa sig äfven stundom andra färger. Blott ett par gånger såg jag ett hemskt, mörkrödt norrsken af någon varagtighet 25).

Endast sex veckor om året kunna med någon säkerhet antagas fria från frostnätter, hvilka vanligen först fram i Augusti börja infinna sig, men ganska sällan förekomma i Juli. En äldre i Alten boende person — densamme hvilken jag nyss åberopat i fråga om norrskenet — berättade mig, att kälen på somliga ställen ofta qvarlegat på en viss djuplek under jordytan ännu i Juli månad, och förmenade, att den någon gång visst ej försvunnit under hela året. — Under sådana thermiska förhållanden måste vegetationen naturligtvis stå på en ganska låg ståndpunkt; likväl idkar man, såsom bekant är, något jordbruk i Finmarken. Uti nästa capitel, som handlar om Alten — den trakt af det egentliga Finmarken, hvarest man gjort de flesta och bäst lyckade odlingsförsöken — skall jag framställa det närvarande tillståndet af jordbruket, äfvensom skogshushållningen och boskapsskötseln i detta landskap. Emedlertid kunna dessa näringsgrenar i det stora hela endast anses såsom af underordnadt värde, i jemförelse med fiskeriet, hvarpå innevånarenas up-

pehälle förnämligast beror. — Bergsbruk idkas i hela Finmarkens amt endast vid Kaafjords kopparverksanläggning, hvarom utförligt i ett af de följande capitlen. Öfriga näringsgrenar äro af mindre vigt. Jagten skänker något utbyte, hvars belopp dock ej kan nöjagtigt uppgifvas, alldenstund de på städernas exportlistor uppförda pelsverk till någon del äro förut inkomna från Sverige och Ryssland, och till en annan del äro producter af ishafsfångsten. Insamlingen af ägg och dun är äfven en binäring, hvilken likväl lärer vara i aftagande, till följd af bristande vård om fogelboen. Slutligen kan äfven insamlingen af hjortron på flera ställen, hvarest de växa i utomordentlig myckenhet, anses såsom en naturlig inkomstkälla 26). — Hvad hus- och konstflit beträffar, så står den på en öfverhöfvan låg ståndpunkt och förtjenar föga att nämnas. Vestgöthar och Småländningar vandra ända hit upp med sina väfnader och diverse handarbeten, för hvilka de finna god afsättning. Dock lärer framgång mot något bättre hafva försports, åtminstone i södra delen af amtet, och i synnerhet har båt-byggeri börjat att med någon flit idkas (mest likväl af Lapparna), så att långt färre båtar nu än förr köpas ifrån Nordlanden.

Innebyggarena utgöras till största delen af Norrmän och Lappar, hvilka sednare här kallas Finnar. Här och der finnas äfven ifrån det nordliga Sverige

och Finland invandrade Finnar, hvilka här kallas Qvæner. Dessa sistnämda hafva deras förnämsta boningsplats i Alten socken, och jag skall återkomma till dem i de följande capitlen, hvilka handla om denna socken särskildt. De Qvæner, hvilka finnas i Öst-Finmarken, flytta merendels tillbaka till sina hemorter om vintren. — Norrmännen hafva på de flesta ställen nedsatt sig vid de inre delarna af fjordarna, hvarest climatet, såsom förut blifvit nämndt, är behagligast, under det Lapparna mer och mer undanträngts emot hafvet 27). Likväl finnas öfverallt spridda Lappboningar, äfven på ställen, hvilka eljest så godt som uteslutande bebos af Norrmän, t. ex. vid sydligaste ändan af Altenfjord. — Enligt den sednaste folkräkningen (år 1835) var folkmängden i hela Finmarkens amt 37,504 (hvilket är 6,976 flera än år 1825), nämligen i Senjens och Tromsöe fogderie 25,301, i Vest-Finmarken 7,195 och i Öst-Finmarken 2,845. I Senjens och Tromsöe fogderie utgöra Norrmännen, i det egentliga Finmarken Lapparna det största antalet. Det är icke möjligt att noga uppgifva antalet innevånare af hvardera nationen särskildt, alldenstund de sammanblandas i kyrkoböckerna; men enligt ett öfverslag, som gjordes vid 1825 års folkräkning, ansågs populationen i Vest-Finmarken då vara af ungefär följande sammansättning: Sjö-Lappar 3000, Nomadiska Fjäll-Lappar 850, Qvæner 650, innevånare i Kautokeino och Karasjock af blandad Qvænsk-Lappsk

härkomst 130, Norrmän 1700, utländningar af olika nationer 70. —

Finmarken har varit bekant från urminnes tider, såsom en del af de gamles Finmaurk eller Finmörk, och ehuru man i det egentliga Finmarken icke känner mer än ett enda forntidsminnesmärke (en bautasten med flera omgifvande stensättningar vid Mortensnæs i Vadsöe pastorat 28), så har man likväl fullkomlig visshet, att detta landskap ganska ofta besöktes af de gamla Norrska vikingarna på deras härtåg åt Bjarmaland, hvarvid de i förbifarten plundrade Lapparna, hvilka den tiden ensama bebodde Finmarken. Dessa plundringar öfvergingo efterhand i en ordentlig skatt, förnämligast bestående af pelsverk, hvilken utgjordes af Lapparna till enskilda herrar i Nordlanden. Sednare, när genom Harald Hårfager enkonungsväldet i Norrige blifvit grundadt, bortgåfvo konungarna vanligtvis rättigheten till *Finnefærden* — såsom det kallades att utkräfva skatten af Lapparna — åt länsmännen öfver Nordlanden, mot en viss årlig afgift. — År 1305 erhöll staden Bergen och kort derefter äfven Trondhjem rättighet till fri och uteslutande handel på Finmarken. Ifrån denna tid kan man räkna fiskeriets uppkomst vid Finmarkens kuster, och hoptals diströmade menniskor, för att idka handel och fiske. På detta sätt uppblomstrade snart Finmarkens tillstånd, och efterhand gjorde colonisterna sig

mer och mer oberoende af moderstäderna, i det de sjelf-va satte sig i direct förbindelse med utlandet. Underti-den gjorde Ryssarne beständiga öfverfall och plun-drade kusterna 29); men det oaktadt bibehölls alltjemt välståndet, så länge den af sig sjelf uppkomna fria handeln varade. Genom de privilegierade Bergens-boernas inflytande, för hvilka Finmarkens fria handel var en nagel i ögat, upphäfdes likväl denna år 1562, och ifrån samma tidpunkt började välståndet aftaga, un-der alltjemnt växlande handelsreglementen, föran-ledda af de privilegierades anspråk å ena sidan samt oupphörliga klagomål öfver deras förtryck och miss-bruk å den andra. Emedlertid förblef Finmarkens handel, under mer än tvenne århundraden, på en kort tid när, ett monopolium än för vissa städer, (förnämligast Bergen, Köpenhamn och Trondhjem,) än för enskilda köpmän eller compagnier, till dess den omsider år 1787 fullkomligen frigafs. Under allt detta försämrades tillståndet mer och mer, och med den tilltagande nöden ökades den böjelse för lättja och bekymmerslöshet, som ännu i så hög grad till-hör Finmarkens allmoge (likasom till större eller mindre del all den Norrska allmoge, hvars hufvud-näring är fiskeri). Dertill har fylleri sedan lång tid tillbaka varit ett gängse ondt bland allmogen i Fin-marken: redan år 1735 beklagade sig Biskop Hage-rup, i ett bref till Danska Regeringen, öfver den

derstädes "regnerende ondskab med brændevinsdrik". Genom alla dessa orsaker aftog ock folkmängden alltjemnt, och en förordning af år 1759 visar, att folkminskningen då hade gått så långt, att embetsmännen, hvilka ditskickades, knappt kunde erhålla nödigt skjutsfolk för deras resor. Till följd deraf beslöts, för landets coloniserande, att dit deportera förbrytare, och år 1760 befalldes, att qvinnor ifrån tukthusen i Bergen och Trondhjem årligen skulle ditsändas, för att lära allmogen att spinna och väfva; derjemte skulle de förbrytare, hvilka dömdes att deporteras till Finmarken, äfven få medtaga hustrur och barn, samt af deras förverkade egendom erhålla så mycket som kunde erfordras för anskaffandet af båt och nödig fiskeredskap. — Ännu deporteras brottslingar till Finmarken, ehuru icke i särdeles stor mängd, och detta slags colonisationsmedel har endast medfört de skadligaste följder i afseende på innevånarenas moralitet, bland hvilka en alltför ofta framträdande lösagtighet och tjufsinne utan tvifvel få tillskrifvas denna orsak. — Emedlertid har Finmarken förkofrats efter återupplifvandet och stadfästandet af den fria handeln.

På flera eller färre mils afstånd från hvarandra finnas vid kusten privilegierade handelsställen, hvilkas innehafvare uppköpa landets producter (hufvudsakligast fisk) samt tillhandahålla folket dess förnödenhetsvaror, mjöl, fiskkrokar, linor m. m. samt

diverse tygsorter och de vigtiga articlarna bränvin, tobak och caffe. Den sistnämnde drycken är mycket älskad af de Norrska fiskarena, men hos Lapparna har den ännu ej vunnit insteg. — Dessa *landthandlere* äro tillika gästgifvare, af författningarna ålagda att fortskaffa och herbergera resande mot betalning. Likväl betrakta de oftast den resande såsom en rar och välkommen gäst, hvilken de med nöje visa en obetalt gästfrihet. Med dessa goda qvarter och skjuts i de förträffliga här brukliga båtarna, kan man ingenstädes resa mera angenämt än i Finmarken, så vida man eljest ej fruktar en eller annan nog hårdhändt vindil i seglen och en eller annan salt våg i båten. Då ståndspersoner göra några resor vintertiden, är vanligtvis akterdelen af båten, som här kallas *skotten*, försedd med sängkläder och fällar (*skottklæder*), i hvilka man helt beqvämt nedbäddas, och på detta sätt kunna äfven fruntimmer, utan alltför stora olägenheter, uthärda en sjöresa. Men är man på sjön en mörk vinterdag, när storm och fallveir piska seglen och vågorna hvarje ögonblick skölja in i båten och i det de falla öfver kläderna frysa till is, så tror jag visst, att mången kan tycka en väl fjedrad vagn på torra landet vara ett beqvämare communicationsmedel än den snälla båten. I detta fall är likväl här inget val; ty landsvägar finnas icke i Finmarken. Vid kusten sker all communication medelst båt; i det inre landet får-

das man om vintren med renskjuts, eller på skidor, och om sommaren till fots, eller ridande.

Handelsmännen på landet sälja vanligen den af allmogen uppköpta fisken till köpmännen i städerna, hvilka sedan exportera densamma. — Under några veckors tid i slutet af Juli och början af Augusti månad (den så kallade *makketiden*) är det allmogen tillåtet att direct handla med Ryska fartyg, hvilka i och för detta ändamål då besöka handelsplatserna på landet. Genom ett sådant omedelbart utbyte af fisken mot de Ryska varorna mjöl, hampa o. s. v. kunna dessa erhållas till lindrigare pris än hos handelsmännen. Likaledes hafva fartyg ifrån södra Norrige rättighet till en dylik direct handel med allmogen, men dessa hafva mer skadat än gagnat genom den mängd bränvin och lumpna öfverflödsarticlar, hvilka de förnämligast tillfört. Emedlertid sker hufvudsakligen all handel genom landets egna köpmän, dels emedan innebyggarena under den korta tiden för den fria handeln med Ryssarna, icke kunna förse sig med sitt årsbehof, dels ock emedan de oftast, till följd af en alltför mycket anlitad credit hos handelsmännen, äro förbundna att hos dessa företrädesvis taga sina förnödenheter till hvad pris som heldst. Man klagar allmännt öfver detta onda, hvilket ock derigenom förvärras, att handeln nästan aldrig afslutes annat än genom varubyte, då folket till största delen godt-

göres med ett öfverflöd af de för öfrigt mycket begärliga articlarne tobak och bränvin, hvaraf det blifvit en följd, att fiskaren sällan äger mer än han behöfver för dagen och äfven ofta för detta ligger i händerna på köpmannen, som mången gång på ett hårdt och egennyttigt sätt begagnar sig af hans förlägenhet. Allmogens tillstånd i Finmarken är således ganska mycket sämre än det behöfde vara, hvartill ock i hög grad folkets egen lättja och brist på omtänksamhet är vållande — egenskaper, hvilka endast förvärras i den mån nöden är stor och prisen hos köpmannen stegras.

Fiskeriet bedrifves af innevånarena i det egentliga Finmarken endast vid deras egna kuster, och sällan ser man en båt derifrån vid det stora vinterfisket i Lofoten, hvarom skall talas i ett af de följande capitlen. Finmarkens fiskeri, ehuru aldrig så rikt som det sistnämnda, har likväl det företrädet att hela året kunna drifvas med i allmänhet större fördel, hvilket ock gör att många uppkomma ifrån Nordlanden, sedan vårfisket derstädes blifvit slutadt, för att fiska vid Finmarkens kuster under sommaren och hösten. Dessa Nordländningar göra vanligtvis en bättre fångst än de mera vårdslösa och med sämre redskap försedda Finmarks-boerna. Ifrån jultiden till Maj månad idkas i synnerhet torsk-fiske; sedermera kommer sejen och gifver under den öfriga delen af året, i synnerhet sommaren, den mesta fångsten. Sill infinner sig äfven på hösten, ehuru den på sednare ti-

der icke kommit i någon större mängd. Till torskfisket begagnas mest linor och Engelska krokar, mindre ofta garn; sejen fångas mest med så kallad sänknot, eller ock medelst en krok fästad uti ena ändan af en 8—10 alnar lång stång, hvarmed fisken uppdrages ur stimmen (detta kallas att *kröge sejen*). För öfrigt fångas ej obetydligt heljeflundror (*qveiter*); skälar dels skjutas, dels fångas i garn och på krok; äfvenledes idkas fiske af hajar, (*brygde, haabrand, haakjærring*) hvilkas lefver gifver den finaste tran. Hvalar fångas nu icke mer vid Finmarkens kuster, men det händer understundom att döda hvalar flyta till land, hvilka då komma socknen till godo, der de stranda. — En vog färsk torsk betalas af köpmännen (när den betalas med penningar) vanligtvis med omkring en ort (24 sk.), och torkad med en speciedaler. För en vog mjöl är deremot vanliga priset hos köpmännen tre ort och deröfver; men vid direct byte medRyssarna kan en vog mjöl erhållas för $2\frac{1}{2}$ vog torsk, och heljeflundrorna utbytas vog om vog mot mjölet.

Utom hafsfiskeriet bedrifves äfven på flera ställen elvfiske, förnämligast af lax. Af laxfiskerier förtjena i synnerhet att nämnas de som idkas uti Alten- och Tana-elv, hvilka likväl på sednare tider ganska mycket aftagit, ehuru de ännu äro af betydenhet.

Hvad jag här anfört om Finmarkens näringsförhållanden, afser lika mycket Norrmännen och Lapparna. De sednare nära sig, likasom de förra,

hufvudsakligen af fiskeriet, hvarjemte de äfven underhålla några kor och får. I afseende på sjelfva lefnadssättet skilja de begge folkslagen sig likväl betydligt från hvarandra, först och främst deruti, att Lapparna alltid bo uti jordkulor eller så kallade *gammer*, då Norrmännen deremot, med högst få undantag, bo i timrade hus; när de sednare någon gång bo i gammer, så äro dessa både större och bättre inredda än Lapparnas, samt försedda med fönster och eldstad med ordentlig rökgång, och tyckas då verkligen under Finmarkens climat vara att föredraga framför timrade hus, emedan de mycket bättre förmå att afhålla storm och köld. — För mången Läsare torde Sjö-Lapparnas boningar vara föga eller intet kända, och jag skall derföre beskrifva en dylik, som jag besökte under en färd på Altenfjord.

Längst ned vid stranden stodo ett par små hus af bräder, hvilka tjenade till fiskeredskapens förvarande, och bredvid dessa några ställningar (*hjælder*) att upphänga fisk på till torkning. Något ofvanör yntes en uppstaplad hög af björkris och bredvid denna sjelfva gammen, skyddad af ett tätt bakom uppstigande berg mot de häftigaste vindarna, skiljd genom fjäll och sjö från alla andra menniskoboningar. En gamm är en af ris och qvistar hopfogad koja, täckt ända ned ifrån marken med ett tjockt lager af jord. Den är utvändigt fullkomligt rund, liknande en ättehög, och när den, såsom med den ifrågavarande var förhållandet, är öfverhöljd med snö, kan

den icke urskiljas från en snödrifva. Emedlertid kom jag dit och fann, efter något letande, dörren. Denna var lutande inåt, så att den tillstängdes af sig sjelf, ty något lås nyttja Lapparne icke; vanan dervid gör ock att en Lapp aldrig stänger dörren efter sig, då han inkommer i ett vanligt hus. Jag inträdde uti en mörk gång, i hvars andra ända voro tvenne dörrar, den e-na förande till fästallet, den andra till boningsrummet. Detta sednare var ett temligen stort, rundt rum, i hvars midtel lågo några stora, flata stenar, som tjenade till härd för eldstaden, och rätt öfver den-na var ett hål i taket, till utlopp för röken; under regn- och snö-väder tilltäppes detta hål med en skärm af oxblåsa, som medelst en vidfästad stång kan ditsättas eller borttagas efter behag. På något afstånd från härden stodo fyra stolpar uppresta i en fyrkant, emellan hvilka tvärstänger voro slagna; emellan dessa stänger gingo återigen andra tvärsöf-ver eldstaden och tjenade till upphängning af gry-torna vid matlagningen. Denna gör icke mycket bryderi: den måltid jag åsåg bestod icke af annat än ett slags mjölvälling, hvilken Lapparna åto så het den togs ifrån spiseln; bröd sätta de högt värde på, men nyttja det sällan. Emellan väggarna och de fyra stolparna, hvilka sednare äfven tjenade att uppbära gammen, var marken betäckt med renhudar och fällar, som utgjorde innevånarnas både nattläger och sitt-platser, och omkring väggarna voro hyllor uppslagna, på hvilka lågo några eländiga husgerådssaker. Lap-

parna äro i sitt hem vanligen sittande, med benen korslagda under sig; det är ock nödvändigt att hålla sig så nära marken som möjligt med hufvudet emedan gammen högre upp alltid är uppfylld med rök. En följd af den beständiga röken, hvari Lapparna lefva, är likväl att deras ögon alltid äro röda och rinnande. — Fästallet hade en särskild härd för kokning af åtskilliga hafsväxter åt kreaturen, hvilka, i följd af detta dåliga underhåll, voro ytterst magra. Ägaren till denna gammen, som var en af de rikare Lapparna, hade 5 kor och 20 får; de fattigare hafva icke, såsom denne, någon särskild afskrankning i gammen för kreaturen, utan bebo, gemensamt med dessa, ett enda rum, som då på ena sidan om härden upptages af menniskorna, på den andra af fänaden. Man kan lätt göra sig ett begrepp om graden af snygghet i dessa gammer.

En omständighet i Lapparnas hushållning förtjenar att omnämnas för den medicinska nytta densamma medför, nämligen det ymniga bruk de göra af syrkål (rumex acetosella) som växer i myckenhet på dessa kuster. De blanda den alltid uti mjölken som de förtära, hvilket lärer hafva den verkan, enligt hvad Hr Doctor Walter i Hammerfest försäkrade mig, att Lapparna mycket sällan angripas af skörbjugg, som deremot är en lika allmänn som till sin beskaffenhet ofta svår sjukdom bland de öfriga innebyggarena, hvilka ej begagna detta præservativ. Under tre års tid, som Doctor Walter varit i Ham-

merfest, hade han blott hört omtalas ett enda fall af skörbjugg bland Lapparna, då denna sjukdom deremot tidtals under samma period varit ganska allmännt gängse bland Norrmännen. Mot skörbjugg bruka eljest Sjö-Lapparna varmt skälblod, likasom Fjäll-Lapparna renblod.

Lapparna äro ett fromt, beskedligt folk, med godt naturligt förstånd, samt både böjelse och receptivitet för undervisning, och deras religiösa kunskaper kunna i allmännhet anses lika med den Norrska allmogens. I Talvig träffade jag en Lapp, som vid tillfälle af en ägotvist sjelf hade uppgjort en charta öfver den omtvistade jordrymden samt tillgränsande district, för att præsentera fogden: den var visserligen, såsom man kan tänka, högst ofullkomlig, men ådagalägger i alla fall hos dess upphofsman en, för hans ställning i lifvet, högre grad af bildning. Af de öfriga innebyggarena äro Lapparna föraktade, och "skikkelig folk" säges såsom motsats till dem; de äro ock medvetna af denna ringaktning och hysa ett slags känsla af resignation öfver sitt lägre anseende. Der naturen i anletsdragen nedlagt en olikhet, som i hvarje ögonblick påminner om och upplifvar ett häfdvunnet förakt eller hat mellan nationer, der kunna lagstadgar ingenting uträtta till dess upphäfvande, och således har ännu efter hundrade år den kungliga befallningen (af år 1743) varit utan verkan, som säger, att "det er kongens vilje, at Finner skulle agtes og ansees lige

med alle vore undersaater," hvilket uttryck förekom i en resolution, som särskildt bjöd, att Lappen Anund Sivertsen skulle "ansees som en bondemand og ikke af nogen forekastes sin hærkomst." Det är på samma sätt som den emanciperade, enligt lagen frie Negern i America, ändå alltid blifver föraktad och i sjelfva verket ofri; emedan han icke kan upphöra att vara Neger. Emedlertid händer det, att Norrmän och Qvæner taga tjenst hos Lappar, men aldrig motsatsen. Blandade äktenskap förekomma högst sällan; en Lapp friar aldrig till en Norrska eller Qvænska, men någon gång har det händt, att Norrmän tagit Lappska hustrur. Dessa förbindelser blifva för det mesta olyckliga; till en stor del, emedan makarna uppäggas till inbördes kif och bitterhet genom de skymford, som de hvar af sina landsmän få uppbära för den förening de ingått.

Vid Lapparnas giftermål göres vanligen mesta afseendet på de yttre förmåner som af förbindelsen kunna vara att vinna, såsom en eller två kor, något silfver och fiskeredskap; likväl lefva de oftast samdrägtigt och enigt med sina hustrur. Frieriet uppgöres vanligen på kyrkovallen, då giljaren, under ett vänligt samtal med den utkorade, söker att frånrycka henne vantarna, hvilket är den tysta kärleksförklaringen. Lemnar hon dem, så gifver hon dermed tillkänna sitt samtycke; i motsatt fall vänder hon honom ryggen, då han, sällan med något spår af sorg eller ännu mindre af förtviflan, går sin väg

och kanske efter fem minuter försöker sin lycka hos en annan. Har friaren fått ja, så göres genast anmälan om lysning, och förlofningsskål drickes hemma hos fästmöns föräldrar. Vid detta tillfälle hafva Lapparna en högst besynnerlig plägsed. Ett slags comité nedsättes af fästmöns slägtingar eller vänner, hvilka granska brudgåfvorna samt fästmannens föregående lefnad, den de på allt upptänkligt sätt svärta, med anförande af alla lösa rykten, hvilka kunna tjena att nedsätta honom i fästmöns ögon, hvilket sker för att förmå honom att öka brudgåfvorna. Fästmannen å sin sida saknar icke heller målsmän, hvilka försvara honom och på ett lika litet skonsamt sätt behandla fästmön: detta allt i de begge trolofvades närvaro. Jag undrar hvad följden kunde blifva, om denna plägsed skulle antagas af bildade samhällsclasser, bland hvilka de små detailerna af den sanna eller digtade *chronique scandaleuse* förmodligen bättre bearbetas, än bland Lapparna. Emedlertid utgöra, för dessa sednare, brudgåfvorna det egentliga tvisteämnet. Om en förlofning uppslås, hvilket ej sällan händer, så anmäles det hos presten, hviken bemedlar saken, och brudgåfvorna återgifvas till fästmannen. Till presten komma de ock med andra tvister, hvilka de kunna hafva sinsemellan, men domstolen söka de nästan aldrig, förmodligen af misstroende, ty Lapparna äro mycket misstänksamma mot Norrmännen; till och med presten undgår ej alltid deras misstankar.

De Lappar, om hvilka jag här talat, äro så kallade Sjö-Lappar. Utom dessa finnas Elf-Lappar, hvilka hufvudsakligen lefva af elffiske och boskapsskötsel, samt Fjäll-Lappar, hvilka lefva af sina renhjordar; dessa sednare skola uti ett annat capitel omtalas. Emellan dessa trenne slags Lappar är för öfrigt ingen annan skilnad än lefnadssättet, och när en Fjäll-Lapp varit olycklig med sina renar, så att han ej längre kan lefva som nomad, flyttar han ned till kusten och blifver Sjö-Lapp.

De Finmarkska Lapparnas lefnadssätt och språk hafva, under de sistförflutna tvenne decennierna, blifvit med grundlighet undersökta af den utmärkte Pastor *Stockfleth*, och jag anser det derför passande att sluta detta capitel med anförande af några uppgifter rörande denne mans lefnad, som är föga bekant för Svenska allmänheten 30). Stockfleth är född 1787 af fattiga föräldrar. Han studerade först juridiken, men egnade sig sedan åt krigsmannayrket, och deltog i Holsteinska fejden 1813. År 1823 tog han afsked ur krigstjensten, samt erhöll Capitens titel och Dannebrogsorden. Samma år började han studera theologi och ordinerades år 1825 till prest, samt begaf sig såsom missionär till Finmarken, hvarest han qvarstadnade i sex år, under alla de besvärligheter, som ett dylikt kringirrande lif i dessa trakter måste medföra. År 1831 reste han, med de dyrbara observationer han gjort, tillbaka till Christiania, samt derifrån till Köpenhamn,

för att rådföra sig, i afseende på sina linguistiska forskningar, med den bekante Professor Rask. År 1833 återvände han till Finmarken och qvarstadnade der denna gång tre år, till 1836, då han återreste till Christiania; men ändock ansåg han sig icke hafva till fullo slutat sina forskningar. Frukterna af hans oförtrutna mödor äro flera arbeten af stort linguistiskt värde för Finska och Lappska språkens kännedom. Detta sednare språk är mindre välljudande än det förra, till hvilket det, enligt Stockfleth, står i ungefär samma likhetsförhållande, som Fransyskan och Italienskan. Det utmärker sig för sin rikedom på deriverade ord: så har t. ex. det enda Lappska ordet *cuovvgga* (ljus) icke mindre än 465 sådana, nämligen 131 verber, 163 substantiver, 132 adjectiver och 19 adverber. Lapparna kalla sig på sitt språk för Saimi, Finnarna för Suomi; deras språk hafva väl, efter hvad nyss blifvit nämndt, någon likhet, men icke så att en Lapp och en Finne kunna göra sig begripliga för hvarandra, hvar på sitt tungomål.

III.

Alten.

Altenelfvens lopp går nästan rätt i söder ooh norr, tills den utfaller i *Refsbotten*, en vik som ingår i ostsydostlig rigtning från södra delen af Altenfjord. Innesluten af *Reipasvare* fjäll öster om elfven på ena sidan, Refsbotten på den andra (nordöstra), Altenfjords hufvudsträckning på den tredje (nordvestra), samt för öfrigt af fjäll och myror, ligger den trakt, som i inskränkt mening kallas Alten, upptagande i areal, såsom det synes, ej fullt en half qvadratmil. Denna nejd har icke utan skäl blifvit kallad Finmarkens paradis, och en beskrifning öfver densamma torde icke sakna intresse för Läsaren. Det är här som den nordligaste sädesodling i verlden bedrifves; det är här som man förvånas att finna en ej obetydlig skog nära den gräns, norr om hvilken alla trädslag upphöra att växa; det är här som man ännu ser naturen le under den 70 gradens himmel, vid polarhafvets stränder.

På den vestra kanten af Altenlandet, eller den som begränsas af Altenfjord, ligga handelsstället *Bosselwp* och *(Fogdegaarden) Kongshofmark*, bo-

ställe för fogden i Vest-Finmarken, hvilken, likasom fogden i Öst-Finmarken (boende i Vadsöe), tillika är *sorenskriver* eller domare i sitt district. — På den *Bossekop* motsatta sidan af fjorden begränsas horizonten af fjäll, hvilka bortskymma *Talvig*, ett handelsställe, hvarest äfven sockenkyrkan är belägen, ungefär två mil från Bossekop; åt norr ser man en mil längs fjordens hufvudsträckning till udden *Altennæs*. Talvigfjällen sträcka sig söderut, och sydvest från Bossekop ser man den 3027 fot höga spetsen af *Storvandsfjæld* (*Akasolki*), den högsta toppen i denna bergskedja och i hela nejden. Nedanför detta fjäll ingår Altenfjord med en liten smal vik uti sydvestlig rigtning, kallad *Kaafjord*, vid hvilken kopparbruket af samma namn är beläget, ungefär en mil från Bossekop. Midtöfver, på andra sidan Kaafjorden, ligger *Sakavare* fjäll, som åter genom *Qvænvig* skiljes från *Skoddavare,* hvilket sednare uppstiger ända till omkring 1500 fot öfver hafvet, och är, likasom ännu mer Kongshavnsfjæld, utmärkt för de flera parallela klyftor, af hvilka det är genombrutet 31). — Åt landsidan kan man ifrån Bossekop följa trenne olika farbara vägar, de enda af lika stor längd i hela Finmarken. Den ene går först åt nordost och böjer sig sedan mer åt öster till *Amtmansgaarden* och den stora byn *Elvebakken*, belägen vid Altenelfven, nära dess utlopp i Refsbotten. Amtmansgaarden var fordom Amtmannens öfver Finmarken boställe, men är nu ombyggd till sjukhus, i hvilket äfven bo-

ningsrum finnas för läkaren. — Om man icke följer körvägen, utan viker af något till höger (gående från Bossekop), så kommer man till den vackraste utsigt i Alten — en utsigt, som i sanning är beundransvärd i dessa nejder. Man går fram på en fullkomligt horizontel tallbeväxt sandhögd, mot öster slutande vid elfven i en brant spets, som kallas *Sandfallet.* I det ögonblick man träder ut ur skogen, ser man under och framför sig den på detta ställe ganska breda elfven, och till venster Elvebakkens by och en stor, dels något odlad, dels skogbeväxt, dels kal slätt, som sträcker sig ned till Refsbotten, bortom hvilken synkretsen begränsas af höga fjäll; men till höger slingrar sig elfven mellan en mängd med gräs och löfskog yppigt beväxta holmar, och hela Altendalen ligger utdredd för ögat, med sina högder och dälder, samt omväxlande löf- och barrskog, och här och der spridda boningar, rundtomkring hvilket allt horizonten åter stänges af fjäll — en ram, hvilken här, likasom i hela Norrige, aldrig saknas för naturens taflor, der ej sjelfva fjället just utgör taflan. Midtemot, på andra sidan elfven, ser man Reipasberget höja sig, hvilket sedan fortgår i sydlig rigtning, till obetydligt afstånd från elfven. Detta berg innehåller rika koppargrufvor, hvilka för icke många år tillbaka upptäcktes. Vägen till dem går östligt, likväl något åt sydkanten, ifrån Bossekop, och är ungefär 3/4 mil lång; man öfverfar derunder elfven

i elfbåt. — Till höger om denna väg, helt nära Bossekop, skiljer sig ifrån densamma den tredje farbara vägen i Alten, hvilken för, dels till Fogdegaarden, som icke ligger 1/8 mil rätt från Bossekop, dels till Ejbydalen, belägen omkring *Ejbyelf*, hvilken från sydsydvest rinner ut i Altenelfven och sjelf upptager *Gormoelv*. Om vintren kan man ännu längre fortsätta denna stråt, öfver flera sjöar och myror, tills man, efter omkring tre mils väg, kommer till Kaafjords kopparbruk. Detta är förmodligen den längsta resa, man kan göra med hästar, i hela Finmarken; men man föredrager vanligen den beqvämare och kortare sjövägen ifrån Bossekop.

Hela Altenlandet består af omväxlande högder och fördjupningar. Högderna utgöras af mer eller mindre utsträckta och höga sandterrasser af horizontel yta, och på åtskilliga ställen ser man flera sådana höja sig den ena öfver den andra; största högden är omkring 200 fot öfver hafvet.

Innevånarena uti Alten äro uteslutande Norrmän och Qvæner; uti hela ängden finnes blott på ett par ställen en Lappgamm. Qvænerna, hvilka till största delen bo i Elvebakken, äro de som företrädesvis sysselsätta sig med någon kornodling, men för öfrigt hufvudsakligen med elffiske och boskapsskötsel. Då Altens odling, som visserligen är

högst märkvärdig på 70 breddgraden, blifvit så mycket omtalad, har jag ansett det af interesse, för att gifva ett noggrannare begrepp om innevånarenas oeconomi i detta afseende, att meddela en detailerad uppgift om utsädet och antalet af underhållna kreatur i Altens Socken. — Denna socken utgöres af flera vidt åtspridda delar, ibland hvilka det egentliga Alten, hvarom nyss blifvit taladt, samt Talvig och Kaafjord utgöra de förnämsta. Den är i många afseenden den förnämsta, likasom den folkrikaste socknen i Finmarken, och den enda, hvarest någon sädesodling blifvit försökt. Innevånarenas antal i hela socknen år 1835 var 1255 Norrmän, 702 Qvæner, och 1199 Lappar. Uppgiften refererar sig till det nyssnämnda året 32).

Ägare.	Underhållna Kreatur.					Utsäde, Tun:r.	
	Svin	Getter	Får	Hornboskap	Hästar	Potater	Korn
Norrmän	71	261	692	316	57	$101\frac{3}{4}$	9
Qvæner	„	13	287	176	41	$7\frac{5}{8}$	$21\frac{1}{4}$
Lappar	..	237	1327	427	16	$17\frac{5}{8}$	$\frac{3}{4}$
Summa	71	511	2306	919	114	127	31

Man finner, att jordbruket, såsom näringsgren betraktadt, föga förtjenar att nämnas. Qvænerna äro,

såsom nämndt, de innevånare, hvilka med mesta ihärdighet sysselsätta sig med de otacksamma åkerbruksförsöken; men man bör veta, att större delen af det uppgifna antalet Qvæner äro arbetare vid koppargrufvorna i Kaafjord och Reipas, hvilka endast lefva af sin dagspenning, så att tabellen nästan endast refererar sig till dem, som bo uti byn Elvebakken, Norrmännen föredraga i allmänhet fiskeriet, och hvad för dem i tabellen uppgifvits, får till största delen tillskrifvas de i socknen boende ståndspersonerna. Lapparna hafva ej heller någon håg för en sysselsättning, hvilken är förenad med så mycken omtanka och så mycket besvär som jordbruket; likväl finnes ett och annat exempel på motsatsen, och för några år sedan belönades en Lapp af *Sælskabet for Norriges vel* för det han skördat 100 Tunnor potater. Af kreatur underhålla Lapparna företrädesvis kor och får; getter kunna de ej hafva utan stor fara för de bräckliga gammerna. — Största delen hästar, som i tabellen uppgifvas, användas för transporten af kopparmalm ifrån Reipas-grufvorna; eljest finnas i hela det egentliga Finmarken sammanlagdt blott omkring 150 hästar.

Hvad kornodlingen beträffar, så är den förenad med så många svårigheter, och hoppet om lyckligt resultat så ringa, att man säkerligen gjorde bäst uti att alldeles ej befatta sig dermed. Med potatesodlingen är deremot icke samma förhållande; om äf-

ven den misslyckas, så lärer detta oftast få tillskrifvas vanskötsel af jorden. I Alten har ock potatesodlingen sedan lång tid tillbaka varit försökt och tilltager alltjemnt. Man har exempel, att potäterna gifvit ända till 40 kornet, men under 6 à 8 lära de ej böra gifva, med en rätt behandling af jorden. Sælskabet for Norriges væl har i synnerhet sökt att befordra potatesodlingen så väl i Öst- som Vest-Finmarken, ehuruväl dess bemödanden ännu icke krönts med all önsklig framgång. Otroliga hinder möta ock härvid, så väl å menniskornas, som naturens sida; i det sednare afseendet t. ex. svårigheten att ditföra utsädespotäter, hvaraf flera transporter bortfrusit under vägen. — Fördelen af potatesodlingen framför kornodlingen är emedlertid ögonskenlig; ty samma jord, som gifver några få tunnor korn, afkastar med mera säkerhet 6 till 8 tunnor potater, för hvilka betydligt mera spannemål än så kan erhållas i utbyte. Vanliga priset på en tunna råg är omkring 5 Speciedaler, och för en tunna potäter 1 till ½ Speciedaler — Äfven trädgårdsodling har blifvit försökt på några ställen, och flera köksväxter trifvas temligen väl, såsom rotkål, rofvor och morötter; blomkål lyckas någon gång, men hvitkål knyter ej hufvudena o. s. v.

Såsom näringsgren vigtigare än åkerbruket är likväl boskapsskötseln, oaktadt svårigheten att

framföda kreaturen under den långa vintren. Goda ängar och betesmarker finnas omkring Alten- och *Tver*-elfven (hvilken sednare äfven utflyter i Refsbotten) samt flera deras affluenter. Likväl ligger ett stort hinder för boskapsskötselns rätta drift uti en alltför långt drifven ägoblandning, samt uti den omständigheten, att de flesta brukarena bo i bylag, hvarigenom de äro ur stånd att rigtigt sköta de ofta betydligt aflägsna ägorna. Det är ej heller något lätt problem att anskaffa tillräckligt foder under den långa vintern för de kreatur, hvilka de goda sommarbetena tillåta att underhålla. Man löser emedlertid detta problem ganska lätt, på det sätt att man föder kreaturen under vintren — utan foder, eller åtminstone utan egentliga foderväxter. Höskörden är nämligen, under det närvarande tillståndet af ängskötseln (om man eljest här kan tala om någon ängsskötsel) alldeles otillräcklig, och man afhjelper bristen genom de usla surrogaterna af tång och andra hafsvexter, hvilka kokas åt kreaturen. Dessa äro ock derför om våren vanligen i högsta grad utmagrade. En gammal man, som i Alten ansågs hafva den största erfarenheten uti jordens behandling, och hvars vitsord jag redan ett par gånger förut åberopat, sade mig, att han på omkring 40 tunnland föder 4 till 5 kor, 16 småkreatur och 1 häst. Vanligen hafva Qvænerna 2 till 4 kor.

Det är inget tvifvel. att ju äfven jordbruk och boskapsskötsel, der terrainens natur ej hindrar, kunna

blifva af vida större betydenhet för innebyggarenas uppehälle än för närvarande är fallet; ty af så väsendtlig vigt för den menskliga hushållningen äro dessa näringsgrenar, att äfven här, der sannolikheten af en mogen kornskörd är så ringa, likväl jorden är eller kan vara en hufvudsaklig källa för menniskans bestånd. Uti södra delen af Finmarkens amt, i Senjens district, finner man exempel på en ej obetydlig cultur norr om polcirkeln. Der mognar också kornet de flesta år, och jordbruket är af den vigt, att nöden bland allmogen aldrig blifver så stor, när fiskeriet för året slår fel, men skörden är god, som när årsväxten misslyckas, om äfven fiskeriet är ganska godt. Ett bevis på hvad här kan åstadkommas i detta afseende gifva jordbruks-colonierna i Molselvs- och Bardo-dalarna, hvilka grundlades år 1787 af den nitiske och förtjenstfulle fogden *Jens Holmboe*, genom ditkallade nybyggare ifrån det södra Norrige. Sedan hafva dessa colonier uppblomstrat till en förvånande grad, och alltjemnt hafva nya invandringar skett af fattiga bönder, i synnerhet ifrån Österdalen och Guldbrandsdalen. Och ehuru Tromsöe district, och ännu mer det egentliga Finmarken står efter Senjen i afseende på climatiska förhållanden, så är det likväl mindre naturens hårdhet, än innebyggarenas egen försumlighet som motsätter sig, en visserligen icke, efter vårt begrepp, betydlig cultur, men likväl af ej obetydlig vigt för deras husliga oeconomi. Men sysselsättningen med fiskeriet ej blott hindrar andra

sysselsättningar (ett hinder, som dock ej utesluter allting annat), utan äfven (och det är hufvudsaken) förtager all lust och håg för andra yrken. Fiskarens lif är en oafbruten kedja af oerhörda ansträngningar och en sömnagtig lättja, af öfverflöd och brist — uti en näring beroende på slump, samt af oordentligheter i lefnadssättet, hvilka icke tillstädja den enträgna arbetsamhet och lugna förnöjsamhet, som jorden fordrar af sina dyrkare. De fel, hvilka jag här påyrkat, tillhöra hela den Norrska kustens fiskeriidkande befolkning, men i allt högre grad ju längre norr man kommer. Såsom ett bevis på den fullkomliga frånvaron af eftertanke i allt som rör jordens ans, kan anföras huru t. ex. en bonde i Öst-Finmarken med flit anlagt sitt fästall så, att en förbirinnande bäck kan afföra gödseln. Amtman Blom anför uti sin resa i Nordlanden, huru man finner exempel af bönder, hvilka bortköra gödseln i sjön, under det de likväl inse behofvet af jordens gödning genom så kallad *grindgaaen* d. v. s. att när en åker eller äng blifvit alltför mycket utarmad, göda densamma genom att der någon tid innestänga kreaturen om nätterna innom en rörlig inhägnad af lösa grindar. Lika litet bekymrar man sig om hägning, om jordens uttorkning genom dikning eller hvad annat jordens rätta skötsel fordrar; och framgången blifver naturligtvis derefter. Men de flitiga och omtänksamma nybyggarena från Öster- och Guldbrands-dalen, hafva visat att jorden ej är så otacksam mot dess dyrkare som man vill före-

ställa sig; och ehuruväl man icke kan uti det egentliga Finmarken vänta liknande resultater, som i Nordlanden, så bör likväl äfven der, genom en rätt drift af potates-odling och boskapsskötsel mycket kunna vinnas. — Uti hela det egentliga Finmarken uppskattas antalet af hornboskap till omkring 3000, af småkreatur (ungnöt och får) 9000, svin 150. — Renarna gifva sysselsättning och uppehälle åt de nomadiska Lapparna, om hvilka mera framdeles. Man uppskattar antalet af renar i det egentliga Finmarken till omkring 90,000; i Senjens och Tromsöe fogderie till blott omkring 2,400.

Skogen lemnar äfven någon afkastning. En rätt vacker tallskog finnes omkring Tverelfven, som på Östra sidan Reipasberget går under en lång sträcka nästan parallelt med Altenelv och utflyter i Refsbotten, något öster om dennas utlopp. Vid denna elf är ett sågverk anlagdt, hvarifrån under ett år blifvit sålda 800 tolfter 6 till 10 alnar långa bräder, utom 300 tolfter vrakbräder m. m.; ifrån samma ställe hafva på ett år utförts 500 famnar långved till Hammerfest o. s. v. Ifrån andra delen af Alten får ved ej utföras, emedan skogen sålunda snart skulle blifva otillräcklig för socknens eget vedbehof; ty den återväxer endast ytterst långsamt och på många ställen ser det ut som den alldeles ej ville återkomma, sedan den en gång blifvit nedhuggen. De största furorna hålla ända till 7 à 8 qvarter vid roten, och gifva 6 stockar af 6 alnars längd. — Björkarna om-

kring Ejby- och Tver-elfverna skulle hvar som heldst icke vara oansenliga; dessutom finnas flera andra löfträd, och vinbärsbuskar växa vildt uti Altenskogen, men dessas bär blifva små och sura.

Det var i Bossekop som författaren, jemte de förut nämnda resekamraterna, tillbragte vintren 1838—1839. Detta ställe har en temligen stor tvåvåningsbyggning, för närvarande tillhörig Fru *Klerck*, enka efter handlanden Klerck, och derjemte flera smärre boningshus och bodar samt en salubod. Detta handelsställe är ett af de betydligaste i Finmarken; för handelsrättigheten och saluboden, som under mitt vistande i Finmarken uthyrdes af ägarinnan, betalades i arrende 600 Speciedaler årligen. — Vi ankommo till Bossekop i slutet af Augusti och började genast att ställa oss i ordning för vintren. Tre af oss herbergerades i den stora byggningen, och för tvenne anskaffades två särskilda kojor att bo uti. Ett astronomiskt, ett meteorologiskt och ett magnetiskt observatorium uppfördes i grannskapet, hvarjemte vi för uppställandet af åtskilliga magnetiska instrumenter ännu disponerade trenne hus. Ifrån corvetten hade vi medfört någon provision och försågos för öfrigt med hvad vi behöfde för vårt uppehälle af Fru Klerck, i hvars hus vi voro inaccorderade.

Knappt hade vi sålunda blifvit installerade på stället förr än vintren öfverraskade oss; ty efter den 8 October var marken oafbrutet snöbetäckt. Vid vår ankomst var vädret utomordentligt vackert och i

September månad voro äfven de flesta dagar klara och vackra, med föga regn, så att vi förflyttades ifrån sommaren till vintren, utan att egentligen veta af någon höst. Den långa vintren, som sedan följde, förgick ganska hastigt, under de trägna göromål vi hade. Att den deremot förefaller särdeles lång och dyster för embetsmännen, som vistas i dessa trakter, är ej underligt, då de oftast hvarken hafva nog sysselsättning af deras tjenster, ej heller hafva tillfälle till sällskapslifvets förströelser. I det sistnämnda afseendet utgör likväl Altens socken ett undantag från den öfriga landsbygden af Finmarken, i synnerhet om man ej skyr några smärre sjöresor. — För öfrigt var vintren icke så sträng, som man skulle föreställa sig: under hela vintren steg kölden ingen gång till 25 grader; epocherna för den högsta köld inföllo i November och Mars månader. Ej heller var vädret så fuktigt och stormigt, som längre ut emot hafvet, t. ex. i Hammerfest. Medeltemperaturen under vintermånaderna var, för October —1°.78, November —7°.9, December —7°.6, Januari —9°.6, Februari —8°.0, Mars —8°9. För öfrigt hör det icke hit att närmare utveckla resultaten af våra observationer. — Den rätta Finmarkska vintren kan icke räknas förr än ifrån den tid solen går under horizonten; ty mörkret bidrager väsendtligt att göra vintren i dessa nejder obehaglig. Ifrån medlet af November var solen borta i Bossekop, och man var nu för hela midvintren nödsakad att, vid läsning eller observationer, bränna ljus

dagen i ända. Likväl märktes någon dagskymning under hela tiden, och äfven under solståndsdagarna kunde man, vid ett åt söder beläget fönster, under en timma eller mer se att läsa vid dagsljus; för min enskilda del måste jag oafbrutet nyttja artificiel upplysning. Deremot var det aldrig fullkomligt hvad man kallar kolmörkt, utan alltjemnt en dyster skymning. De vanliga norrskenen upplysa icke nätterna i någon högre grad, såsom man vanligen föreställer sig. — Den 18 Januari åto vi åter för första gången middag vid dagsljus, och den 30 Januari sågo vi solen åter, sedan vi de föregående dagarna med glädje betraktat den sydliga morgonrodnaden, som visade sig vid middagen. Sedan solen en gång återkommit, blef ljuset snart herrskande, och redan i medlet af April kunde man om midnatten se att läsa vid dagsljus.

Under hela vintren var frisk rörelse i Bossekop af Fjäll-Lappar, hvilka i stort antal nedkommo från fjället med sina varor, mjölk (frusen), ost, kött och hudar, och tvenne gånger var marknad i Elvebakken. Ibland de varor, hvilka Lapparna tillbyta sig, utgör ty värr bränvinet icke den minst vigtiga artikeln, och ett rus tyckes vara conditio sine qua non för all handels afslutande. Ostridigt är att köpmännen ofta till sin fördel begagna sig af denna Lapparnas lystnad efter den förderfliga drycken. Emedlertid hafva Lapparna ett godt ölsinne, och aldrig såg jag dem i fyllan kifvas eller slåss; tvärtom syntes de då mera än vanligt förtroliga och språksamma — ty en from,

hjertlig språksamhet är ett utmärkande caractersdrag hos Lappen. Sina qvarter taga de för det mesta på boltta marken, der de göra sin bädd i snön och betäcka sig med de små båtformiga slädarna eller akjorna. Deras varma, ehuru ingalunda snygga kläder, bestående af en eller två renhudspelsar utan något underplagg, skydda dem fullkomligt mot kölden; men är det stark storm och snöyr, så söka de gerna, om det låter sig göra, en tillflykt under tak, och låta då icke gerna afpruta något af deras alltför billiga anspråk på gästfrihet. En stormig och kall natt, då jag gjorde vakt vid observationerna, erhöll jag sålunda besök af en Lapp, hvilken mina göromål förbjödo mig att emottaga som gäst, men hvilken jag icke utan genom eget exempel och en handgriplig mimik kunde öfverbevisa om den större fördelen af att vistas under bar himmel än i min stuga.

Tvenne stora vinternöjen i dessa trakter är att gå (eller löpa, ränna, för att nyttja konsttermer) på skidor och att åka med ren. I Alten kan man ock göra slädfarter med häst, men jag tror att detta är det enda ställe i Finmarken, hvarest ordentliga åkdon, vinter eller sommar, begagnas. — Communicationen öfver fjället med Sverige bestrides med renar; Svenska posten, som expedieras öfver Haparanda, kommer och går en gång i månaden. Till Öst-Finmarken föres posten under vintren landvägen ifrån Alten af skidlöpare, emedan sjöresan omkring Nordcap denna årstid vore alltför osäker. El-

jest ske alla communicationer heldst, så vidt möjligt, sjövägen. —

I medlet af April månad lemnade Herrar Lottin, Bevalet och Lilliehöök Bossekop och reste med renskjuts öfver Lappland till Haparanda; men som de just råkade ut för islossningen i floderna, hvilka de måste passera, så kommo de att göra en både långsam och besvärlig resa. De hade med flit dröjt till sednaste laget; eljest bör man icke uppskjuta en sådan resa längre än till början af April. Under vägen funno de i Kautokeino — en Lappby söder om fjället, vid Altenelf — ännu denna årstid 26 graders köld, som vi icke hade haft under hela vintren i Bossekop. Man ser deraf, huru mycket strängare vinterkölden är i inlandet än på kusten.

Denna vår var vackrare än den i mannaminne varit i Alten. I hela Maj månad observerades ingen gång frost, och löfven utsprucko tidigt i Altenskogen; så att man verkligen kunde dröma sig flyttad till en långt sydligare trakt; men snart blef man åter påmint om Finmarken, ty under de första dagarna af Juni snöade det ganska allfvarsamt, och temperaturen sjönk till nära nollpuncten. Der var ock blott en skugga af vår, och skogen lifvades icke vid dess ankomst af alla dessa "små skrikhalsar", som väckas till lif och jubel af sydligare nejders vår: en och annan fogel, som ensam sväfvade omkring bland träden, tycktes endast klaga öfver den kalla solen

och den hårda naturen. Man berättade likväl, att en lärka en gång förirrat sig till Altenskogen. Men endast myrornas verksamhet är här lika rastlös som i Södern.

Med våren kom äfven ångbåten ifrån Trondhjem, den efterlängtade budbäraren från södern: ty Throndhjem, vid nära samma latitud som Umeå, var ju ändock för oss söder? Den dag han anlände var för alla en högtidsdag. Hvar och en väntade med den, endera friska underrättelser från slägtingar och vänner i det södra Norrige, eller något paket med böcker, frukter m. m. Mig gaf den signalen att resa, och snart lemnade jag med saknad ett ställe, hvilket jag af många anledningar har skäl att lifligt minnas, men ej minst för den välvilja och vänskap jag der rönte.

IV.

Talvig.

Jag afreste till Talvig pingstmorgonen den 19 Maj kl. 5 f. m. Det var en vacker vårmorgon; temperaturen var då 7° och steg under dagen till 15°. Allt omkring var tyst och liflöst: endast några få sjöfoglar krusade här och der den lugna vattenytan, och årornas regelmässiga slag var det enda ljud som hördes; men rundtomkring begränsades synkretsen öfver fjärden af de höga, majestätiska fjällen. Ingenting kan mer än en sådan natur stämma själen högtidligt, och knappt har jag någon gång mera hänryckt hälsat "hänryckningens dag" än denna morgon. Efter några timmars rodd var jag i Talvig, som ligger vid en vestligt ingående bugt af Altenfjord, i en trång fjällkjusa, omgifven af ganska höga berg, hvilka på södra sidan bortskymma solen för Talvigs innevånare ända till omkring den 10 Februari. I den mån vi nalkades stranden, erforo vi en häftig motström, af de ifrån fjällen nedstörtande vårfloderna och roddarena sade mig, att denna årstid "går strömen aldrig in" d. v. s. att den strömning emot land, som genom hafsfloden åstadkommes, af den nyssnämnda orsaken upphäfves — ty rörelsen af ebb och flod kallas ock här i allmännhet

ström. Hela fjärden var färgad af det slamm, hvilket vårfloderna medfört.

Denna dag var det stor gudstjenst i Talvig, som bevistades af flera hundrade personer, Norrmän, Qvæner och Lappar. Följande dagen höll Herr Kyrkoherden Fleischer predikan på Lappska, hvaröfver Lapparna blefvo särdeles tillfredsställda, så att de snart sagdt mangrannt togo honom i hand och tackade, då han gick ut ur kyrkan. Norrmän och Qvæner blifva deremot ingalunda belåtna när en sådan uppmärksamhet skänkes åt Lapparna, hvilket för öfrigt sällan inträffar, dels för de mägtigare anspråk Norrmännen hafva att få höra sitt språk i kyrkan, dels emedan presterna ej ofta äro nog mägtiga Lappska språket för att på detsamma hålla en predikan. Med undantag af sjelfva predikan, förrättades äfven vid detta tillfälle gudstjensten på Norrska, och Lapparna begagnade Norrska psalmböcker. Förr hafva försök blifvit gjorda att alldeles utrota Lappska språket och i stället bland Lapparna införa Norrskan, och en biskop i Finmarken har en gång i denna afsigt till och med låtit kungöra, att gud ej hörde de böner som ställdes till honom på Lappska. — Huru möter menniskan här sin gud? Som annorstädes, med andagt eller skenhelighet, med suckar eller skrål; men högmodet förtager öfverallt hjertats renhet och religionens tröst: jag såg vid communionen en Norrsk qvinna, innan hon njöt af vinet, aftorka kalkens brädd, likasom den blifvit orenad af hennes granne, en fattig, föraktad Lappqvinna, i hvars an-

sigte jag tyckte mig läsa en sann religiös hängifvenhet! — Lapparne stå i förmåga att fatta andliga ting icke efter de öfriga innebyggarena; men Qvænerna hafva den största bibelkunskap och det mest utvecklade omdöme i religionsfrågor, hvaröfver de ock yfvas. Hvad för öfrigt innevånarenas andliga cultur beträffar, så förvånas man öfver den språkkunskap, hvilken man ofta finner hos allmogen. Det är icke ovanligt, att den simple fiskaren kan göra sig förstådd på ej mindre än fyra språk, nämligen Norrska, Finska, Lappska och Ryska. Äfven i detta afseende utmärka sig Qvænerna framför de öfriga innebyggarena. Det är eljest en egenhet, att när Qvæner och Norrmän ingå giftermål, så göra vanligen de förra sitt språk företrädesvis gällande inom familien, vare sig att mannen eller qvinnan är af Qvænskt ursprung. Finnarna hafva ock utan tviffvel skäl att älska, ej blott deras modersmål, men deras vackra, välljudande modersmål 33).

Utom prestgården och kyrkan, hvilken sednare är af trä och rödmålad samt försedd med ett spetsigt torn, finnes uti Talvig en större tvåvåningsbyggning, som bebos af den der varande handlanden. Talvig är ett af de betydligaste handelsställen (kanske det största) på landet i Finmarken, och äges af ett bolag, af hvilket en medlem är boende på stället, en i Hammerfest, och en i Hamburg. Uti Talvig är äfven ett bränneri, ett garfveri och en mjölqvarn, och man var betänkt att anlägga en ljus-

och såpfabrik, åt hvilken de feta delarna af fiskinelfvorna (i synnerhet lefvern), hvilka eljest bortkastas, skulle gifva råämnet. Äfvenledes trodde man sig hafva anledningar till ett fördelagtigt skiflerbrott. För öfrigt är Talvig ett af de mest bebodda ställen i Finmarken; de flesta af befolkningen äro Norrmän.

På eftermiddagen roade sig Norrmännen med lekar, förnämligast bollspel; men Lapparna föredrogo framför lek att, i all stillhet åskådande, bibehålla den vanliga stående ställningen med korslagda armar, och qvinnorna och barnen sutto nedhukade på marken. Hemma i sina gammer lära de likväl förströ sig med ett slags spel, kalladt *sacko*, som skall likna schackspelet. Men Lapparnas förnämsta nöje är dock att i all maklighet få glamma med hvarandra, hvilket vanligen sker med alla uttryck af en stilla glädje och vänskaplighet. De voro alla i sommardrägter. Karlarnas drägt utgöres af ett slags korrt blus, af för det mesta hvitt, men äfven svart, grått eller blått vadmal, utsydd med åtskilliga sirater omkring kragen, på axelstyckena o. s. v., hvilken omkring lifvet är ombunden med en gördel, hvarifrån en knif nedhänger i sin slida; på benen hafva de *bællinger* af vadmal, ett slags tätt åtsittande benkläder, som gå ifrån knäet ned till vristen, der de äro medelst ett brokigt väfdt band, hvilket knytes omkring smalbenet, förenade med de så kallade *komagerna*, eller de af tunnt läder gjorda

kängorna, framtill slutande i en uppstående spets; hufvudbonaden är en rund mössa, utan brätte, liknande en calott, sammansatt af omvexlande gula och röda, eller äfven svarta och gröna stycken, men några, hvilka tycktes vara sprättar, nyttjade hattar; omkring halsen hafva de en smal, vårdslöst sittande halsduk, som endast ofullkomligt döljer att de sakna linnet. Qvinnorna äro likadant klädda som karlarna, men deras kläder äro mera utsydda och sirade med silfver- och messingtråd; omkring halsen hafva de ett större kläde; på hufvudet bära de ett eget slags hufva, som ligger tätt efter det främre hufvudet och går ned öfver öronen, men baktill ifrån nacken uppstiger med ett slags hög kam, alltsammans utsiradt i skiftande färgor; under denna hufvudbonad framtittade hos många en hvit kant, såsom af ett stycke. Både karlar och qvinnor rökte tobak, de sednare, som det tycktes, mer än de förra. — Lapparnas växt och utseende är så allmänt bekant, att jag derom icke behöfver lemna någon beskrifning; men jag bör anmärka, att jag bland dem såg flera rätt vackra ansigten, hvilka likväl utan tvifvel tillkännagåfvo en blandad Norrsk eller Qvænsk och Lappsk härkomst.

Inget gräl eller slagsmål förspordes, fastän åtskilliga på aftonen blefvo beskänkta; ty då hölls bränvin till salu. Det enda buller, som förekom, uppväcktes af en galen Lapp, som förmodligen blifvit rubbad af religionssvärmeri, såsom jag kunde

döma af de ofta upprepade orden: *ybmil barni* (guds son).

I Talvig är en fast skola för allmogen, likasom i Alten och Kaafjord; dessutom finnas i socknen tvenne ambulatoriska scholmästare, hvilka under sommaren resa omkring ifrån det ena stället till det andra. Skolmästaren i Talvig, som tillika är klockare, har 50 Speciedaler i lön och ungefär lika mycket i extra inkomster, jemte föda för 4 kor och en häst, samt fritt bränsle och ljus till skolan; i Alten har han 100 Sp. Dr. samt fritt husrum och ljus, och i Kaafjord 120 sp. daler (som betalas af bruksbolaget) samt fritt husrum, ljus och bränsle. De ambulatoriska Skolmästarena hafva 5 Sp. Dr för hvarje månad de äro i tjenstgöring, samt fri kost, der de hålla scholstuga. Man finner häraf, att ganska mycket är gjordt för folkundervisningen i denna församling. Emedlertid läses uti de fasta scholorna blott under någon del af vintren, och då för öfrigt fiskeriet lemnar en i det hela lättare och framför allt mera älskad utkomst, är det svårt att finna några dugliga karlar, som vilja egna sig åt undervisningen; dock är det nu hopp om att få bättre scholmästare sedan schollärare-seminariet för Nordlanden och Finmarken i Throndennæs efter år 1836 blifvit så utvidgadt, att 20 till 30 elever der undervisas. Pastor Stockfleth förde med sig till Christiania tvenne Lappar, att der uppfostras för detta ändamål, af hvilka den ene återkom, under mitt vistande i Finmarken, såsom en fullkom-

lig — sprätt. — Sålunda liknar civilisationen alltid i visst afseende en brokig arlequin, hvilken, såsom det heter i spelet, drager sämsta kortet med sig; och heldst i fråga om folkslag, tyckes verkligen bildningen behöfva *anor* för att blifva fullt *ädel*, ty en rå nation tillegnar sig alltid begärligast bildningens olater.

Lapparna, likasom de öfriga innebyggarena, lära ock ofta sjelfva sina barn att läsa; men om presten så bestämmer (der han finner det kunna ske utan alltför mycken svårighet, med afseende på de stora afstånden och besvärliga resorna) måste alla barn mellan 8 år och confirmationsåldren, mot plikt, hållas i skolan. Confirmanterna undervisas 5 till 6 veckor af presten; emellan påsk och michaëli hålles hvarje söndag förhör i kyrkan, hvarvid barn och alla, som inom de sistförflutna tvenne åren blifvit confirmerade, böra svara, och hvar och en sådan måste, mot plikt, åtminstone två gånger vara närvarande vid dessa förhör.

Presternas aflöning i Finmarken består uti tionde af fisket. Den uppbäres af köpmännen, som för kyrkans och prestens räkning aflägga en tiondedel af all fisk de köpa, och hvilken de äfven, mot en ringa packhuslega, äro förbundna att förvara till våren, då hela årsbeloppet på en gång aflemnas. Presten erhåller deraf två tredjedelar och kyrkan en tredjedel. Kyrkoherden i Talvig lönas dessutom af Kaafjords kopparbruk särskildt med 600

speciedaler, hvartill hvarje arbetare är pligtig att bidraga med $\frac{1}{120}$ eller $\frac{5}{6}$ procent af sin arbetsförtjenst (likväl får hela årsafgiften ej öfverstiga 1 speciedaler).

Under mitt vistande i Talvig önskade jag att ur kyrkoböckerna kunna samla några statistiska uppgifter, till ett närmare utredande af innevånarenas, i synnerhet Lapparnas, moraliska och physiska lefnadsförhållanden; men härvid mötte tvenne hinder, det ena att de äldre kyrkoböckerna blifvit förda ganska oordentligt, det andra att aldrig särskildt anförts hvad som rört hvardera af de trenne folkslag, Norrmän, Qvæner och Lappar, hvilka i Alten-Talvig socken mer än på något annat ställe i Finmarken äro blandade om hvarandra. Understödd af Herr Kyrkoherden *Fleischer*, (som sjelf så mycket studerat Lapparnas lednadssätt, och som äfven för öfrigt gaf mig många upplysningar rörande Finmarken, för hvilka jag är honom ej mindre tacksamhet skyldig, än för den utmärkta gästfrihet och vänskaplighet, hvarmed jag städse af honom bemöttes) lyckades jag likväl att uppgöra nativitets- och mortalitets-tabeller för 10 år, nämligen emellan 1829—1838 inclusive, hvilka i det aldranärmaste måste vara fullkomligt tillförlitliga och af hvilka jag här går att meddela resultaten.

Totala folkmängden i Alten-Talvig socken var år 1835, enligt den detta år förrättade *folktællingen*, 3,156 personer, nämligen 1,255 Norrmän (ibland

hvilka äfven några utländningar äro räknade), 702 Qvæner och 1,199 Lappar. Utaf dessa var en enda (en Lapp) öfver 100 år gammal, 6 voro emellan 90—100, 4 emellan 80—90 år och 34 emellan 70—80 år; varande dessa så väl Norrmän och Qvæner, som Lappar. Hushållens antal var: Norrska 228, Qvænska 153 och Lappska 244, hvilket gör, för Norrmännen 5.5, för Qvænerna. 4.58 och för Lapparne 491 personer på hushållet. Härvid bör anmärkas, att en stor del af de Norrska och Qvænska grufarbetarena äro ogifta. — De föddas antal under ett år var i medeltal för alla tio åren, bland Norrmän och Qvæner 39.5 mankön och 38 qvinkön, tillsammans 77.5, och för Lapparna 19.7 mankön och 21.3 qvinkön, tillsammans 41.0, hvilket för de sednare gör 1 nativitetet för hvarje 29,24 person och hvarje 5.95 hushåll, efter 1835 års population. De oäkta födda voro, under hela den nämnda tidsrymden, bland Norrmän och Qvæner 49 mankön och 54 qvinkön, bland Lapparna 10 mankön och 15 qvinkön, så att de oäkta barnens antal förhåller sig till totalantalet af födda, bland de förra såsom 1: 7,52, och bland de sednare såsom 1: 16,4. För att förklara detta för Norrmännens och Qvænernas moralitet mindre gynnsama förhållande, bör man erinra sig, att Finmarken alltjemnt utgjort ett slags deportations-ort och till och med en gång verkligen befolkats med brottslingar, samt att de invandrande Qvænerna ofta ej äro af den bästa fräjd 34), äfvensom afseende

måste göras å den mängd af ogift arbetsfolk, som i socknen är bosatt. Om man deremot, i afseende på Lapparna, tager i betraktande den omständigheten, som jag förut anfört, att nämligen många ansigten bland dem bestämdt förråda en blandad härkomst, men hvilken icke kan vara en följd af blandade äktenskap, enär nästan inga dylika ingås; så finner man, att Lapparnas sedlighet i det ifrågavarande afseendet måste vara stor på de ställen, der de äro mera isolerade. Utaf de under alla 10 åren födda 1185 voro 19 dödfödda, eller 1 dödfödd för hvarje 62.37 född, samt 17 par tvillingar. — Döda voro i medeltal hvarje år 75.4 Norrmän och Qvæner, samt 43 Lappar, eller bland de sednare ett dödsfall för hvarje 27.88 person. Något flera än sjundedelen hade dött under 5 års ålder. Utaf totalsumman döda 1184 voro 40 drunknade, så att ungefär hvart 30 dödsfall timat af denna orsak. Förhållandet emellan nativiteten och mortaliteten bland Lapparna tyckes utvisa, att deras antal förminskas; hvarvid likväl bör anmärkas, att år 1835 en större dödlighet än vanligt var rådande, till följd af en detta år gängse elakartad febersjukdom. För öfrigt kan jag icke säga, om deras antal af- eller tilltager i Finmarken. Säkert är, att de hittills mer och mer blifvit undanträngda af de öfriga innebyggarena, som efter hand bemägtigat sig de bästa trakterna omkring det inre af fjordarna, under det Lapparna blifvit drifna ut emot hafvet.

Dessa uppgifter äro visserligen otillräckliga att gifva ett bestämdt tillförlitligt statistiskt resultat, dels för den korta tidrymd och obetydliga population, hvarpå de grunda sig, dels för den sammanblandning af de trenne nationerna, som i den ifrågavarande socknen äger rum, dels ock för den hastiga upkomsten af en sådan anläggning som Kaafjords kopparbruk, samt i sammanhang dermed stående omständigheter, hvilka kunnat inverka störande på de vanliga förhållandena; men jag har likväl ansett dem förtjena att meddelas, i synnerhet för att derigenom måhända kunna väcka någon uppmärksamhet på det interessanta ämnet. Ty det vore utan tvifvel i vetenskapligt afseende högst interessant, att erhålla en fullständig statistik öfver menniskans physiska och moraliska lif uti ett sådant land och under ett sådant climat som Finmarkens, och för ett folkslag af ett så från de öfriga Europeiska nationerna afvikande skaplynne och lefnadssätt som Lapparna. Det vore önskligt, att Regeringen ville anbefalla presterna i Finmarken, att göra särskilda anteckningar i kyrkoböckerna med afseende på de olika folkslagen, hvarigenom man med tiden kunde erhålla alla för en noggrann beräkning nödiga data.

V.

Kaafjord.

I sydvestliga hörnet af Altenfjord, en mil sjöväg från Bossekop, ingår i sydsydvestlig rigtning en liten, mycket smal vik, som kallas Kaafjord, tätt innesluten af höga fjäll, af hvilka Storvandsfjället till höger uplyfter sin högsta spets mer än 3,000 fot öfver hafvet, såsom i ett föregående capitel blifvit nämndt. Vid stranden af denna vik stod för 16 år sedan en gamm, bebodd af ett enda Lapphushåll, och ingen annan mensklig idoghet var synlig, än den som rådde uti fiskarebåten: nu finner den resande på samma ställe en vacker kyrka, ett ansenligt corps-de-logis och en mängd spridda boningar för stånds-personer och arbetare, jemte åtskilliga andra bygg-nader, samt all den rörelse och det lif, som åstad-kommes af vid pass 1000 menniskor samlade på en plats för ett industrielt företag. Man ser genast vid ankomsten hvad det är för orsak som åstadkommit denna förändring, på de långa rännorna för malm-forsling längs utför bergssluttningarna och på röken, som uppstiger ifrån rosthögarna och hyttan nere vid stranden: det är uptäckten af kopparmalm uti dessa berg och den derpå grundade gruf- och hytt-drif-ten, som medfört så förvånande resultater. Redan

för ganska lång tid tillbaka voro kopparanledning
na i Kaafjord kända, men bearbetades icke med
gon fart, förr än år 1826, då de inmutades af tve
Engelsmän, Herr Crowe — då handlande i Hamm
fest — och Herr Woodfall. Kort efter det de
Herrar erhållit mutsedel, uptäcktes tillfälligtvis
ganska rik malmåder af en Lappqvinna, och br
ningen började, under ledning af Herr Mitchell i
Cornwallis med tillkallade arbetare ifrån F
lun, Röräs och Foldalen. År 1836 eller tio år sedn
var folkmängden på stället redan omkring 800 per
ner. Sedan 1833 äges verket af ett bolag i E
land med 1000 aktier à 75 L℔ sterling, och sk
af tvenne directörer, en hyttmästare, en öfver
gare, sex stigare, en byggmästare, en contoirsk
vare och en proviantförvaltare.

De kopparmalmer som bearbetas äro kopp
kis från Kaafjords grufvor, och Buntkupfererz
Reipas'. Af andra kopparmalmer förekomma
dast spår, äfvensom af några andra metaller, n
ligen silfver, kobolt, mangan och selen. Svafve
finnes, såsom vanligt, i förening med kopparki
Gångarterna äro förnämligast qvarts och kalk;
öfrigt förekommer, i synnerhet i Reipas, en mä
af olika mineralier. Malmens halt af koppar
skattas i medeltal till 7 à 8 procent, men vari
emellan 2 och 30 procent; den rikhaltigaste m
men förekommer i Reipas, på hvilket ställe g
brytningen började år 1828.

Någon hyttdrift har ej idkats förr än år 1838; förut exporterades malmen rå till England, hvarest den sedan nedsmältes. För närvarande finnes en hytta med 9 ugnar, hvarifrån kopparen utgår såsom garkoppar. Vid smältningen följdes i början ensamt den Engelska methoden, men kort efter hyttdriftens början tillkallades en hyttmästare från Freyberg, Herr Ihle, som infört några förändringar efter det Tyska sättet. Af de få comparativa försök, som blifvit gjorda, har man icke trott sig kunna sluta till den ena eller andra processens absoluta företräde, endast att schaktugnarna jemförelsevis fordra mindre bränsle. — Sulusmältningen verkställes (nummera utan någon föregående rostning) i 3 flamm- och 2 schachtugnar. De sednare äro 12 fot höga till uppsättningsmålet, samt hafva 2 formar. Blästrarna äro från England inkomna flägtmachiner (*fans*), dem man likväl ej befunnit rätt ändamålsenliga; hvilket är besynnerligt, då desamma lära med mycken fördel hafva i England blifvit använda vid jernsmältning. De sättas i rörelse af en ångmachin af 10 hästars kraft, som tillika drifver ett litet bokverk. För skärstenens rostning är èn särskild flammugn; men sedan man upphört att rosta malmen, har skärstenen blifvit fattigare (den håller nu 20 à 30 proc.) och vill lätt smältas i ugnen, hvarför man funnit det ändamålsenligare att vändrosta densamma i fria luften. Rosthögarna rymma 4 à 5 Tons, och rostningen försiggår uti 5 á 7 vändningar. Den ro-

stade skärstenen smältes uti en annan flammugn till concentrationssten på (Engelska *white-* eller *purple-metal*, efter dess rikhaltighet; den förra innehåller omkring 60, den sednare omkring 70 procent). Vanligen smältes, i förening med skärstenen, den rikaste malmen ifrån Reipas, efter att blott hafva blifvit rostad, men utan att hafva undergått sulusmältning; som den är rik på kisel, så tjenar den dervid äfven till fluss. I denna ugn smältas omkring 100 centner på 24 timmar. Uti den sjette flammugnen smältes concentrationsstenen till råkoppar. Omkring 60 centner insättas i sender och rostas först i ungefär 18 timmar, hvarefter hettan ökas till smältning, då producten håller omkring 80 procent; genom förnyande af denna operation en eller två gånger, eftersom concentrationsstenen är purple- eller white-metal, erhålles hvad man kallar rå- eller svartkoppar. I den sjunde och sista flammugnen smältes garkopparen. Sedan råkopparen blifvit smält och slaggen afskummad, får massan i 10—12 timmar stå qvar i ugnen under luftens fria tillströmande, hvarefter hettan på nytt ökas till smältning, då garkopparen är färdig. Denna gjutes nu endera till tackor af 100 ℔ vigt, eller till stänger af 20—24 ℔. – Såsom särskild fluss vid smältningen har man någon gång fått använda kalk; men i allmänhet blifver beskickningen god blott genom en ändamålsenlig blandning af de olika malmerna, med tillsats af de under processen erhållna slagger.

Såsom brännmaterial nyttjas endast stenkol
okes), hvaraf för närvarande förbrukas omkring
00 Tons om året. Dessa tillföras af Engelska far-
g, hvilka ock exportera kopparen; utom denna de-
nation, göra dessa fartyg alltid på samma gång en
a till Archangel. Om våren 1839 såg jag i Kaa-
rds hamn 10 större fartyg — en herrlig syn
llan fjällen i denna ödsliga nejd! Förlidet år
841) ankommo samfäldt 26 stycken af 5,749 Tons
gtighet. För att en betydlig omväg må undvikas,
va dessa fartyg blifvit fritagna från skyldigheten
anlöpa Hammerfests tullstation, mot det att ver-
aflönar en tulltjensteman, som beständigt qvar-
ver på stället.

Belägenheten af denna bruksanläggning är
träfflig. Grufvorna ligga på fjordens nordvestra
a, uti det straxt ifrån stranden uppstigande Stor-
dsfjæld. Den högst belägna dagöppningen (*Man-
s-mine*) ligger 817 fot öfver hafvet, den lägsta
oodfall-mine — ingången till den stoll hvarest
rmometer-observationerna blifvit gjorda) 228 fot;
et schackt är ännu drifvet särdeles djupt.
lmforslingen gör ej mycket besvär. Medelst
rännor och några jernbanor transporteras mal-
n med den största lätthet till bok- och vask-in-
ningarna samt smälthyttan. De förstnämnda
ken drifvas medelst tvenne öfverfallshjul, till
lka vattnet ledes uti en mer än ½ fjerdingsväg
g ränna; men då vattenhjulen endast en kort

tid af året kunna gå, för frost, så har man, efter mitt vi-
stande i Kaafjord, anskaffat en ångmachin egentligen för
blästrarnas drift, men af hvilken man äfven drager nyt-
ta för bokningen, såsom förut blifvit nämndt. Den
finaste bokningen sker uti ett cylinderverk. Smält-
hyttan ligger nere vid stranden, alldeles invid skepps-
bryggan. — Malmen ifrån Reipasgrufvorna trans-
porteras landvägen till Bossekop, hvarifrån en för dett
ändamål enkom förhyrd skuta för den till Kaa
fjord. Endast den tre fjerdingsväg långa landtrans-
porten är vissa årstider besvärlig, i anseende der-
till att vägen måst läggas öfver sanka ställen, hvar-
est den med stor svårighet kan underhållas i bruk-
bart skick.

I bredd med arbetsdriftens fortgång, har ma
på ett berömvärdt sätt sörjt för arbetarenas morali
ska och physiska vård. Bruket har sin egen kyr
och får förmodligen snart äfven sin egen pre
såsom bruksstyrelsen länge önskat; för närvaran
håller kyrkoherden i Talvig predikan en gång
månaden och verkställer för öfrigt alla andra p
sterliga förrättningar. En schola finnes äfven, i h
ken år 1839 något öfver 90 af arbetarenas barn
undervisades. Helsovården bestrides af en sär
bruksläkare, och den sjuke erhåller, jemte fri
dicin och vård, 1 Speciedaler i veckan, så länge
är oförmögen att arbeta. Detta understöd
ur fattig-cassan, till hvilken arbetarena äro fö
tade att gifva 1 ß för hvarje speciedaler d
tjena, eller $\frac{1}{120}$ af deras aflöning — således

som till presten. Att på detta sätt låta ar-
ena sjelfva skenbart bekosta sin religiösa, så
m sjuk- och fattigvård, afser dels att göra
nera benägna att begagna sig deraf, dels ock
rekomma missbruk, genom den controll, hvil-
e sålunda föranledas att hafva på hvarandra.—
ngen upprätthålles på ett förträffligt sätt. Vid
lets uppgörande måste arbetaren förpligta sig
derkasta sig de disciplinära straff för fylleri
andra förseelser, hvilka Directionen bestämmer,
hvilka bestå uti böter till fattigcassan; der-
uppspikas ett papper med den pliktfälldes namn
örseelse på en tjenlig plats, för att göras be-
för hans kamrater ibland arbetarena. Jag tror,
etta är en ganska god bestraffningsmethod;
sstraff affligera verkligen icke så mycket som
iska och pecuniära; de förra verka ock van-
endast till bitterhet och förhärdelse, de sed-
deremot oftast till förbättring. Om någon icke
r sig genom de nämnda disciplinära straffen,
rvisas han ifrån bruket. På detta sätt har man
ts åstadkomma, att fylleri numera är ganska säll-
; och för att ytterligare afvända arbetarenas
ifrån dryckenskap, genom att bereda dem till-
till oskyldig förströelse, har man låtit uppföra
kstuga, der de om vintren hvarje söndag kun-
llsammans förlusta sig med lek och dans, då van-
s någon af brukets tjenstemän är närvarande, för
llse, att allting tillgår ordentligt och anständigt.

Grufbrytningen sker efter beting, som uppgöres en gång i månaden, och hvarom fyra arbetare förena sig. Dessa lära kunna förtjena ända till 60 ß. om dagen; eljest är för närvarande vanliga dagspenningen för en karl 33 ß., för en qvinna 20 ß. och för barn från 8 till 24 ß., hvilket är något lägre än den förut varit, då en karl erhållit 40 ß., en qvinna 24 ß. och barn från 12 till 30 ß. Alla arbetslöner betalas i penningar, vanligen hvarje lördag, då arbetarena inköpa sitt förråd för nästföljande vecka. För det sednare ändamålet är på stället en salubod, i hvilken, jemte alla förnödenhetsvaror, äfven finnas åtskilliga luxartiklar att tillgå, så väl för arbetarena, som ståndspersonerna. Dessutom finnes äfven ett bakeri och ett bryggeri för verkets räkning, och arbetarena köpa mest det färdigbakade brödet.

Man har härvid, af missförstådd välmening, följt det Engelska systemet, att så vidt möjligt göra all huslig oeconomi för arbetaren öfverflödig — ett system, hvars förträfflighet man med nakna ziffror trott sig kunna bevisa (likasom många andra orimligheter), fastän dess skadlighet ligger för dagen. Genom att befria arbetaren från de husliga omsorgerna, säger man, sättas äfven hustrun och barnen i tillfälle att utomhus söka förtjenster, och sålunda uppkommer för familien en ojemförligt större inkomst för dagen än eljest vore möjligt. Man har på runstycket beräknat denna vinst, och huru myc-

et arbetaren på detta sätt dagligen kan bespara för lyxens njutningar. Ingenting synes klarare, ingenting påtagligare än denna calcul, och dock involverar densamma den grymmaste osanning. Hvem beräknar på runstycket värdet af qvinnans stilla, men alltjemnt verkande omsorger uti hushållet? Månne ej bakaren, bryggaren, fabrikanten och försäljaren af väfnader o. s. v. skola lefva af att dessa omsorger upphöra? Och låt vara, att man i detta afseende kunnat för enskilda orter, under vissa epocher, med ziffror visa företrädet af det nämnda systemet, så skall det dock i allmännhet finnas gå ut på att göra den fattige fattigare, för att rikta den rike. Men det är förnämligast ur en annan synpunkt, som man måste bedöma detta kalla ensidiga system, hvilket vill väga menniskors sällhct med penningvigt. Hvad är det som gör den husliga *trefnaden*, om ej just de husliga *bekymren?* Hvad som kostar menniskan mycket arbete och mycket bekymmer, det älskar hon; men tag bort de husliga omsorgerna, och hon skall betrakta sin boning, icke som ett *hem*, men som en *kula*, der hon söker tak öfver hufvudet. — Detta system syftar således att beröfva menniskan (nämligen den fattige) det dyrbaraste hon kan äga — ett hem. — Jag går att meddela det i Kaafjord gällande priset på några de väsendtligaste lefnadsförnödenheterna: för rågmjöl 84 ß. pr vog, potater 1 sp. daler 60 ß. pr tunna, färskt

kött 8 ort à 2 sp. daler pr vog, smör 20 ß. pr ℔, fläsk och ost 10 à 12 ß. pr ℔, caffe och socker (fint toppsocker) 24 ß. pr ℔.*)

På hela ortens tillstånd har kopparverkets uppkomst haft ett högst välgörande inflytande, genom det ökade värdet af landets producter, som derigenom åstadkommits, genom en ökad circulation af contanta penningar, som förut voro sällsynta, och genom det tillfälle till arbetsförtjenst, som blifvit innevånarena beredt. Framför allt har verket varit en tillflyktsort för fattiga Finnar, som årligen i stor mängd dit invandrat ifrån Öfver-Kalix och andra socknar i Norrbotten. — Med ett ord, hvarthän man blickar, finner man på detta ställe lif och rörelse hvarest förut var död, folkrikhet hvarest förut var ödemark, en lättad arbetsförtjenst och välmakt spridd till många hvarest förut några få lefde i elände; och man kan ingenstädes mer förvånas öfver industriens beundransvärda verkningar, ty ingenstädes visar sig denna i större contrast mot naturen af landet der den uppträder.

Sådan är beskaffenheten af en anläggning, hvilken inom den korta tidrymden af något öfver ett decennium vunnit en så ansenlig utvidgning, och hvilken ännu knappt är till namnet känd af den större

*) En Norrsk speciedaler inneh. 5 ort à 24 skillingar.

Svenska allmännheten, och sådana voro de känslor, med hvilka jag första gången såg, med hvilka jag sista gången lemnade Kaafjord. Jag beundrade de menniskor, hvilkas verksamhet åstadkommit allt detta, jag beundrade ännu mer den nation, ifrån hvilken sådana industriela missionärer utgå; ty det är icke blott den individuela speculationen och arbetsförmågan, utan Engelska nationens idoghet, som man i Kaafjords kopparverks-anläggning lär att känna. Jag förvånades öfver denna drift och punktlighet i arbetet, utan något fjäsk och väsen; denna ordning, som genomgår allt, utan att man märker driffjädrarna; detta saktmod uti menniskornas behandling; denna philanthropiska omtanke om allt som rörer allas och hvar och ens välfärd; detta interesse för allt godt och nyttigt, som äfven sträcker sig till vetenskapliga undersökningar; denna verlds-erfarenhet, som, ehuru oegentligt det låter, tyckes medfödd; denna bildning och vett, som aldrig låter den nakna handelsspeculationen eller en föraktlig dryghet framträda — med ett ord, öfver allt detta, som obestridligen utmärker den Engelska industrien och de Engelska industri-idkarena framför andra länders. Jag kastade en blick på chartan, och häpnade öfver den mägtiga, ihärdiga viljan hos detta folk, som, från Nordcap till Nya Holland, i alla verldens delar spridt upplysning och industri,

som så väl vetat begagna den enskilda vinningens medel för att befordra mensklighetens cultur, som physiskt utöfvar sitt herravälde öfver en så stor del af verlden och moraliskt öfver en ännu större; ty öfverlägsenheten af den Engelska bildningen, den Engelska industrien och den Engelska handelsspeculationen är så stor, att hvarheldst Engelsmän uppträda, göra de sig till mästare. Hvarhelst Engelsmän bosätta sig, bibehålla de strängt det Engelska lefnadssättet, äfven alla dess mindsta vanor, alla dess *comforts*, så vida inga naturhinder göra det omöjligt; de förblifva öfverallt sig lika, men bilda allt efter deras skaplynne. Dertill finner man, hvarheldst de uppträda, samma välgörande resultat af deras verksamhet, som jag visat i afseende på Kaafjord, och hvem intages ej af beundran öfver dessa resultat, af begär att tillegna sig frukterna af desamma? Och likväl kan jag ej dölja de farhågor jag hyser, att dessa frukter skola en gång blifva bittra, eller kunna blifva det, att *en hastig, utifrån införd, men ej naturligen, så att säga, ur ett lands egen cultur och kraft i näringsförhållanden uppvuxen industriel verksamhet innehåller fröet till ett oberäkneligt lidande.*

Låtom oss betrakta Kaafjords kopparverks-anläggning. Vi se der för närvarande endast välgörande verkningar för den omkringliggande trakten,

samt arbete och rundligt uppehälle beredt åt en mängd utarmade Finnar, hvilka i sina hembygder lefva i nöd och fattigdom. Redan komma de sednare i större antal, än verket behöfver, och de emottagas ofta, enligt Directörernas egen utsago, blott af barmhertighet, sedan de gått den långa och besvärliga vägen öfver fjället (åtminstone 30 à 40 mil), och kanske sakna medel för att återvända. Antagom, att ett eller flera på hvarandra följande år af stor nöd i deras hembygder förmå ett större antal än vanligt att gå öfver fjället till Kaafjord, der de veta att arbetsförtjenst aldrig saknats. Men der behöfver man dem ej, utan afvisar dem måhända utan hjelp; då skola de bönfalla, att heldre få stadna qvar på hvad vilkor som heldst, än att drifvas tillbaka öfver fjället — kanske hade de medtagit den sista brödbiten till kost på bortvägen, och äro ur stånd att vända åter; då skola de åtnöja sig med en förminskad arbetslön, och sålunda uppträda i concurrence med de äldre arbetarena, hvaraf följden blifver nedsättning i allas förtjenst, och på detta sätt skola efterhand arbetarenas vilkor allt mer och mer försämras. Jag är öfvertygad, att de nuvarande ädla och kloka Directörerna skola upbjuda all sin förmåga för att förekomma den nämnda orsaken till olycka för deras arbetare; men jag tror ock, att de ej skola kunna förmå att upphäfva den, att de af

nödvändigheten skola kunna föras dit de ej önska, så vida de ej vilja uppoffra eller skada egna och committenters fördelar, och man kan tänka sig andra Directörer, som möjligtvis skulle begagna sig af tillfället för att befordra egennyttiga afsigter. Emedlertid må eländet bland arbetarena stiga huru högt som heldst, så skall ändå den resande, som endast flyktigt betraktar Kaafjord, alltjemnt finna samma orsaker till beundran och tillfredsställelse, som jag anfört: han skall glädjas öfver den utmärkta omsorgen om arbetarenas undervisning, sedlighet, helsovård, fattigvård, som ådagalägges genom deras — afgifter till presten, läkaren, fattigcassan. Ty jag måste bekänna, att äfven jag icke af egen erfarenhet kan bedöma arbetarenas närvarande tillstånd i Kaafjord. Jag hade, vid mitt vistande derstädes, ej mycket tänkt på detta ämne, och besökte endast få arbetare i deras kojor; af hvad jag på dessa få ställen såg vågar jag ingenting sluta, men jag vet, att arbetarenas belägenhet ännu, efter deras ställning i lifvet, är god. Ett karldagsverke betalas, såsom jag nämnt, med 33 ß.; men en vog rågmjöl gäller 84 ß., således är dagspenningen värd 0.83 eller något öfver $\frac{4}{5}$ Lisp. rågmjöl Svensk victualievigt, hvilket är mer än en man uti Sverige, efter lika beräkning, förtjenar genom lika groft arbete. Dock må man deraf icke draga den slutsatsen, att den Svenske arbetarens vilkor derför nödvändigt måste vara sämre; ty en större cultur, folkrikhet

och omgifvande allmännare välstånd för alltid det med sig, att bereda den fattige ökade utvägar och att underlätta hans utkomst, hvilken således aldrig kan bedömas ensamt efter dagspenningen, man må uppmäta denna på hvad sätt som heldst.

Låtom oss nu antaga, att en tillfällig orsak åstadkommer hinder för bruksrörelsens bedrifvande, eller åtminstone stockning deruti. En sådan orsak vore en förminskad malmtillgång; 35) en sådan vore en af dessa talrika criser inom den manufacturidkande och commerciela verlden, hvaraf den Engelska industriela byggnaden dagligen skakas; en sådan vore ett krig mellan England och Ryssland. I det sednare fallet, hörde jag de uti saken närmast interesserade personer på alfvar frukta, att Ryssland skulle eftersträfva en hamn uti Finmarken, vid hvars kuster hafvet ej fryser om vintren, och då vore Kaafjord och dess communicationer med England i den största osäkerhet, för att icke nämna de förluster, som skulle tillskyndas endast genom hindret att gå på Archangel för de Engelska fartyg, hvilka tillföra stenkol till kopparverket. En af Directörerna sade mig ock, att han icke utan den största fruktan tänkte på ett krig mellan England och Ryssland, emedan det skulle sätta Bruksstyrelsen i nödvändighet att afskeda halfva arbetspersonalen vid verket. Ty sådan skulle verkan blifva af de orsaker jag anfört: och hvilket öde skulle väl då vänta dessa olyckliga arbetare, som med ens funne sig utan arbete och

bröd, i ett land, som producerar ingenting, och der en stormig sjö och oöfverstigliga fjäll skilja dem från alla menniskor, hvilka skulle kunna bispringa dem i nöden? Kanske skola de återskickas till sina hembygder? Men der äro de redan främlingar, och deras rum äro af andra intagna. Hvad återstår för dem annat än det förfärligaste elände (samma elände — men i ännu rysligare gestalt — som för närvarande dagligen uppenbarar sig i de Engelska manufacturidkande districten) och till slut hungersdöden?

Detta är det fruktansvärda öde, hvilket den nu blomstrande anläggningen i Kaafjord har att befara. Jag säger icke, att det nödvändigt måste inträffa, men jag framställer dess möjlighet; och denna möjlighet borde hafva förmått den Norrska Regeringen att något betänka sig i fråga om skapandet af en stor industri i ett så godt som öde land, att icke helt och hållet öfverlemna detta företag åt den enskilda, utländska speculationen (hvilken närsomheldst kan draga sig tillbaka) utan att fordra någon säkerhet för dess bestånd. Men Norrmännen, likasom alla nationer, hos hvilka ännu föga näringsverksamhet utbildat sig, längta efter industriel utveckling såsom efter det högsta goda, och längta efter att inom sina landamären se uppträda detta machin- och fabriksväsende, hvilket, der det ej med

den största försigtighet behandlas (och jag vet ej hvar detta sker), skall med tiden endast medföra de gruffligaste olyckor.

Mina betraktelser hafva blifvit vända åt ett sorgligt ämne. Ty det är sorgligt att tänka på alla dessa ädla menniskor och goda medborgare, som genom den öfverstora, feberagtiga industriela verksamheten och den öfvermyckna populationen alltjemnt drifvas ur England, för att i andra länder och verldsdelar endast såsom flyktingar tänka på ett fäderneslarid; som äro utsedda att sprida bildningen öfver verlden, men också måhända öfver verlden alla olyckorna af ett öfverdrifvet manufacturväsende och en derpå grundad vågspelande handelsspeculation, under hvilken deras eget fädernesland tyckes vilja digna. — Men jag lemnar detta för naturen. Jag tänker mig åter i den lätta fiskarebåten, af en frisk vinterkultje förd fram på vågen; framför mig den trånga Kaafjords-dalen, gärdad af fjäll, hvilka i qvällen tyckas nå upp till himmelen, och der nere hundrade ljus från de spridda boningarna, återspeglade i vattnet, och flammorna, som slå upp ifrån hyttan, och kyrkan, som vördnadsbjudande höjer sig på kullen, men ofvan allt det stjernströdda fästet brinnande af norrskenslågor. Denna natur talade ett underbart språk till sinne och hjerta; dock skall jag aldrig för dess toner förgäta det språk, som af gästfriheten, bildnin-

gen, musiken talades bland de förträffliga innebyggarena i Kaafjord, der jag så mången gång var hjertligt emottagen, der jag så mången gång glömde att jag var en främling.

VI.

Karasjock.

⁴ika långt, nämligen efter uppgift 18 mil,36) från
ten, söder om fjällryggen, ligga tvenne Lappbyar,
utokeino och *Karasjock*, hörande till Finmarken.37)
n förra ligger rätt i söder från Alten, på stråten
Torneå och Haparanda, och vägen dit tages längs
ten-elfven; den sednare ligger sydöstligt från Al-
ı, samt genomfares, när man till lands vill resa
Öst-Finmarken och Vardöe, och vägen dit föl-
ifrån Alten Tverelfvens floddal uppföre. Till detta
lle gjorde jag i April månad 1839 en resa, som
många afseenden föreföll mig interessant, och en
skrifning öfver fjället, öfver sättet att der färdas och
'er de Lappar, hvilka jag på denna resa lärde
känna, torde äfven interessera Läsaren.

När man, såsom förhållandet var med mig,
denna resa på vinterföre, så är det en hufvud-
lig angelägenhet att skaffa sig en tjenlig rese-
gt. Sker resan i midvintren, så har man att på
let vänta 30 till 40 graders köld, och när som
dst måste man vara väl utrustad, för att kunna
ouaquera på ett nattläger af snö. Det är derför
lvändigt att förse sig med en vinter-Lappdrägt, i
lken man lätt trotsar all vädrets hårdhet. En
lan består af följande persedlar. Först och för-

nämst är den så kallade *pesken*, en mer och mindre kort eller fotsid pels af renskinn, till snitten liknande en skjorta, så att den måste krängas öfver hufvudet, hvarefter den om lifvet bindes med ett bredt skinnbälte, ifrån hvilket man, för att vara fullkomligt Lappsk, bör hafva en knif nedhängande i sin slida; derefter komma *bællingerna* eller benkläderna, äfvenledes af renskinn, hvilka tillsnöras ofvanför knäet och sedan gå ner på smalbenet uti *skall-komagerna*, såsom de egentliga Lappkängorna af ludet renskinn kallas, till skilnad från dem, hvilka blott äro af läder och med hvilka de för öfrigt hafva enahanda snitt. *Komagerna* fyllas rundtomkring foten med ett slags långt torkadt gräs kalladt *senner* (af carex ampullacea), och tillknytas utom bællingerna med ett långt, brokigt väfdt band, så tätt att hvarken snö eller blåst kan tränga emellan; så beskaffade, äro de på samma gång det lättaste, för foten angenämaste och varmaste skoplagg man kan tänka sig. Slutligen återstår att nämna renskinnsvantarna, som gå ett godt stycke upp på peskens ärmar, samt hufvudbonaden. Lapparna i Kautokeino och Svenska Lappmarkerna bruka på hufvudet en låg calottlik mössa af färgadt ylle, fodrad med pelsverk, men i Karasjock och Öst-Finmarken nyttja de, likasom de Ryska Lapparna, en högmössa, hvilken ser vida prydligare ut. — På detta sätt utrustad, fruktar man ingen väderlekens stränghet, men i kallaste vintren tager man vanligtvis, likasom Lapparna,

två pesker. Under pesken har den resande deremot ingenting annat än de kläder som vanligtvis begagnas inomhus; Lappen nyttjar under den anförda drägten inget slags underplagg. När pesken är af vackert och väl beredt renskinn samt prydd med krage och uppslag kring ärmarna af rödt kläde och försedd med ett bräm af björnskinn eller annat mörkt pelsverk, äfvensom bællingerna hopfogade af flera renskinnsstycken af olika färgnuancer, omväxlande med röda klädesremsor, så är Lappdrägten ganska vacker, jemte det den är utomordentligt lätt och ledig. Lapparnas pesker äro sällan af ett så prydligt utseende och äro aldrig väl beredda, utan derför både styfva och i synnerhet i fuktigt väder illaluktande af den råa skinnlukten. Vid bältet hafva karlarna alltid en skinnpung, i hvilken de förvara deras lilla tobakspipa, tobak, en sked af horn eller trä, stundom konstigt arbetad, och en träkopp till dryckeskärl; qvinnorna bära vid bältet deras sybehör: hvad som ej får rum der, gömmes vid barmen innanför pesken. De nyttja ofta, utom de nämnda plaggen, en palantin eller krage af björnskinn.

Emedlertid är man sålunda reseklädd och färdig att stiga i släden; men då äfven Lappsläden torde för mången Läsare vara till sin beskaffenhet föga känd, skall jag likaledes meddela en beskrifning öfver den samt öfver sättet att köra med ren. Lappsläden eller akjan är till formen fullkomligt sådan som man ville föreställa sig främre delen af en myc-

ket smal och låg ökstock, afhuggen på midteln. Den är antingen alldeles öppen (med eller utan akterspegel) då den kallas *kjærris*, eller ock försedd med ryggstycke samt ett vanligen skälskinnsbeklädt tak öfver framändan, så att den fullkomligt liknar en sko, och kallas då *pulk*. Kjærrisen begagnas vanligen af Lapparna, i synnerhet för foror, pulken deremot af resande. Ifrån framändan af akjan går dragremmen under buken på renen till en bred halsrem af skinn, så att stödpuncten vid dragningen blifver midt på bringan; seltyget är icke mindre enkelt, och utgöres af ingenting annat än en omkring renens panna fastbunden rem, vanligen af skälskinn, hvars andra ända är i den åkandes händer. När denna töm ligger på högra sidan, springer renen, men stadnar, när den kastas öfver åt venstra; han styres genom helt hastiga ryckningar åt ena eller andra sidan, efter hvilka man alltid låter tömen återfalla på den högra. Emedlertid är härvidlag, såsom annars, practik och theori icke detsamma, och man må icke föreställa sig, att man, med kännedom af denna enkla regel, kan åka efter ren lika beqvämt och lugnt, som efter en väl inkörd springare; ty ehuru kör-renen visserligen till en viss grad är tämd, så är han likväl ändå alltid till hälften vild. Men ingenting är roligare än att åka med renskjuts, om man eljest ej skyr ett något äfventyrligt och besvärligt sätt att färdas. Det är i synnerhet i början man erfar de största svårigheterna att köra renen. Denne

är då otåligare än den ifrigaste springare att komma i gång, och det är ej lätt att kasta sig i akjan, innan det bär af i fyrsprång; men ännu svårare är det att, under denna första häftiga framfart, bibehålla jemnvigten, under alla renens snedsprång och alla akjans slingringar åt båda sidor. Så går det åstad tills renen, af behof att hemta andan eller af nyck, helt tvärt stadnar. I sednare fallet måste man stiga upp ur akjan, hvilket ej sker utan besvär, och med tömen piska honom, tills man lyckas åter bringa honom i rörelse. Men härvid gör ej renen som en istadig häst, hvilken genom en likadan behandling helt saktmodigt sätter sig i gång, utan i en blink, innan man vet ordet af, rusar han åter åstad i galopp, och då gäller det att ögonblickligt kasta sig ned i akjan, men framför allt att hafva tömen säkert ombunden omkring armen och handen, så att man ej släpper densamma vid denna manoeuvre. Är man icke nog erfaren eller uppmärksam för att genast kasta sig i akjan, så får man underkasta sig att släpa med på marken, tills man hinner att krafla sig upp, hvarefter man åter far åstad, öfver stock och sten, med samma häftighet som förut, till nästa äfventyr. Ett eget slags bestraffning, som låter mera barbarisk än den i sjelfva verket var, såg jag en gång en Lapp tillfoga sin ren. Full af vrede öfver renen, som ej ville gå fort, tog han helt simpelt och uppryckte med roten det ena prägtiga, greniga hornet, och detta saknade icke verkan. Det var på våren,

då renarna hvarje år fälla hornen, hvilka derför någon tid före fällningen sitta temligen löst. – På detta sätt ske lustfärderna, hvilka man anställer med ren, och för hvilka man begagnar starka och eldiga renar, och oaktadt det besvärliga i sjelfva körandet, kan man icke föreställa sig nöjet af en sådan färd, ehuru jag mången gång förundrat mig öfver att man helskinnad kan komma utföre de branta bergsluttningarna, under det akjan oupphörligt slingrar än hit och än dit och som oftast framför renen, och man alltjemnt måste än balancera så att akjan ej kantrar, än vara uppmärksam att ej stöta mot trädstammarna, mellan hvilka den obanade vägen kröker sig.

Man färdas likväl icke på detta sätt, när man har en lång väg att tillryggalägga, eller när foror transporteras, och aldraminst om man, såsom jag under min resa till Karasjock, medför ett bräckligt instrument, såsom en barometer. En resande behöfver, om han färdas ensam, fyra renar, nämligen en för sin egen person, en för sina saker, en för *Wappusen* eller den Lappske vägvisaren, och en i reserv; men vanligtvis förena sig flera för att göra resan öfver fjället, och när Lapparna om vintren nedkomma med sina varor till handelsställena vid sjökusten, får man ofta se hundradetals akjor. En sådan liten eller stor karavan kallas *rejda*, uti hvilken alltid ett visst antal akjor förenas till en train, på det sätt att hvarje efterföljande ren, medelst ett

temligen långt tåg ifrån halsremen, bindes vid den föregående akjan, hvarigenom farten blifver jemnare, slingringarna till en betydlig del undvikas, och ända till 20, ja flera, akjor kunna köras af Wappusen, som sitter i den första. Vill man åka för sig sjelf, så kan man hafva en så kallad *vare-ren*, d. v. s. en ren bunden vid akterändan af akjan, hvilken likaledes tjenar att jemna farten och hindra alltför stora slingringar; en sådan slutar tåget af en rejda. En dylik större karavan, på snöfälten och i skogen, utgör ett utomordentligt pittoreskt skådespel, och hvarje särskildt åkdon har äfven ett ganska behagligt utseende, i synnerhet om renen, såsom det vanligen af ståndspersoner brukas, är prydd med ett rödt stickadt halsband och bälte samt försedd med en bjällra under halsen. Renen i en rejda går nästan aldrig, utan springer oupphörligt i ett smått lunk, hvilket wappusen skickligt förmår att bibehålla, genom ett eget uppmuntrande smackande ljud och ett beständigt viftande med armarna, under det han än sitter med ett ben korslagdt under sig, än med en märkvärdig eqvilibristisk färdighet står upprätt uti akjan. Det är förunderligt att se, hvilken uthållighet och styrka renen äger, ehuru den ovane vill lätt tro honom redan ifrån de första ögonblicken vara uttröttad, ty alltifrån början flåsar han häftigt, för att så mycket lättare hemta andan, under det han tidtals svalkar sig med en munsbeta snö. Men då man hör talas

om renens utomordentliga snabbhet, äfven i jemförelse med hästens, så får icke detta tagas i absolut mening; ty det beror på en illusion, likasom man alltid tycker sig göra starkare fart i en båt än på ett större fartyg, om äfven verkliga hastigheten i sednare fallet är lika stor eller till och med större. Emedlertid är nöjet derför icke mindre; man inbillar sig verkligen komma fortare, än med den snabbaste springare. — Till körning begagnas endast ox-renar, hvilka både äro större och starkare än tjurarna; kor (*simler*) äro alldeles oanvändbara dertill. Den vanliga lasten är nära ett skeppund.

Jag afreste från Alten den 4 April klockan 9 förmiddagen och kom följande dagen klockan 11 på aftonen till Karasjock. Rejdan bestod af 7 renar. Under vägen gjordes flera uppehåll för barometer-observationer, vid hvilka det var nödvändigt att låta barometern en längre stund förblifva upphängd, för att så noga som möjligt antaga luftens temperatur. Första dagen gjordes äfven ett längre uppehåll under det renarna betade och Lapparna intogo sin middag — deras enda måltid under hela resan. Deras matlagning tillgick, utan omsvep, hastigt och lustigt. Några hopsamlade risqvistar och några medförda vedträn, antända på en snöfri häll, utgjorde eldstaden; grytan, som är ett vademecum på Lappens resor, försågs med en tillräcklig qvantitet snö, och när denna var smält, inlades ett ansenligt stycke renkött, som framtogs ur proviant-akjan, hvil-

ken, jemte lifsmedlen, äfven innehöll kokredskapen, en yxa och några andra persedlar. Köttet, som varit inveckladt i renhudar, var visserligen till följd deraf hårigt och af mindre smakligt utseende; men med afdrag af denna omständighet eller sjelfva utseendet, voro soppan och steken förträffliga, och Lapparna åto med en beundransvärd matlust, så att man kunde se att de provianterade för två dagar. Denna goda appetit tillät dem ej heller att vänta med måltiden tills köttet var fullt genomkokadt, utan efterhand som de yttre delarna blefvo uppvärmda (ej fullt kokta — ty i detta fall voro de verkliga Engelsmän) afskuro de i grytan den ena biten efter den andra; dertill förtärde de renost, och hade endast bröd ej saknats (hvarmed de troligen, genom en bättre hushållning, åtminstone till ett inskränktare bruk borde kunna förse sig) så hade denna måltid verkligen varit bättre och mera födande, än hvad den arbetande classen i de flesta civiliserade länder har att tillgå. En sup (på Lappska *jogasta*) emottogo de, såsom man kan tänka, med begärlighet och tacksamhet. Under tiden betade renarna rundt omkring och uppletade renmossa under den flerestädes mer än alnsdjupa snön, hvilken de undanröjde med fötterna. Klockan 10 på aftonen gingo vi i nattqvarter d. v. s. gingo till hvila under bar himmel. Vi voro då redan öfver björkgränsen och hade rundtomkring oss endast ett omätligt snöfält. På en fjällsluttning gjordes en fördjupning i snön,

uti hvilken jag tog ett ganska mjukt och beqvämt nattläger, insvept i pesken och med akjan omvänd öfver mig, och jag sof aldrig roligare än denna natt. Renarna släpptes emedlertid lösa på fjället, hvarest de följande morgon åter fångades med långa rännsnaror, hvilka Lapparna med mycken skicklighet förstå att på betydligt afstånd kasta öfver dem — på samma sätt som man lärer fånga den vilda boskapen i Södra America. Vi uppbröto klockan 5 på morgonen och ankommo, såsom jag nämnt, klockan 11 e. m. till Karasjock, hvarest jag tog in i ett hus, hvilket bebos af presten i Kistrand under den korta tid han vistas på stället, men hvilket nu stod öde.

Karasjock har en rätt vacker belägenhet på södra stranden af den ganska ansenliga elfven af samma namn,38) hvilken flyter nästan rätt i vester och öster, men vid sjelfva byn gör en stark ehuru kort böjning åt norr. Sedan Karasjock-elfven vestligt om byn upptagit *Etj-jock*, hvilken rinner ifrån fjällsjön *Etj-jauri*, förenar den sig ungefär två mil öster om Karasjock (byn) med *Anarjock* och bildar, tillsammans med denna, den ansenliga *Tana*-elfven, som utflyter i Tanafjord. På begge sidor om elfven höjer sig landet med flera sand-terrasser, af hvilka trenne i synnerhet äro utmärkta; dessa äro betäckta med löfskog, och rundtomkring på dalslätten och sidorna af bergen är ymnig björk- och furuskog, men högderna äro nakna.

Denna by består af en mängd små timmerhus,

boningar, bodar och fästall, hvilka jemte en hop höstackar, ligga spridda omkring den rätt vackra korskyrkan af trä. Den bebos af måhända ett hundradetal innevånare, hvilka nära sig af laxfiske i elfven samt får- och boskapsskötsel; renar hafva de få eller inga, och begagna oxar till sina körslor. Ej heller hafva de hästar, svin eller getter. Med jordens odling hafva de ännu icke befattat sig, ehuru det är troligt, att potater här rätt väl skulle trifvas. Deremot draga de fördel af skogen, genom byggande af båtar och hus, hvilka finna afsättning längre nedåt Tanaelfven och omkring Tanafjorden, hvarest endast björkskog är att tillgå. Innevånarena i Karasjock, ehuru både till klädedrägt och språk Lappar, äro likväl icke af ren Lappsk härkomst. De härstamma ursprungligen ifrån Qvæner, hvilka i början af förra århundradet här nedsatte sig och hvilka efterhand blandat sig med Fjäll-Lapparna. Finskan har ännu, fastän icke såsom hufvudspråk, bibehållit sig, och deras kropps- och ansigtsbildning förråder ännu deras härkomst från ett storväxtare och mera väldanadt folk än de egentliga Lapparna.

De nominela framsteg, hvilka dessa Lappar gjort på civilisationens bana, såsom på ett fast ställe och i ordentliga hus boende, hafva ännu ej medfört några, som mig syntes, helsosamma förändringar, hvarken iefnadssätt eller sedlighet. Med ojemförligt större nöje inträder man uti Skogs-Lappens tält,

der åtminstone frisk luft ej behöfver saknas, än uti husen i Karasjock, hvilka innesluta den förfärligaste oordentlighet och osnygghet man kan föreställa sig, och framför hvilka jag nästan föredrog Sjö-Lapparnas jordkulor. I afseende på moraliteten har ännu mindre vunnits; ty deras sammanboende i bylag har endast gifvit handlande anledning att bland dem tidtals uppslå bodar, för att mot de älskade articlarna tobak och bränvin, jemte några obetydliga kramvaror, tillbyta sig deras producter, skinnvaror, fetalier, m. m., genom hvilken handel de både fördärfvas och utarmas. Det är bedröfligt att se dessa omkring boddisken skockade eländiga varelser lekamligen och andligen sålda under bränvinslustan

De omätliga skogarna, som omgifva Karasjock besökas af de nomadiska Lapparna, de så kallade Fjäll- eller Skogs-Lapparna, hvilka uteslutande nära sig af sina renhjordar. Jag besökte en sådan nomadisk Lapp, hvilken hade uppslagit sitt tält ett stycke ifrån Karasjock; vägen gick uppföre en liten elf, som utflyter i Karasjockelfven och hvars Lappska namn betyder *Bäfverelfven.* Denne Lapp var länsman och talade Norrska; för öfrigt hade hans högre rang och bildning, såsom det tycktes, företrädesvis utvecklat smaken för bränvin. Tältet var uppslaget inuti den täta skogen, så att det var skyddadt mot alla vindar; det var sammanlappadt af vadmalsstycken af diverse slag, och till formen rundt och spetsigt, likt ett vanligt soldattält, men icke.

såsom detta, uppburet af en tältstång i midteln, utan hvilande på en mängd otympliga, krokiga stänger, längs omkretsen nedslagna i marken och upptill uppskjutande med sina ändar öfver tältet, hvilket der hade en öppning till utgång för röken. Midt under denna öppning var eldstaden, och inredningen liknade för öfrigt den af Sjö-Lapparnas gammer, ehuru ännu färre husgeråd funnos än i dessa. Utanför voro i träden upphängda diverse persedlar, och bland annat hängde på en trädgren en helt liten akja innehållande ett barn, nedbäddadt i ett slags mjuk mossa och skyddadt mot faran att nedfalla. På detta sätt bevara och transportera de vanligen sina barn.

Jag hade här det nöjet att på min begäran få se måhända öfver ett tusendetal renar, hvilka ganska hastigt sammandrefvos af de små lurfviga vallhundarna. Dessa renar tillhörde icke alla en och samma person, ty den, hos hvilken jag var, hade endast omkring 400 — ehuru man aldrig får veta detta noga. Omkring 200 renar anses vara det mindsta antal, hvarmed en man kan underhålla sig, men flera Lappar äga tusendetal af renar, och särskildt omtalade man en Lapp i Öst-Finmarken, som, efter hvad man förmodar, äger ända till tiotusende renar; hvilket är en ansenlig förmögenhet, om den uppskattas i penningar, enär en ren gäller omkring tre speciedaler. Men under sådana lefnadsförhållanden som Lappens gifves ej fattigdom eller rikedom; alla lefva på enahanda sätt, och Lappen,

som äger några tusende renar, kan icke förskaffa sig flera njutningar (utom bränvin etc. som civilisationen skänker honom), än den som har blott några hundrade. Jemnlikhet är det råa tillståndet förbehållen — jemnlikhet i fattigdom. — En samling af tusende eller några tusende renar på ett ställe måste naturligtvis snart förtära den mossa som der finnes, och Lappen kan derför sällan dröja på samma plats mer än några månader. Flyttningarna med de stora hjordarna gå temligen lätt för sig, medelst de väl inöfvade hundarnas förmåga att hålla renarna tillsamman, och sällan blifver någon borttappad; men deremot lida Lapparna ofta förluster genom vargens härjningar, hvilken ock på deras språk kallas fjällens herre (*dudder-dadscha*). Lapparnas framfart i skogarna utmärkas af de utan barmhertighet afbarkade furustammarna, emedan de i synnerhet vårtiden med begärlighet förtära den inre saftiga barken. Den reguliera gången i stort af deras kringflyttningar är att tillbringa vintren i de djupa Lappländska skogarna, samt vid vårens ankomst föra hjordarna upp på de höga Norrska fjällen, hvarest renarna äro mera befriade från mygg och flugor, under det de sjelfva uppslå sina tält i de gräsrika fjälldalarna. Understundom drifvas renarna ned till hafskusten, på alla årstider, i synnerhet om våren, hvarigenom mångfaldiga stridigheter med kustboerna uppkomma, till följd af de skador, hvilka renarna tillfoga ängar och betesmarker. Det har ofta upp-

;ifvits, och berättas temligen allmännt i Finmarken, ıtt det hos renen är en naturdrift att en gång årigen njuta af det salta hafsvattnet; men detta lär vara fullkomligen ogrundadt.

Under det nomadiska lifvet visa Lapparna bäst eras egendomliga caracter. — Deras physiska skapnne, af naturen fult, blifver det ännu mer genom ?fnadssättet. Den beständiga snöblinken sammanrager ögonen, och röken i tälten gör dem röda; ıuden, alltid smutsig, blifver genom kölden skrynkg och musclerna utan spänstighet, deras kroppsställning utan hållning, af vanan att vara sammanrupna; den vårdslösa och vaggande gången bär ttne om deras vandringar på fjällen och i snön. eras intellectuela gåfvor äro ej sämre än öfverallt en obildade menniskans och de sakna icke förmåga tt utveckla sina förmögenheter: när Fjäll-Lappen vingas att öfvergå till det helt olika lefnadssättet ›m Sjö-Lapp, blifver han ganska snart en duglig ıkare och sjöman. Moraliteten är den naturliga ıstinctens, fast de ofta tadlas för fel, der de komıa i beröring med bättre begåfvade menniskor: et är emedan dessas civilisation förderfvar dem på enne sätt — genom bränvin, som förslappar deıs moraliska, likasom physiska styrka, och genom ırakt, som framkallar hos dem medelst retning de genskaper som tadlas. Deras sysselsättningar, beräknadt renarnas skötsel och dermed sammanängande oeconomi samt flyttningar och körslor

äro få: männerna tillverka nödiga åkdon, qvinnorna kläder o. s. v. Männerna tillbringa ock mycken tid på vandringar i verkliga eller digtade ärenden, t de älska det kringströfvande lifvet.

Helt nära Karasjock finnas tvenne ej frysand källor, en på hvardera sidan om elfven. Temperatu ren uti den ena af dem, kallad *Gallamaia* eller kal källan, var $1,^{0}1$ och i den andra, belägen på e ställe, som hette *Wäppi-gaddi*, $+0,^{0}8$. Beg nedskickade små rännilar till floden. Längre bo från byn, måhända ½ mil uppföre floden, äro änn tvenne andra, som med stor häftighet framrusa u jorden, till följd hvaraf den ena äfven kallas *Doe da-aia* eller kokkällan, och skicka ifrån sig bety liga rännilar eller småbäckar. Dessas temperat var mycket olika med de förras, nämligen uti Doe da-aia $+2.^{0}6$ och i den andra, som kallas *Tj edna-borri* $+1.^{0}95$. Luftens temperatur vid de sa observationer, hvilka gjordes den 6 och 7 Apri var omkring 0^{0}. Jag endast anför ziffrorna; för öf rigt får jag hänvisa till hvad som i en not till a dra capitlet blifvit sagdt om källtemperaturer.

Karasjock ligger ungefär 130 meter eller 4 Svenska fot öfver hafvet, enligt beräkning af 10 b rometer-observationer hvilka gjordes under lopp af två dagar, med begagnande af corresponderand observationer i Bossekop. Tallen går ännu 1 meter högre, så att tallgränsen ligger 298 me eller 1005 Svenska fot öfver hafsytan. Högden

tallgränsen öfver Karasjock bestämdes på det sätt, att jag observerade barometerståndet i Karasjock så nära som möjligt före och efter observationen vid tallgränsen på ett söder från byn beläget berg, samt af dessa båda observationer beräknade den verkliga corresponderande barometerhögden. Variationen emellan båda observationerna var högst obetydlig. Sålunda erhölls det förut anförda resultatet; om observationen vid tallgränsen directe refereras till den corresponderande i Bossekop, erhålles 297 meter. På den norra eller åt Alten belägna sidan af fjällryggen bestämde jag tallgränsens högd genom tvenne observationer, under resan till och från Karasjock, af hvilka den ena gaf 311 och den andra 313 meter, hvaraf medium 312 meter eller 1051 Svenska fot. Till följd häraf skulle tallen gå omkring femtio fot högre på norra än på södra sidan. — Björkgränsens högd observerades på tvenne ställen, samt befanns ena gången 390 och den andra 395, hvaraf medium 392,5 meter eller 1322 Svenska fot. Emedlertid höjer sig fjällryggen obetydligt öfver björkgränsen: den högsta ibland flera af mig observerade puncter låg 435 meter eller 1466 Svenska fot öfver hafvet. — Hvad skilnaden emellan den observerade högden af tallgränsen på norra och södra sidan beträffar, så lärer den väl helt och hållet bero på locala omständigheter. Vid Talvig har v. Buch funnit tallgränsen vid ungefär 750 Svenska fots högd. På samma ställe har han ock bestämt björk-

gränsens läge vid 1600 Svenska fots högd, sålunda nära 300 fot högre än jag observerat på den stora fjällryggen, hvaraf det vill synas som hafsluften skulle befordra björkens fortkomst. Enligt en observation, hvilken jag gjorde vid Kaafjord, ligger björkgränsen emedlertid derstädes ej obetydligt lägre än på fjällryggen, ehuru jag icke kan noggrannt angifva dess högd, emedan jag har skäl att ej anse denna observation fullkomligt säker. Jag tror äfven, att trädgränsernas högd på kustfjällen är alltför beroende af locala förhållanden, hvilkas inflytande i detta afseende nogsamt är bekant; och för att kunna af ifrågavarande förhållande hemta en säker climatologisk caracter för ett land, torde vara bäst att, så vidt möjligt, undersöka detsamma på de större bergskedjorna. De olika resultat jag anfört i afseende på tallgränsens högd, visa hvilka variationer detta climatologiska element icke destomindre är underkastadt. 39)

På fjället ligga flera insjöar, ibland hvilka Eijjauri är den största; den är belägen vid nära björkgränsens högd och har ungefär en mil i längd. I dessa sjöar idkas fiske, för hvilket ändamål jag såg en jordgamm och ett trähus uppförda på tvenne olika ställen. En gamm finnes ock uppförd till nattqvarter för resande, när det så passar sig. På återresan öfvernattade jag der, och som det var temligen starkt yrväder, fann jag det godt att hafva tak öfver hufvudet, ehuru mycket sökande det fordrades för att finna herberget.

Jag förvånades öfver möjligheten att leta sig väg öfver den tiomila slätten, som fjället bildar vid ungefär björkgränsens högd. Inget spår af någon fåra efter en föregående rejda syntes, och himmelen var åtminstone under bortresan alltjemnt mulen. Men wappusen misstager sig aldrig om rätta stråten; efter några här och der spridda lösa stenblock, hos hvilka den resande alldeles icke kan skönja något utmärkande kännetecken, samt efter mossor, hvilka företrädesvis fästa sig på den ena eller andra sidan af dessa, till följd af vindarnas inflytande, styr han kosan säkert öfver snöhafvet. Vid min återresa bestod rejdan af 20 renar. Det är en skön anblick att se en rad af dessa lifliga, vackra djur ila fram öfver det omätliga snöfältet, under det tystnaden endast afbrytes af Lappens entoniga uppmuntringar eller från tid till tid af ett tillrop från en akja till en annan. Man är som på oceanen — "cœlum undique et undique pontus," och de solbeglänsta molnen vid horizonten göra en lika skön effect som på hafvet, uppväckande föreställningen om de aflägsna stränderna af ett efterlängtadt land, till hvilket man alltjemnt närmar sig.

VII.

Nordlandens Skärgård.

Sedan några år gör ett ångfartyg (*Prinds Gustav*) ordentliga resor emellan Throndhjem och Hammerfest, hvilken väg tillryggalägges på sju dygn, inberäknadt alla de uppehåll, som göras vid åtskilliga handelsställen under vägen. Det är Norrska Regeringen som föranstaltat detta befordringsmedel, hvarest förut den resande icke hade att tillgå något annat än fiskarebåten. Genom enskild speculation skulle här troligen ej heller någon ångbåtsfart uppstått; ty resorna ske åtminstone för närvarande alltemnt med uppoffring, då afgiften af det obetydliga antalet passagerare samt brefporton icke kunna mer än till någon del ersätta kostnaderna. För Nordlanden och Finmarken har ångbåtsfarten emedlertid verkat välgörande, och utan tvifvel skall här, såsom öfverallt, lättheten att resa locka mången att begagna sig deraf. Flera utländningar resa redan till Hammerfest, för att besöka det endast omkring 8 mil derifrån belägna Nordcap, hvarest den nyfikne finner en vid pass 1000 fot hög bergudde, lodrätt stupande i hafvet, lik många andra klippor på denna kust, men utgifven att vara den nordligaste puncten af Europa — det är allt; men detta är nog att komma Nord-

cap att klinga lockande i mångas öron. 40) Om vädret och tiden det tillåter och dervid befinnes någon fördel, gör vanligtvis ångbåten någon gång under sommaren en lustresa till Nordcap för liebhaber. Emedlertid har man således numera tillfälle att med ångbåt färdas rundtomkring hela Scandinavien, ifrån Nordcap till Torneå. — Ångfartyget går längs hela Nordlandens kust alltjemnt inomskärs skyddadt mot hafvet af den täta skärgården, som endast på få ställen tillåter "hafsögat" blicka in, såsom man brukar uttrycka sig i Nordlanden, der öppna hafvet framtittar emellan skärgårdsöarna.

Vi afgingo ifrån Hammerfest till Kaafjord, samt derifrån genom *Stjernsund* ut ur Altenfjord. Just der förbifar man den lilla ön *Loppen*, med sockenkyrkan för socknen af samma namn, belägen ytterst ut emot hafvet och bebodd af omkring 30 personer. Blottställd för det här utan hinder påträngande hafvet, utgör denna ö en af de obehagligaste vistelseorter i Finmarken. Under nära ett halft år hade der ingen gudstjent i kyrkan kunnat hållas, emedan församlingsboerna af storm hindrats att komma dit. De prester, hvilka der någon längre tid vistas, skiljda, som de äro, från allt hvad naturen eller umgängeslifvet äger angenämt, få ofta en böjelse för melancholi, hvaröfver jag ingalunda undrar. Man berättade om en, att han under ett mångårigt vistande på Loppen blifvit så van vid hafsvågornas beständiga brusande mot stranden, att då han se-

dermera blef flyttad till ett pastorat i det inre sydliga Norrige, måste han hvarje qväll bringas i sömn genom det surrande ljudet af en spinnrock, som lärer förmått döfva likt hafssvallet. Men några års vistande i Finmarken är för prester, likasom embetsmän i allmännhet, recommenderande vid framtida befordringar, och detta lockar många till en dylik landsflykt.

Efter 20 timmars segling ifrån Kaafjord, dit vi ifrån Hammerfest gått på sex, voro vi i *Tromsöe*, den förnämsta staden i Finmarken, samt säte för biskopen öfver Nordlanden och Finmarken och amtmannen öfver Finmarken. Staden är belägen på den ungefär 1 mil långa och ½ mil breda ön af samma namn, i ett sund som skiljer den stora ön *Hvalöe* från fasta landet. Sundet begränsas rundtomkring af höga fjäll, af hvilka ett på landsidan lärer uppstiga ända till mer än 4000 fot öfver hafsytan. Sjelfva Tromsön har, der den är högst, endast 355 fots högd. Bergytan sticker nästan ingenstädes i dagen; genom aftappningar och odlingar, hvarmed man hade börjat, skall ön efterhand kunna blifva rätt vacker, och man hade redan anlagt några landtställen utanför staden. — Tromsöe bebos af omkring 1500 innevånare, samt har ett ganska trefligt utseende och många vackra enskilda hus; dess handel är liflig och dess köpmän välmående, och man kan, att döma af det inre i deras hus, ingalunda dröma sig vara norr om polcirkeln. Staden erhöll privile-

gier på samma gång som Hammerfest: år 1801 hade den ännu blott 84 innevånare; 1825 var detas antal 738, och enligt sista folktællingen (af år 1835) 1365. Dess läge nära gränsen emellan Finmarken och Lofoten, gynnande dess handel, har förorsakat denna hastiga tillväxt. Den utgör förnämsta exportplatsen för Finmarkens producter, samt drifver ännu större handel med Ryssarna än Hammerfest. Denna handel utgör grundvalen för stadens bestånd; men grannskapet med Lofoten har ock gjort, att Tromsöe blifvit afsättningsort för en del af den ofantliga mängd fisk, som fångas i denna skärgård — en handel som eljest nästan uteslutande varit i händerna på köpmännen i Bergen, men som nu med hvarje år drager sig mer och mer till Tromsöe. Emedlertid är stadens handel nästan uteslutande passiv, och dess egna fartyg hafva icke hälften så stort lästetal som Hammerfests; ej heller drifves derifrån på långt när en så betydlig fångst på ishafvet, som från det sednare stället.

Straxt söder om Tromsöe genomforo vi *Ryeström*, en hafsström, hvilken för tillfället gick mot oss med så stor häftighet, att ångfartyget, som likväl eljest gjorde öfver 8 knops fart, endast med möda kunde gå fram; seglande fartyg våga sig aldrig, äfven med den bästa vind, att gå mot densamma, när den är som starkast. Dylika strömar, förorsakade af tidvattnet, uti trånga sund eller fjordöppningar, genom hvilka hafvet under flodtiden med våld tränger in

emot land och under ebben åter lika häftigt drager sig tillbaka, finnas i ganska stor mängd uti Nordlandens skärgård. Ibland dem äro tvenne särdeles utmärkta, nämligen den beryktade *Malströmen*, emellan *Moskenæs* och *Mosköe* — tvenne af de sydligaste öarna uti Lofotens ökedja — hvilken blifvit så vidunderligt beskrifven, samt *Salt*-strömen, som bildas genom den stora *Saltenfjords*, eller egentligen öppna hafvets inträngande genom tre smala sund uti den ansenliga *Skærstadfjorden*. — Den sednare är ännu farligare än den förra, men begge äro farbara vid det ögonblick som är emellan ebbens och flodens förändring; Malströmen kan till och med af erfaret folk passeras på hvad tid som heldst. Hvad som för öfrigt gör dessa strömar så farliga framför andra, är en mängd skär och klippor, hvilka ligga i deras väg, och hvilka åstadkomma ett slags hvirflar, som antingen krossa den båt, hvilken oförsigtigheven eller öfvermodet kastar dit, eller ock draga den till bottnen. När strömhvirfveln griper en båt, gifhes ingen möjlighet att draga sig tillbaka, och man tar då blott ett sätt att rädda lifvet, nämligen att lägga sig ned med ansigtet mot bottnen i båten, under toften. När båten kommer i strömhvirfveln, kastas den ögonblickligt om; men hastigheten hvarmed det sker, gör att det bibehålles luft under densamma, så att andedrägten kan vidmagthållas, till dess båten snart åter kommer upp, då hjelp måste vara skyndsam för att vända den om och rädda den fång-

ne. Ehuru otroligt det låter, lära likväl många på detta sätt blifvit räddade, men alla hafva icke nog själsnärvaro, för att begagna sig af räddningsmedlet. Emedlertid slukar hafvet mången djerf fiskare, som trotsar faran af strömhvirfvelns grannskap, för att i det längsta fiska i en Sejstimm, hvilken heldst stadnar på dylika ställen.

Efter ett dygns uppehåll i Tromsöe, gingo vi vidare, längs skären af *Senjen*, den sydligaste delen af Finmarkens amt. Hela kusten af Finmarken ända ifrån Altenfjord var ganska behaglig; visserligen mötes ögat öfverallt af höga, kala klippor, men stränderna voro leende och uti de ingående fjordarna syntes en liflig vegetation, ehuru den icke var så långt framskriden som jag förut sett uti Alten. Vi förbiforo ock åtskilliga vackra gårdar och handelsställen, omgifna af grönska och löfskog, isynnerhet uti den sydligaste delen af Senjen, t. ex. *Sandtorv*, som är den sista gården i Finmarken, belägen nära *Throndennæs* vackra kyrka (en af de äldsta i Norrige) på ön *Hindöe*. Der kommer man in uti den stora *Vestfjorden*, som sträcker sig ifrån söder till norr, innesluten på östra sidan af *Lofoten* och *Saltens* fogderie och på den vestra af den stora ökedja, som utgör *Vesteraalens* och *Lofotens* fogderie, och af hvilken de förnämsta öarna äro *Andenæs*, *Langöe*, *Hindöe*, *Vestvaag*, *Flagstad*, *Moskenæs*, *Veröe* och *Röst*, som är den yttersta. Vestfjorden, som vid dess norra ända är ganska smal, vidgar sig allt mer

åt söder, i det ökedjan drager sig mera vestligt, så att Röst ligger ända till vid pass tio mil från fasta landet. Ifrån det ögonblick man befinner sig uti Lofotens skärgård, är det som man vore i en helt annan verld — en verld af ödslighet och stygghet, och i stället att, med hvarje steg mot södern, flyttas till en allt mera leende natur, lemnar man Finmarken, för att här inträda i förmodligen en af de rysligt-fulaste trakter på jorden. Hvarje spår till naturskönhet är här försvunnet; ingenstädes grönska, ingenstädes annat än nakna, branta klippor, som knappt tillåta den djerfve Nordländningen att uppklättra efter ett fogelbo, samt spetsiga, sönder-splittrade fjäll af de mest förvirrade, phantastiska former, och hela landskapet bär en caracter af hemsk vildhet, om hvilken man icke kan göra sig en föreställning. Man skulle tro, att naturen här likasom roat sig att vara bizarr i sina skapelser, så förunderliga former hafva fjällen, men tillika så omvexlande, att ögat ej lätt tröttas af att se dessa väldiga, dystra, regellöst hopade massor. På flera ställen framställa sig skapnader, som likna djur eller menniskor, och vid hvarje sådan är en berättelse fästad om jättar och troll, af hvilkas öfvernaturliga kraft sagan alltid vill igenkänna spår uti naturens underverk. Ibland dessa är framför andra märkvärdig en klippa på den lilla ön *Hestmandöe* (söder om Lofoten), öfver hvilken polarcirkeln går. Högst på klippan, ungefär 1700 fot öfver hafvet, har ber-

get skapnaden af en menniskobild, med en krans kring tinningen, sittande till häst och blickande ut åt hafvet, af så fullkomligt regelbunden form, ett så väl bildadt bröst, hals och haka, att man skulle vilja taga den för ett konstens verk. Här såg jag en af de mest pittoreska naturscener: den nedgående solen, hvars välde öfver sommarnatten här slutar, lysande öfver hafvet och de mörka, phantastiska klipporna, hvilka åstadkommo en beundransvärd blandning af dagrar och skuggor; några få hus af ett dystert utseende, likasom begrafna mellan klyftorna; den jättelika *hästmannens* bild, skådande utåt den vida oceanen, som af storm var upprörd och skummande, samt förunderligt belyst; och vid horizonten, midt i hafvet, några enstaka klippor, bråddjupt nedstupande i vattnet, den enas topp omgifven af ett eldrödt moln, hvilket likt glödande lava tycktes utbrista från dess inre. I förbindelse med sagan om hästmannen står den om *Torghatten*, ett af Nordlandens under. Det är en 16 mil söder från Hestmandöe belägen, 950 fot hög klippa, som är genomborrad af en ofantlig öppning, sträckande sig uti O N O — V S V och hvars längd lär vara ungefär 860 fot, samt högd på östra sidan 120, i midteln 90 och vid vestra sidan 220 fot; dess botten är belägen vid ungefär 380 fots högd öfver hafvet och är nästan horizontel samt be-

täckt med fin sand, med några få nedstörtade stenar, men vid öppningarna äro stora klippstycken hopade.*)

Färden genom Nordlandens skärgård gjordes särdeles liflig genom den mängd jakter, hvilka kommo söder ifrån (mest ifrån Bergen) för att afhemta den under vinterfisket gjorda fångsten vid Lofotens talrika fiskeställen. Såsom bekant, fångas den mesta torsk, som utföres ifrån Norrige, uti Lofoten. I början af Februari månad kommer vanligtvis torsken, eller den så kallade *skreien*, ifrån hafvet, för att gjuta sin rom på bankarna och grunden uti Lofotens skärgård, öfver hvilka den stadnar i en så ofantlig mängd, att man ej orätt kallar ett sådant fiskstim för "fiskberg"; djupet af dessa bankar är ända till 60—80 famnar under ytan. De bästa fiskeställena äro uti Vaagens pastorat. — Till detta fiskeri samlas fiskare ifrån hela Nordlanden, samt några få ifrån Finmarken och Throndhjems stift, till ett sammanlagdt antal af omkring 15000 menniskor, med 2 à 3 tusende båtar. Då de fara åstad, förena de sig vanligen i sällskap af ända till 60 stora, tioåriga båtar, men äro alltid indelade i båtlag af 2 båtar i hvardera, och ifrån södra delen af Nordlanden hafva vanligen 10 båtlag tillsammans en jakt, som åtföljer dem till Lofoten, samt under deras vistande der tjenar såsom magazin, och vid fiske-

*) De här anförda måtten äro Norrska, enligt Herr Lieutenant Wibes mätningar. Se Krafts statistik.

ts slut återför den erhållna fisklefvern, till att der-
koka tran. Ifrån hvarje trakt söka de beständigt
mma fiskeläge (*fiskvær*); dertill icke förpligtade
lagen, men af nödvändigheten att hafva ett bo-
gshus (*robod*) och *hjælder* (eller *gjælder*) d.
s. på bockar upplagda stänger, på hvilka fisken
n upphängas till torkning. Dessa ägas antin-
n af fiskarena sjelfva eller af jordägaren på
llet, som i sådan händelse deraf drager en god
komst, och i begge fallen är fiskaren bunden
l samma fiskeläge, så att mången under hela sin
tid icke varit vid mer än ett enda.

I slutet af Januari börja fiskarena att samlas
Lofoten och fiskeriet fortfar under tvenne må-
der. Sedermera återvända de till sina hembyg-
r, dit de medföra lefvern till trankokning; men
elfva fisken upphänges på bjælderna, två och två
lsammans hopbundna om stjertarna med smala vid-
r (*spærreriis*) och måste, enligt lag, qvarhänga
l den 12 Juni, för att blifva fullkomligt torr,
arpå dess godhet som handelsvara beror. Detta
så kallad stockfisk, och för allmogen är det för-
lagtigast att kunna afyttra fisken i detta tillstånd;
en många sälja ock, tvungna af ögonblickets be-
f, den råa fisken till fartyg ifrån Throndhjem,
ristiansand, Molde och Bergen, hvilka i betydligt
tal äro närvarande vid fiskelägena, försedda med
ctualier, bränvin m. m. och hvilka nedsalta och
mföra fisken till klippfiskberedning. Af romen
dsaltas en större eller mindre del, efter handels-

conjuncturen för ögonblicket, enär densamma endast finner afsättning i Frankrike, såsom bete vid sardell-fisket, hvilket är mycket ombytligt. För att visa storleken af detta fiske, skall jag här meddela några zifferuppgifter, hemtade ur amtmannens sednaste embetsberättelse. Denna berättelse, som omfattar de sex åren 1830—1835 (inclusive) uppgifver fångsten, under hela denna tid, samt dess ungefärliga värde sålunda:

Fångad fisk, med afdrag af tionden, 1,687,121 vog, som, efter medelpris af 108 sk. pr vog, gifver 1,518,409 Speciedaler.

Lefver, 59,860 tunnor, hvaraf 19,953 tunnor tran, som efter 14 Speciedaler pr tunna gifver 279,342

slutligen rom, 60,000 tunnor à 2½ Sp:dr 150,000

eller tillsammans 1,947,751 Speciedaler

såsom värdet af sex års utbyte. Fördelas detta på de 14,083 båtar, hvilka under samma tid besökte Lofoten, och för hvilka man kan i medeltal uppskatta besättningen till 5 man på hvarje, så uppkommer, efter afdrag af 100 Speciedaler, hvartill ungefärligen omkostnaderna för hvar båt lära uppgå, en behållning af endast omkring 8 Speciedaler pr man. Amtman Blom uppgifver uti sin resa, denna behållning för år 1827, som var ett ovanligt godt år, till 20 Speciedaler, och äfven detta vore icke för stor ersättning för en lång resa på en stormig sjö, och alla de besvärligheter, det arbete och de faror, hvilka Lofotfiskeriet medför.

Vid fisket begagnas mest garn, men äfven till stor del linor och krokar. Man har länge utan bestämdt resultat stridt om den ena eller andra methodens företräde, då hvardera har sina fördelar och olägenheter. Så mycket är emedlertid visst, att med garn fångas en vida större qvantitet, hvarför de fattiga fiskarena, som ej hafva råd att att skaffa sig detta dyrare fiskeredskap, alltid ifrat mot dess användande.

Fiskarenas lefnadssätt under fisketiden är utomordentligt besvärligt. När de komma till fiskeläget, äro ofta deras kojor fyllda med snö, och när de undanröjt denna, finna de sig ej sällan beröfvade de obetydliga bohagsting de kunnat qvarlemna. Dessa boningar, som bebos af ett båtlag, eller 10 till 12 man, äro i högsta grad usla; men detta är, såsom Herr Blom säger, Nordländningens elysium, som har så mycken lockelse för honom ifrån vaggan till grafven. Ty Lofotfärderna utgöra i Nordlanden gossens ljufvaste förhoppningar och gubbens gladaste minnen.

För ordningens skull väljes för hvarje båt en *hovedmand*, som ingalunda alltid är båtens ägare, utan den erfarnaste fiskaren och dugligaste sjömannen. Vid fiskelägena väljes likaledes för hvar 10 båt en uppsyningsman, och för hvarje fiskeläge en öfveruppsyningsman, hvilka tillse att allting tillgår ordentligt; ty man kan föreställa sig, huru nödvändigt det är att vidmagthålla ordning bland de

flera hundrade, ja öfver tusende fiskare, som kunna vara samlade på ett och samma ställe. Hvarje fiskeläges sjödistrict indelas efter landmärken och compass i vissa rutor, som af öfveruppsyningsmannen anvisas uppsyningsmännen för hvarje båtlag; ty hvarje båtlag (2 båtar med omkring 10 man) har ett garn. Kl. 6—7 om morgonen göras båtarna klara för vittjningen och på gifvet tecken af uppsyningsmännen lägga de ut, alla på en gång, såsom med ett årslag, under iakttagande af den största tystnad. Det måste vara en skön syn att sålunda en månljus morgon få se ända till 2 à 3 hundrade båtar samlade på ett ställe. Kl. 10—12 hafva de slutat detta arbete och återvända till stranden med sitt byte, som de uttaga ur garnen. En del vända derefter genast tillbaka för att åter utlägga garnen; de öfriga blifva i land för att behörigen rensa och upphänga fisken. Kl. 2—4 äro garnen åter utlagda, och nu först kommer måltiden; ty förut förtära de endast en sup och en brödbit om morgonen, eller kanske ännu en dylik vid garnens utsättning. Således kunna de med god matlust förtära deras usla middag, bestående af fisk, på hvars lefver de äfven sätta mycket värde, och flatbröd, ett slags utomordentligt tunnt knäckbröd af korn, som brukas i hela Norrige (likasom hos oss i några fattiga provinser). Den fångade fiskens behöriga skötsel är genom lagbud föreskrifven — såsom huru länge den får ligga i snön innan den upphänges, med huru

mycket salt romen bör insaltas o. s. v. Sällan sluta de sitt dagsarbete före kl. 9– 10 om aftonen, och sällan eller aldrig hinna deras kläder att blifva torra till följande morgon. Hindras de af vädret att fiska, så äro de sysselsatta med att laga sina garn och kläder, eller ock förströ de sig med att besöka hvarandra, hvilket kallas att "gå i koos." I slutet af Mars månad, eller vanligen femte söndagen i fastan, hafva de en stor högtidsdag, som i hela Lofoten helighålles med calaserande, och kallas "den store brændevins dag."

Vi förbiforo åtskilliga fiskelägen, ibland andra *Svolvær*, som är ett af de aldrabetydligaste, och hvarest, såsom på många andra ställen, en handlande tillika är bosatt. Det är ett ibland de gräsligaste ställen jag någonsin sett, och att menniskor der dväljas, som möjligen skulle kunna uppehålla sig på något annat ställe, bevisar att menniskan lyckligtvis trifves öfverallt der hon finner sitt uppehälle och ett hem. Rundtomkring mötes ögat af ingenting annat än högt upptornade, vidunderligt skapade, kala klippor och långsträckta, flata hällar vid sjöranden, fullsatta med fiskhjælder, samt kringflugna af måsar, — 41) hvilka äfven taga sin tionde — och dertill luften förpestad af stank ifrån de ruttnande fiskinelfvorna som blifvit utkastade på stränderna. — Om sommaren idkas, likasom vid Finmarkens kuster, förnämligast sejfiske.

På åtskilliga ställen i skärgården får man se så

kallade *fuglevær*, hvarest man lockar foglar af flera slag att häcka uti dertill inrättade helt enkla ställningar af bräder och qvistar, för att sedan tillegna sig deras ägg eller dun; efter det ena eller andra ändamålet kallas de *ægvær* eller *dunvær*. Äggen samlas efter flera arter måsar, änder m. fl. och dun efter ejdern. Ejdern kommer i April med till det bekanta været och tillreder sitt bo med dun, hvilket han plockar ifrån bröstet. En hane och hona följas alltid åt till været, och hanen likasom går på post vid stranden under det honan tillreder boet, lägger äggen och utkläcker ungarna, medelbart derefter begifver han sig utåt Innan ejdern lagt ägg, vågar man ej röra de så snart ett ägg är lagdt, kan man 2 till 3 borttaga dunet, utan att den störes. Ejder ver nästan tam vid sitt vær, och med någon kunna tusendetal tillockas, hvaraf ägaren utan möda kan draga en ganska god fördel.

Vid ungefär 67° 16′ latitud ligger *Bodö* liten stad med 2 à 3 hundrade innevånare, so den enda i Nordlanden och säte för amtm öfver detta amt. Denna stad, som egent grundlades genom ett handelsetablissement, ket der anlades år 1803 af ett actiebolag i Thr hjem, ehuru den icke förr än 1815 erhöll st privilegier, har icke lyckats att förkofra sig som de begge Finmarkska städerna Tromsöe Hammerfest. Orsaken dertill är det sydligare

t, som gör att Ryssarna icke besöka denna hamn, ärigenom staden således för sin existens ensamt iste stödja sig på den Lofotska fiskhandeln, i hvilm den icke förmått täfla med Bergen, som föredesvis idkar densamma. Dess handel är ock der- af ingen betydenhet, och skall troligen, efter varande utsigter, ej tilltaga.

Amtmannen i Nordlanden, likasom i Finmarken r vidlyftiga embetsresor, hvilka alla måste göras åt; den förre tillryggalägger sålunda, enligt hvad n sjelf försäkrade mig, omkring 300 mil årligen. kopen i Tromsöe gjorde likaledes 100 mils resa åt, det året jag var i Finmarken. Ehuru dessa rrar naturligtvis hafva sina båtar så beqvämt intade som möjligt, kan man likväl lätt inse, huru svärliga sådana resor äro, under hvilka de äro ottställda för storm och oväder och stundom nödgas segla flera mil på öppna sjön, för att besöka de igsna Lofot-öarna eller passera de stora fjordar- . — De båtar, som begagnas i Nordlanden och nmarken, äro af 4 slag: *fembæringer*, de största, ikring 20 alnar långa och 3 à 3½ alnar breda med åror, hvilka brukas vid vinterfisket och för stör- transporter; *otringer* (åttringer) omkring 15 nar långa och 2½ à 3 alnar breda, som äfven nytt- både vid fiskeri och resor; men de vanliga jutsbåtarna äro så kallade *sexringer*, hvilka äro nu mindre och ros med 4 à 6 åror; de aldra- ndsta kallas *færinger*, som endast nyttjas vid

mycket korta resor. Alla dessa båtar, likasom de jakter, hvilka här begagnas, hafva blott en mast och äro tacklade med ett enda stort råsegel; de äro klinkade tillsamman af tunna bräder, med högt uppstående stammar både för och akter. De bästa byggas i södra delen af Nordlanden (Helgeland) samt i Finmarken och på det sednare stället förnämligast af Lapparna. Dessa båtar, som lära vara de bästa på hela vestra Norrska kusten, äro goda både fördevinds- och bidevindsseglare och hålla sjön väl, ehuru de i svår sjö intaga mycket vatten; men som de ej kunna stagvända, duga de ej till kryssning i trångt farvatten.

Söder om Salten vidtager *Helgelands* fogderie (de gamles Halogaland), det sydligaste i Nordlanden. I den mån man lemnar Lofoten, antager skärgården en mindre vild caracter; fjällen blifva mindre splittrade, och man får efterhand se någon grönska och odling. I Helgeland är jordbruket redan af en viss betydenhet, ehuru man ännu alltjemnt kan tillämpa hvad som i tredje capitlet blifvit sagdt rörande hindren för odlingen i dessa nordliga trakter; likväl i långt mindre grad, enär både climatet är mindre hårdt, och menniskorna mera omtänksamma. Utan tvifvel skall ock jordbruket efterhand blifva allt vigtigare såsom binäring; men mer skall det troligtvis ej heller, utom möjligen på ett eller annat ställe, kunna blifva. Likväl hör man icke sällan Norrmän, som förfäkta den satsen, att, äf-

ven i Nordlanden, det skulle vara af vigt för folket att ifrigare vinlägga sig om jordbruket, äfven på fiskeriets bekostnad. Men hvar och en önskar det han icke har; och i Norrige, hvarest jordbruket ännu står på en låg, och alltför låg ståndpunct, fikar man framför allt efter åkerbrukarens lycksalighet. Helt visst kan mycket göras, mycket förbättras; men Norrmännen böra aldrig glömma, att naturen af deras land företrädesvis egnat dem för hafvet. 42)

Jag såg under denna färd många pittoreska belägenheter, men jag vill ej trötta läsaren med att beskrifva dem; ty beskrifningar blifva vanligtvis tröttande, om de ock utföras långt mindre ofullkomligt, än jag det förmår göra — och hvilken resebeskrifvare har väl alldeles undvikit att vara tråkig? Men tusende ord förmå ej hvad eget öga; till och med målaren kan endast till en viss grad återgifva en naturscen. En beskrifning, om den äfven förträffligt skildrar hufvudföremålen (och mer är ej tillåtet, utan fara att blifva alltför lång, hvilket är en beskrifnings svåraste synd — ja, svårare än den att vara för kort) liknar likväl en tafla, på hvilken ingenting finnes utom sjelfva hufvudfigurerna; dessa må nu vara huru väl målade som heldst, så blifva de ändå stela och liflösa, innan de små omgifvande accessorierna, med sina vexlande dagrar och skuggor, låta dem framstå skönt och fylligt. Men dessa samma accessorier gifver man ingen akt på, när

de en gång äro der; och så är det med en naturens tafla: man blifver knappt varse, och kan ännu mindre beskrifva alla de otaliga små accessorier i detail, hvilka bidraga att förhöja intrycket.

Vi ankommo till Throndhjem den 12 Juni kl. 1 på morgonen. Jag hade icke förut under resan varit uppe någon midnatt söder om polcirkeln, och förvånades öfver den, som jag tyckte, mörka natten; så stor fann jag verkligen skilnaden, fast man väl kan veta, huru föga mörk en Juninatt är i Throndhjem, som ligger vid nära samma latitud som Umeå. Jag såg emedlertid med nöje förändringen; ty för mig syntes det alltid lättare att blifva förtrolig med det långa vintermörkret, än med det beständiga ljuset om sommaren. Köld och mörker höra tillhopa, och kläda den nordiska vintren i en, må vara hemsk drägt, men som fullt och helt visar hvad naturen har dystert; men den eviga sommarsolen, utan förmåga att sprida värma eller lifaktighet, kunde jag aldrig förlika mig med: Nordens sommar, "hvarken varm eller kall," är ett halfting, och just derför ingenting att glädjas åt.

VIII.

Throndhjem.

Kommen till Throndhjem, är jag redan uti en del af Norrige, som så ofta besökes af Svenska resande, att mina anteckningar måhända skola synas öfverflödiga. Likväl besökte jag ännu, i det vestliga Norrige, några trakter, hvilka ligga utom resandes vanliga väg, och åt hvilka jag derför ansett mig böra egna ett capitel. Emedlertid må det tillåtas mig att i förbigående skänka några sidor åt Throndhjem, om det ej vore för annat, dock såsom en skyldig gärd åt anseendet af denna gamla konungastad och den gästfrihet jag under mitt vistande derstädes rönte.

Throndhjem ligger, såsom bekant, vid *Nid*elfvens utlopp i Throndhjemsfjorden, och har en särdeles vacker belägenhet, omgifven af grönskande kullar och dälder, med spridda trefliga landtställen. Endast mera träd fordrades för att göra nejden utmärkt behaglig: såsom det är, är den för kal, för nordisk; och Throndhjem, ehuru Söder i jemförelse med Hammerfest, är ej heller något "glödande Söder".

Den utmärktaste puncten af dess omgifningar ligger emedlertid omkring en half mil derifrån, vid *Leeren*, hvarest äro de begge *Leerfossene*, tvenne betydliga och vackra vattenfall i elfven. Vid det ena af dessa finnes ett kopparvalsverk och en chromfabrik, till hvilken chrommalmen hemtas ifrån Röräs's bergverk. — Från sjösidan præsenterar sig staden under det vanliga utseendet af de Norrska sjöstäderna: längs hela stranden ingenting annat än ansenliga, flera våningar höga, på pålar uppförda magazinbyggnader. Ungefär en half mil utanför staden i fjorden ligger fästningen *Munkholmen*, på den lilla ön af samma namn, bekant såsom Griffenfeldts fängelse: för öfrigt är denna, så väl som en annan fästning, på landsidan, kallad *Christiansten*, icke för närvarande i rätt tjenstbart skick; den sednare är till och med helt och hållet en ruin, fastän en post ännu spatserar på dess vallar.

Staden är vid de större gatorna ganska välbyggd, men har, med undantag af några få publika byggnader, endast trähus, i allmännhet målade hvita eller med andra ljusa färgor, hvilket gifver dem ett visst utseende af puts och snygghet. Några äro ovanliga för sin storlek, i synnerhet stiftsöfverrättens hus samt ett annat, tillhörigt ett sällskap (klubben), belägna på hvar sin sida om *Munkegaden*, af hvilka det förra lärer innesluta icke mindre än 69 (sjelfva

hufvudbyggningen 30) rum och troligen är ett af de största, kanske det största boningshus af trä i Europa. De förnämsta gatorna äro ovanligt breda, och då det för öfrigt existerar föga rörelse i staden, så förefaller denna tom och liflös. I synnerhet utmärkt för sin ofantliga bredd är Munkegaden, som går ner från domkyrkoporten till stranden, och vid hvilken Stiftsöfverrättens hus. Biskopshuset och Latin-scholan äro belägna; de aflägsnare gatorna äro deremot trånga och illa bebyggda. Emedlertid hafva tvenne beklagliga svåra eldsvådor betydligen förändrat Trondhjems utseende sedan jag var der.

Såsom man vet. är Throndhjem säte för Amtman, Biskop, Stiftsöfverrätt och för Norriges Bank. Sjelfva staden har tvenne kyrkor, nämligen Domkyrkan och Vårfrukyrkan; dessutom hospitalskyrkan samt en mindre kyrka i en förstad. Sedan 1827 är der förlagd en afdelning af Norrska flottan, bestående af några mindre fartyg, förnämligast kanonbåtar, hvarjemte den har en garnison af 2 compagnier infanteri och 3 batterier artilleri.

För undervisningen finnes en Latinschola (som innefattar hvad vi kalla cathedralschola och gymnasium) och en realschola (motsvarande vår apologistschola), samt tvenne fattigscholor. Latinscholan kan jag ej nämna, utan att på det lifligaste recommendera densamma till studium och föresyn åt hvar och en som interesserar sig för den lärda undervisningen. Den skötes af en rector och sex underlärare,

Den utmärktaste puncten af dess omgifningar ligger emedlertid omkring en half mil derifrån, vid Leeren, hvarest äro de begge *Leerfossene*, tvenne betyd[illegible] och vackra vattenfall i elfven. Vid det ena af dem finnes ett kopparvalsverk och en chromfabrik, [illegible] hvilken chrommalmen hemtas ifrån Rörås's [illegible] verk. — Från sjösidan præsenterar sig staden [illegible] det vanliga utseendet af de Norrska sjöstäderna, längs hela stranden ingenting annat än ansen[illegible] flera våningar höga, på pålar uppförda mag[illegible] byggnader. Ungefär en half mil utanför staden i fjorden ligger fästningen *Munkholmen*, på den [illegible] ön af samma namn, bekant såsom Griffenfeldts [illegible] gelse: för öfrigt är denna, så väl som en [illegible] fästning, på landsidan, kallad *Christiansten*, för närvarande i rätt tjenstbart skick; den se[illegible] är till och med helt och hållet en ruin, fast[illegible] post ännu spatserar på dess vallar.

Staden är vid de större gatorna ganska välbyggd, men har, med undantag af några få publika bygg[illegible] der, endast trähus, i allmännhet målade hvita el[illegible] med andra ljusa färgor, hvilket gifver dem ett [illegible] utseende af puts och snygghet. Några äro ov[illegible] ga för sin storlek, i synnerhet stiftsöfverrättens samt ett annat, tillhörigt ett sällskap (klubben), lägna på hvar sin sida om *Munkegaden*, af h[illegible] det förra lärer innesluta icke mindre än 69 (sj[illegible]

skicklighet inskränkte sig ingalunda till de classiska språken, såsom man efter det anförda måhända ville förmoda; ty i mathematiken kände de både plana trigonometrien och bruket af logarithmiska tabeller, hvilket icke ingår i vår gymnasiicurs, och voro dertill ganska öfvade med exempel; lika försigkomna voro de i öfriga ämnen, och särskildt i afseende på geographien — ett läroämne, som vid våra gymnasier nästan helt och hållet försummas — men enkannerligen den Svenska, måste jag blygas vid jemförelsen; ty jag vet knappt om abituri hos oss i allmännhet ens känna amten i Norrige, ännu mindre fögderierna, som likväl äro detta lands naturliga indelningar. — Med ett ord, Throndhjems Latinschola gör heder åt dess rector och lärare och kan i alla afseenden tjena till föresyn för andra lärda scholor. 43) Den visar — hvad ej heller hos oss är utan exempel — att när undervisningen är på ett ändamålsenligt sätt inrättad, kan en långt mindre lärarepersonal åstadkomma långt större resultat, än man finner vid våra scholor och gymnasier. Men man bör ock ihågkomma tvenne omständigheter vid organisationen af det Norrska scholväsendet, som förtjena att behjertas i Sverige: de korta ferierna, som upptaga knappt mer än hälften så lång tid som vid våra scholor, samt lärarenas större löner, hvilka, ehuru snarare små än öfverdrifna, likväl gifva ett drägligt uppehälle och ej tvinga att alltifrån början anse scholan endast såsom förstugan till ett pastorat.

Jag besökte äfven ett institut för döfstumma, som har omkring 30 elever, hvilka hvardera för undervisning, kläder och föda betala 20 sk. om dagen. Hvar man ser dem, måste man välsigna dessa inrättningar, som tjena att gifva någon ersättning för de stora menskliga gåfvor, hvilka af naturen blifvit de döfstumma förnekade. Här ansågs tre år i allmännhet vara den tid, som eleverna behöfva för att lära teckenspråket samt blifva någorlunda skickliga att emottaga en högre undervisning.

I Throndhjem finnes ett tukthus och ett fängelse. I det förra voro (år 1839) 46 mankön och 52 qvinkön, i det sednare 163 mankön. Mängden af brottslingar har under de sista åren betydligt tillväxt, så att antalet hade ökats under tolf år, på förra stället med omkring 50, på det sednare med 64. På tukthuset kardades och spanns ull, väfdes allehanda ull- och linväfnader, bands fiskegarn o. s. v. Correctionisterna erhöllo tre mål om dagen, men ingen betalning för deras arbete. — Fängelserna för större förbrytare kallas i Norrige slaverier — ett ord, som i början stötte mitt öra, emedan det förundrade mig att ens höra ordet slaf i ett land, hvilket så mycket som Norrige affecterar att kallas fritt. Men det är rätt: ty brottet förslafvar, hvarheldst det finnes, och friheten, om den skall bestå, måste framförallt uppdraga skarpa gränslinier mellan lasten och dygden. — Fångarna på slaveriet i Throndhjem sysselsattes med handtverksarbeten, såsom snickeri,

svarfning så väl i metall som trä, skomakeri o. s. v.; men största delen voro på utarbete, dels för kronans räkning, vid marin-etablissementet och Munkholmens fästning, dels för enskildta, som använde dem vid gatuläggning o. s. v. Deras dagspenning är bestämd till 12 sk., men af dessa tager staten 4, så att 8 återstå för dem sjelfva. Staten består dem 1 sk. i penningar samt bröd, till ett sammanlagdt värde af 6 sk. om dagen; för öfrigt äga de sjelfva att besörja sin oeconomi, hvarför det i fängelset finnes en särskild marketentare för deras räkning. Detta förhållande tyckes mig mera egnadt för tukthuset, än för slaveriet. — Sjelfva fängelset (en tvåvåningsbyggnad) syntes mig så väl inrättadt som möjligt der cellsystemet ej är följdt: i första våningen arbetssalarna och matrummet, i den andra sängrummen, i midteln af hvardera ett rundt rum för vakten, hvilket medelst små öppningar eller fönster communicerade med alla fångrummen; öfverst voro 4 ljusa och 3 mörka celler, hvilka endast begagnades till bestraffning för de fångar som förgingo sig inom fängelset. För hvar tolfte fånge var en vaktkarl. Bojorna bestodo för de på vissa år dömda i en jernring omkring lifvet, med en till smalbenet nedgående kedja på ena sidan; lifstidsfångarna hade dertill en kedja emellan benen, men bult endast sådana, af hvilka man fruktade rymningsförsök.

För öfrigt finnas i Throndhjem flera enskilda fromma stiftelser för barn och enkor, en börs, ett

rätt vackert packhus uti *Toldboden*. Handeln lär vara långt mindre liflig än den förr varit; för närvarande har staden endast omkring 40 fartyg, men flera utländska befraktas, i synnerhet Engelska, Danska och Spanska. Exporten består nästan uteslutande af trävaror och fisk, samt koppar ifrån Rörås.

Båda gångerna jag besökte Throndhjem, var der marknad, då en stor mängd landtfolk voro i staden. Böndernas klädedrägt är ganska löjlig. På hufvudet bära de nästan alla utan undantag en röd yllen pinnmössa, så att om mössan gjorde något till saken, skulle man säga, att alla Thronder äro Jacobiner. Lifklädningen är en frack, med lifvet ungefär midt på ryggen och framtill af motsvarande längd, men skörtena endera korta i proportion till det öfriga, eller ock nästan släpande på marken; benkläderna äro vanligtvis långa. Qvinnorna hafva ingenting i sin drägt olikt med våra, utom en hufva, som sluter tätt intill hufvudet och går ned öfver öronen samt tillknytes under hakan; de utmärkte sig för deras vanligen i högsta grad frodiga utseende, men deras trinda ansigten — trindare än ansigten böra vara — gjorde dem ingalunda vackra. Detta sednare är deremot i hög grad förhållandet med den bildade classens fruntimmer, och jag har knappt någonstädes sett så många vackra ansigten tillsammans, som uti en societet i Throndhjem. Norrmännen äro ock i allmännhet stolta öfver sina vackra qvinnor, hvilka de förmena stå i skönhet

ıgt öfver de Svenska. Jag vågar icke tillåta mig jemförelse i ett så ömtåligt ämne; men en, såm jag hoppas, lätt förlåtlig patriotisk känsla säger ig, att Norrmännen i deras omdöme helt visst låhänföra sig af en, äfven å deras sida, alltför urıtlig patriotism: jag vet verkligen, hvad skönheı beträffar, ingen annan skilnad, än att den på ı sidan Kölen är, eller rättare kallas Norrsk, på n andra Svensk.

Umgängeslifvet i Throndhjem tyckes vara gladt, onstladt och angenämt, och att nämna Throndmsboernas gästfrihet emot främlingar är endast upprepa ett gammalt beröm. I det sydliga Norrige man åt en förment nyfikenhet hos innevånarena rdanfjälls, men hvilken, enligt min tanka, blott uttrycket af en naturlig känsla hos menniskan, r hon står naturen närmare än landsvägen. Emedtid förefaller den stundom rätt rolig. En dag ıtte jag på en gata i Throndhjem en bättre klädd rson, hvilken frågade mig hvar posthuset var beet, och omedelbart efter erhållen upplysning derı, "maae jeg spöre Deres navn?" Jag kan ej afra, om den första frågan gjordes för att få anledıg till den andra, eller mitt svar, som förrådde jag var främling, gaf orsak dertill; men jag vill nnas, att jag var nog elak för att ej gifva ett fredsställande svar.

Men om man någon gång blifver varse en dysmåagtig nyfikenhet, uti hvilken för öfrigt finnes

ingenting ondt, så har, å en annan sida, Throndhjem att uppvisa monumenter af en ädlare nygirighet, uti dess vetenskapssocietets verksamhet. Detta lärda samfund, som stiftades år 1760 af Suhm och Schöning, är likväl icke mer hvad det ifrån början var, och dess naturalhistoriska samlingar äro icke i någon god ordning. Det har sin local uti Latinscholans hus.

Något längre bort, vid Munkegadens slut, inträder den resande på kyrkogården, för att beundra den herrliga, fast förfallna cathedralen. Denna, af hvilken endast det gamla choret utgör den nuvarande kyrkan, står som en ruin efter alla de ödeläggelser, hvilka tiden, naturen och menniskan i täflan föröfvat, 44) men en ruin, i hvilken man ännu vid hvarje steg upptäcker skönhet, trots all förstörelse och alla — förbättringar. 45) Stympad som den är, har den vid första anblicken ingenting imponerande; men ju närmare man undersöker dess detailer, desto mer förvånas man öfver de herrliga reliquier af Göthisk byggnadskonst, hvilka den innesluter. Ett capell finnes äfven i Byzantisk stil, såsom kyrkans särskilda delar uppförts under ganska olika tidehvarf. — Det vore ett nationen värdigt företag, att i sitt fordna skick återställa denna stolta byggnad, vid hvilken så många af Norriges största minnen äro fästade; förslag dertill har blifvit uppgjordt af Hr Assessor Schwach uti dess på noggranna undersökningar grundade beskrifning öfver kyrkan, hvilken utkom år 1839.

På södra sidan af kyrkogården, mellan den fordna stora hufvudsträckningen af kyrkan, som nu är en ruin utan tak, och den gamla kungsgården, finnas några vackra, ehuru enkla grafvar, beskuggade af lummiga trädkronor — i månsken ett melancholiskt, men förtjusande ställe. För öfrigt stötes ögat öfverallt, vid sidan af det herrliga templet, af fula, med opassande färgor målade träkors, på hvilka likväl vanligtvis den vackra inskriften läses: "Frid med dit stöv! hisset sees vi igien." De hafva utan tviffvel, hvarheldst man ser dem, en alltför vacker betydelse, såsom offer af saknad och minne; men hvad skola de *här*, dessa lumpna och förgängliga minnesmärken af ännu förgängligare namn, bredvid det storartade monumentet af fordna tiders storhet, hvars skönhet bibehållit sig genom sæclerna, likasom de väldiga namn, hvilka dermed äro förknippade? — Bland dessa grafkors fann jag en mossbelupen flat sten, utan namn, men med en Engelsk inskrift, som visar att den är lagd öfver en sjöfarande: jag anför denna inskrift, hvilken syntes mig egen, emedan den gör Christus till amiral — ett embete, som icke tillskrifves honom i vår cateches. Den lyder så:

Borious blast and Neptuns wave
hath tost me to and fro,
— — by the order of gods decree
— — harbour here below,
(whe)re now J ly at anchor sure

with many of our fleet
(atten)ding one day to set sail
(b)y admiral Christ to m(eet). *)

Hvad menniskan är egenkär — lyckligt egenegenkär! Månne ej skomakaren menar, att Gud är den störste med-professionist?

---

*) Boreas' blåst och Neptuns våg
mig drifvit af och an,
tills efter ordres af Guds beslut
jag sist en hamn här fann,
der nu jag ligger ankrad trygg
med många af flottan förvisst,
som vänta gå till segels en dag
att mötas hos amiral Christ.

IX.

Dovrefjäll och Filefjäll.

Vägen från Throndhjem till Christiania går, såsom bekant, öfver Dovrefjäll. Emellan Throndhjem och fjället färdas man, utefter *Gule-* och *Örke-*dalarna, genom en ojemn skogstrakt, som har många rätt vackra belägenheter, men hvars natur i allmännhet icke i någon utmärkt grad ådrager sig den resandes uppmärksamhet. Sedermera öfverfar man fjället, vid en högd, på hvilken ingen odling, knappt någon växtlighet längre trifves, ty det är helt nära invid björkgränsen. Ej heller finnas der några andra menskliga boningar, än de så kallade fjällstugorna (*fjældstuerne*), anlagda för resandes fortkomst och herbergerande, hvilka äro fyra till antalet, nämligen *Drivstuen*, *Kongsvold*, *Jerkin* och *Fogstuen*. Till dessas underhåll är anslagen en skatt af de närmast fjället belägna trakterna; dertill lemnar det rika somnarbetet på fjället tillfälle till boskapsskötsel, så att t. ex. på Jerkin underhöllos icke mindre än 30 kor, utom 14 hästar för skjutshållet. Man förvånas öfver det utmärkta välståndet uti åtminstone ett

par af dessa fjällstugor, ej mindre än öfver deras trefliga innebyggare. Kongsvold och Jerkin äro utan motsägelse de bästa uppehållsställen för resande på hela vägen till Christiania; ty man är verkligen på ingen gästgifvaregård så väl bemött och i alla afseenden accommoderad som der.

Ifrån *Ovnet*, som är den näst sista gästgifvaregården norr om Drivstuen, följer man *Driv*elfvens dalföre uppåt, hvilken elf har sitt ursprung vid *Snöhättan* och rinner derifrån, alltjemnt forsande och häftig, nästan rätt åt norr till Drivstuen, hvarefter den böjer sig åt vester och, under namn af *Sundalselv*, utfaller i *Thingvolds*fjorden i *Söndmör*. Drivstuen ligger vid ungefär 2500 fots högd öfver hafvet. En mil derifrån är den bekanta *Vaarstien*, en af de förfärligaste backar i Norrige, för hvars skull det var nödvändigt att spänna två starka hästar för den lätta carrioleen. Den smala, utomordentligt branta vägen slingrar sig på sluttningen af fjället, som nästan lodrätt stupar ner till den skummande elfven, betäckt med stenar och busksnår; sjelfva dalen är trång, och hela landskapet har en vild, ödslig caracter. Högsta puncten af denna backe ligger ungefär ettusende fot öfver Drivstuen: ända häruppe fann jag en så kallad *säter* (eller fäbod), hvarest 18 kor vårdades af tvenne flickor, som der i all ensamhet tillbragte sommaren ifrån slutet af Juni till slutet af Augusti, under hvilken tid en vog smör vanligen erhålles efter hvarje ko. Något lä-

gre, eller omkring 700 fot öfver Drivstuen, ligger den andra fjällstugan Kongsvold, sedan man redan öfverstigit tallgränsen vid 796 meter eller 2683 Svenska fots högd öfver hafvet; men först mellan Kongsvold och Jerkin uppnår man högsta puncten af vägen vid ungefär 1220 meter eller 4110 Svenska fot öfver hafvet: der bildar fjället rundtomkring endast en ofantlig högslätt, betäckt med en fattig fjällvegetation, och öfversådd med en mängd lösa, kantiga eller rundade stenar, inhöljda i ett lager af mossjord, och blott några få fjällfoglar lifva den öde nejden. Nära derintill är gränsen emellan Throndhjems och Aggerhuus stift; sedermera sänker sig vägen åter något till Jerkin, som är belägen vid nära björkgränsens högd.

Ifrån Jerkin gjorde jag en utfart till Snöhättan, som ligger måhända ett par mil vestligt derifrån. Denna väg kan intill sjelfva foten af Snöhättan tillryggaläggas till häst, och går öfver en mer och mindre jemn yta, på hvilken man öfvervadar Drivelfven, här kallad *Svonaelv*, samt flera dess affluenter, hvilkas ursprung ifrån de ofantliga snömassorna man ser framför sig. På denna yta ligga flera sandbankar eller åsar, uppfyllda med mer och mindre afrundade stenar. Sjelfva Snöhättan höjer sig ungefär 803 meter eller 2705 Svenska fot öfver den omgifvande marken, och dess topp går till 2304 meter eller 7762 Svenska fot öfver hafvet. Man uppstiger på den sydöstra sidan, som är helt och

hållet betäckt med lösa, större och mindre kantiga stenblock, öfver hvilka man går med mycket besvär. På denna sida fann jag endast några få snöfläckar, men den motsatta, äfvensom sjelfva toppen, var höljd af ett ofantligt, sammanhängande snötäcke. Åt alla kanter ser man den ena toppen bredvid den andra, uppstigande, såsom det synes, till nästan lika högd med Snöhättan; de hafva, likasom denna och alla toppar på Dovrefjäll, en plattrundad skapnad. — Jag återkom till Jerkin efter tretton timmars bortavaro: under återvägen observerade jag björkgränsens högd vid 1138 meter eller 3832 Svenska fot öfver hafvet. Emellan Jerkin och Fogstuen har fjället alltjemnt ungefär samma högd, men sänker sig sedan hastigt ner, till den första gästgifvaregården *Lie* i Aggerhuus stift, hvarefter landsvägen alltjemnt följer loppet af *Laugenelv*, som vid det sistnämnda stället kommer från nordvest, efter att hafva upptagit vattnet ur *Lessöe*sjöarna, vid *Lesöe* jernverk. — Vid Lie hade jag den olyckan att få min barometer sönderslagen, så att jag sedermera icke vidare kunde göra några högdbestämmelser. 46)

Här vidtager den för sin skönhet så mycket omtalade *Guldbrandsdalen*, hvilken sedan under 20 mil sträcker sig längs Laugenelfvens lopp, tills denna utfaller i *Mjösen*. Hufvudcaracteren af denna dalsträcknings utseende är följande: elfven slingrande sig i dalbottnen mer eller mindre bred, här och der vidgande sig till en ansenlig dam, med

vackra löfskogbevüxta holmar; hela dalen, hvars bredd, der den är störst, går till $\frac{1}{4}$ mil, omvexlande med åkrar, ängar, löf- och barrskog och spridda gårdar på sluttningarna af bergen, hvilka omgifva den; dessa sednare löpande alltjemnt vid jemnhöga, rundade hjessor, öfverväxta af barrskog. Ibland de vackraste ställen är det historiskt-märkvärdiga *Kringlan*, hvarest år 1612 Scotten Sinclair, som skulle föra ett regemente hjelptrupper till Sverige, blef med hela sin hop, på en eller två man när, nedgjord af de församlade bönderna. Händelsen är memorerad genom ett minnesmärke vid vägen, och Norrmännen omtala gerna denna bedrift. Den visar, huru svår, snart sagdt omöjlig en våldsam invasion är i dessa trånga dalar, och mig synes det ingalunda förunderligt, att Sinclairs skara blef så ömkligen nedgjord i Guldbrandsdalen, men väl att den ej blef det långt förut. — Jag kunde icke blifva så intagen som de flesta af Guldbrandsdalens skönhet, som för öfrigt på längden blifver något enformig. Naturen är der mera leende än stor, och ingenstädes finner man en fri horizont: men ett landskap, hvars natur icke omedelbart uppväcker föreställningen om omätlig storhet, eller oändlig utsträckning kallar jag icke pittoreskt, ehuru det kan innehålla mer af hvardagstrefnad än de mest pittoreska nejder. Således såg jag med nöje Mjösen och slättlandet deromkring, på vestra sidan *Tholen*, på östra *Hedemarken*, ett af Norriges fruktbaraste landskap.

Jag lemnade här vägen åt Christiania, och styrde min kosa åt vester, genom *Land* och *Valders*, för att öfverstiga *File*fjäll. Denna väg, som är rätta landsvägen till Bergen, går längs *Etna-* eller *Etnedals-* och *Beina*-elfvernas dalstreck, hvilka båda floder flyta ungefär från NV åt SO, den sednare vester om den förra. Sydligare går Etnaelfven igenom den långa och smala insjön *Randsfjorden* och Beinaelfven igenom *Sperillen*sjön, hvarefter de begge i förening, efter att hafva bildat det bekanta vattenfallet *Hönefossen*, genomlöpa sjön *Tyrifjord*, ifrån hvilken sedermera *Drammenelv* gör utloppet i Christianiafjorden. Mellan Etna- och Beina-elfvernas lopp stryker den höga bergarmen *Thonåsen*, som öfverfares mellan gästgifvaregårdarna *Bruflat* och *Strand*, under hvilken väg, på båda sluttningarna af Thonåsen, några af de svåraste backar i Norrige förekomma. Närmare och på Filefjäll går Beinaelfven igenom trenne sjöar, *Strandfjord*, *Mösen* (kallad Vangsmösen efter *Vangs*fjällena) och *Utra*sjön, ifrån hvilken sednare den leder sitt ursprung.

Vid den sistnämnde insjön ligger *Nystuen*, den första fjällstugan på Filefjäll. Hufvudbergsträckningen har der ungefär samma högd som Dovres högslätt, och utgör äfvenledes en stor slätt, hvars bredd likväl är mindre: på densamma finnas ock blott två fjällstugor, den nämnda Nystuen och *Maristuen*. På dessa fjällstugor, af hvilka den förstnämnda är det bästa, eller rättare enda goda herberge för re-

sande, mellan Bruflat och Leirdalsören, hållas ej flera hästar än som behöfvas för posten, hvarför den resande måste på de närmast belägna gästgifvaregårdarna skaffa sig skjuts öfver hela fjället. — På högslätten uppstiger här den ansenliga *Suletinden*, en af de högsta spetsarna på hela fjällryggen, lyftande sin topp ända till omkring 6000 fot öfver hafvet. Till sin skapnad är den likasom i allmänhet spetsarna på Filefjäll af mera alpnatur och ej liknande Dovres rundade toppar. Den uppreser sig på fjällslätten lik ett smalt torn, hvars bas är utvidgad likasom till en omgifvande vall. Hela dess yta, ända upp till högsta spetsen, är söndersplittrad och betäckt med lösa stenar, omgifven af mossjord; snö fanns der icke, med undantag af några obetydliga fläckar temligen långt under toppen. Ifrån högsta högden sågos de 5 till 6 mil aflägsna *Hurungerne*, några utomordentligt spetsiga toppar på *Jotun*-fjällen (en del af *Sogn*fjäll), hvilka anses vara de högsta bergsspetsar i hela Scandinavien, och förmodligen upplyfta sig ända till 8000 fot eller deröfver.

Från Maristuen färdas man ända till Sognfjorden utefter *Leirdals*elfvens lopp uti en dalsträckning af en högst egen, vild caracter. Hela dalbottnen utgöres af den ganska smala elfbädden, men på båda sidor uppstiga de branta fjällen till en ansenlig högd; vägen slingrar sig på bergsluttningarna bredvid elfven, hvilken under hela sitt lopp störtar fram med våldsam fart, upptagande en mängd ström-

ma, som hvitskummande rusa ned öfver fjällets sidor. Dessa sednare hafva ett mycket omvexlande utseende, med än mer eller mindre rundade hällar, än lodräta sänkningar, än kala — torra, eller glänsande af vattnet från sakta framsipprande källsprång — än beklädda med mossa, gräs eller löfskog (barrskog saknas nästan helt och hållet). Der och hvar vidgar sig dalen till en liten slätt, bebyggd med några usla bondgårdar, hvilka icke äro utmärkta för någonting annat, än den mängd små uthus som höra till hvardera; ty snart sagdt för hvarje hushållsbehof bruka bönderna här att hafva en särskild byggnad.

Här är en stor natur, eller rättare, här är naturen tillskuren i stort. Ty hvad gör naturen stor? Detsamma som konsten: aldrig massan, men proportionen. Jag har sett sköna byggnader, förminskade i cameraobscuran, ännu bibehålla äfven allt det imponerande i deras skönhet, och jag har sett obetydliga berghällar åstadkomma en större effect än de väldigaste massor. Emedlertid hafva konstnärer någon gång arbetat colosser d. ä. figurer, som äro i disproportion, till förstoring, med hvad de föreställa; men då måste åskådaren aflägsna sig till dess alla proportioner blifva hvad de böra vara, eljest är ögats skönhetsmått förloradt. Tager man en falsk d. ä. för nära position, så är skönheten borta, och man upptäcker, likasom då man ser i en concavspegel, endast grofva detailer, och menniskofiguren

blifver en jätte eller troll, för hvilket man ryser tillbaka. Det gifves naturscener af en dylik effect, der man likasom tvingas uti en falsk position, och sådan är den, hvilken Leirdalen framställer: en fjälltrakt af vild ödslighet, der man känner sig beklämd, förkrossad af de hiskliga massorna, der anblicken kommer en att rysa tillbaka. Likväl känner man icke uti en sådan natur — just emedan de ofantliga massorna aldrig tillåta en fullkomlig uppfattning af det hela — denna *ennui*, hvilken ofta äfven de täckaste landskap kunna uppväcka hos den resande — just emedan man till punct och pricka uppfattat dem.

De märkvärdigaste ställen uti denna dalsträckning äro *Vindhällan* — den förfärligaste backe jag sett i Norrige, der vägen slingrar sig utför en så brant sluttning, att icke mindre än 6 tvära knän måst göras på densamma – samt *SanctOlafsklämman*, der klipporna på båda sidor om vägen, under ett par hundrade fot, äro på ett beundransvärdt sätt urhålkade och slipade. Den längsta sträckningen af denna genomfart går i SSO — NNV, men den böjer sig något. Vid dess längst bort (åt vester) varande öppning hänger till höger ett ofantligt klippstycke öfver halfva vägen, rundslipadt som en pelare, och derutanför, på samma sida, är en calottlik urslipning af åtminstone 9 alnars diameter. Namnet härleder sig från en legend om Olof den helige. — Helt nära derintill fann jag vid bergfo-

ten en källa, utan aflopp, hvars temperatur var +4°.4, då luftens var +20° (d. 18 Juli).

Ungefär en och en half mil från Sognfjorden blifver vägen jemn och dalen vidgar sig till en vacker slätt, på hvilken *Leirdals* kyrka och trefliga prestgård äro belägna. Nära utloppet delar sig elfven i flera armar, hvilka omsluta en mängd små holmar. Här ligger köpingen *Leirdalsören*, tätt omgifven af ofantliga fjäll, som största delen af dagen bortskymma solen; åt fjorden är horizonten icke mycket friare. Denna köping består af några få större hus och en mängd små usla kojor. Ända härifrån hemta de arma Valdersboerna sina förnödenheter af spannemål m. m. hvilka de således nödgas köra hela tio mil, öfver fjället. De svåra backarna bära vittne om dessa transporter, genom den mängd lösa stenar, med hvilka de blifva öfversållade, för att stödja hjulen af forvagnarna, som ofta måste stadna flera gånger på vägen uppför samma backe.

Leirdalsören ligger vid en liten åt sydost ingående vik af Sognfjorden, ungefär elfva mil från dess början, uti *Inre Sogn* (östra delen af *Sogns* fogderie). Fjorden, hvars hufvudrigtning är åt ostnordost, går ännu något östligare; under hela dess lopp, genom fogderiet Sogn, ingår den åt norr och söder med en mängd sidovikar, af hvilka flera hafva en ganska ansenlig längd. Dessa utgöra, jemte hufvudfjorden, naturliga canaler i ett landskap, som

iknar alla communicationer till lands — ty land-igar finnas icke uti denna fjällbygd. Ibland dessa dovikar sträcker sig en i nordlig rigtning från eirdalsören, men böjer sig sedan åt nordost och ir namn af *Lysterfjord*, som utgör den östligaste elen af Sognfjord. Helt nära det ställe, hvarest orden tager sin nordostliga rigtning, ingår en ganka liten sidoarm åt norr och upptager *Justedals-lfven*, som har sitt ursprung på Sognfjäll, vid nordistliga ändan af de märkvärdiga *Justedalsbræerne* — en kedja af ofantliga glacierer (isbräden, jöklar), hvilka börja vid norra delen af Sognfjäll och derfrån sträcka sig ungefär tio mil åt sydvest, emellan *Nordfjords* och *Söndfjords* fogderie på norra, samt Inre och Yttre Sogns på södra sidan. Jag gjorde ifrån Leirdalsören en utfart till dessa trakter, hvilka jag går att beskrifva.

En färd på Sognfjord förefaller ganska egen. Den smala fjorden och de branta höga fjällen på sidorna framställa fullkomligt caracteren af en canal med sina bankar af colossala dimensioner. Knappt har på ett eller annat ställe någon odling kunnat fästa sig på de stupande fjällsidorna, der sluttningen är af en något större utsträckning och saktare dosering; men der och hvar finner man en enstaka fiskarekoja, lik ett fogelbo hängande på bergväggen, under det båten, dess innevånares enda föreningsband med andra menniskor, ligger uppdragen på land vid sjöstranden. Blott när en fjäll-

ström här och der genombryter bergen, ser man en leende tafla af odling längs efter dess dalsträckning. — Jag gick ifrån Leirdalsören med båt till Justedalselfvens utlopp, nära *Lysters* kyrka. Här, i gården *Rönå*, tog jag en vägvisare, och begaf mig till häst uppför Justedalen. Jag hade att tillryggalägga tre mil till Justedals kyrka, som ligger i en vildskön, romantisk trakt, och hvarest jag erhöll nattqvarter i prestgården, för att följande dagen besöka *Nigardsbræen*, som är det näst nordligaste isbrädet och ligger en mil derifrån. — Hela dalen uppföre, alltifrån elfvens utlopp, har ett i högsta grad vildt och dystert, men på samma gång romantiskt och omvexlande utseende. Den smala ridvägen slingrar sig än högt uppe på fjället, hvarifrån en brant och stenig sluttning går ned till elfven, och hvarifrån ett felsteg af hästen skulle störta den resande i den afgrund han ser under sina fötter, än går den öfver kärrängder nere vid elfven eller någon dess affluent, som måste öfvervadas; elfven än sammanträngd emellan tvärbranta fjäll och våldsamt forsande, än med ett stilla lopp rinnande genom en vacker slätt, med äng och löfskog och några enstaka gårdar; fjällen af de mest omvexlande former och än kala, än beväxta med gräs, mossa, löf- och barrskog om hvartannat, samt deremellan skimrande af en snöfläck eller en hvitfradgande forss, som från afsats till afsats störtar sig utför fjällväggen. Der är icke en vildare, men en mera me-

lancholisk dysterhet än i Leirdalen, och jag har aldrig kännt mig så ensam, så skiljd från verlden som der. Den som älskar att vara ensam med naturen, han rese till denna fjerran ensliga dal! 47)

I brist af barometer kunde jag icke göra de högdbestämmelser jag hade önskat, och i stället för en tillämnad noggrannare undersökning af isbrädet i hela dess utsträckning fick jag, så att säga, blott sätta min fot på stället. Emedlertid går tallen mycket högre än foten af isbrädet, och helt nära dess rand ligga några bondhemman, *Nigarden*, vid hvilka potater och korn odlas. Der fann jag likväl middagstiden d. 21 Juli, som var en klar och stilla dag', lufttemperaturen endast omkring +10°, och öfver isbrädet omkring +6°. — Isbrädet ligger nedsänkt uti den trånga dalfördjupningen emellan tvenne branta fjäll, men når blott ett stycke uppför dessas sidor; åt norr höjer det sig mer och mer och man ser ända ifrån dess fot, huru det omsider öfverstiger en af fjälltopparna. Täta vattenådror rinna utför fjällsidorna och medföra grus och stenar, som i stor myckenhet äro aflagrade vid isbrädets kanter. Sjelfva isbrädet är ock öfverallt likasom besådt med sand, hvarförutan det vore ännu svårare att på detsamma gå än nu är förhållandet, då man likväl icke gerna utan isbrodd eller broddade skor kan taga sig fram; ytan är söndersplittrad af en otalig mängd djupa och ofta temligen breda springor, fyllda med vatten, hvarutur isen skiner klart blågrön. Framför, på sö-

dra sidan, äro ansenliga aflagringar af sand och sten (moräner), emellan hvilka vattnet, som kommer underifrån isbrädet, slingrar sig i mångfaldiga armar.

Nordost om Nigardsbræen, och närmast Sognefjäll, ligger den stora *Lodalskaaben*, ett ännu större isbräde, öfver hvilket man färdas till Nordfjord, och öfver hvilket fädrifter föras. Dessa resor och transporter kunna icke företagas utan ledning af en erfaren *isbrælots*, och äro ändå alltid förbundna med många besvärligheter och faror, genom vådan att af yrväder vilseledas eller insnöas och att nedfalla uti de djupa springorna. Vid färden deröfver brukar derför hvar och en att hafva ett rep omkring lifvet, hvilket går till nästa man, så att den ene kan hjelpa den andre i händelse af ett fall; men oaktadt alla försigtighetsmått hafva likväl många olyckor der timat.

Justedalsbræerna äro icke de enda jöklar i denna del af Norrige. Mer än en grad sydligare, i jemnbredd med Stockholm, finnes ännu en annan, den ansenliga *Folgefonden* vid Hardangerfjord, som likväl är af ojemförligt mindre utsträckning än Justedalsbræerna. Huru hafva dessa ofantliga ismassor blifvit hopade i det vestanfjällska Norrige?

Då man från Dovrefjäll kommer för att se den vestanfjällska bergnaturen, finner man lätt, genom jemförelse, en medverkande orsak till dessa jöklars bildning och bibehållande. — Jag har omnämnt det

ka yttre skaplynnet af Dovre- och Filefjäll. På wrefjäll hafva alla toppar en mer eller mindre ttrundad form, då de deremot på Filefjäll äro mera plikt tillspetsade. Hela det vestanfjällska Norrige står ock af höga, spetsiga fjäll. skiljda genom trånga lar eller smala fjordar. Men en sådan ängd är i männhet mindre egnad att uppvärmas af solens dicta strålar, och man kan lätt föreställa sig, huledes på gynsamma ställen, i trånga klyftor och ider, snön kan komma att länge, kanske under la sommaren bibehålla sig utan att smälta. Ockfann jag på fjällen omkring Sognfjorden, ännu i itet af Juli månad, ansenliga snömassor ända nere d hafsytan, under det jag på Dovrefjäll, i början samma månad, knappt fann någon snö under den riga snögränsen, på obetydliga undantag när, och ådana som af den ännu icke nog framskridna årsden voro att förmoda. Men en annan omständighet gör ock, att snön samlas i större myckenhet edemot hafvet i det vestanfjällska Norrige, nämlim de af fjällsidornas branthet förorsakade, tidt och lta inträffande snörasen (*sneskred*), hvarigenom fantliga snömassor föras utför de stupande sluttingarna ned i dalarna, och hvarigenom otaliga lyckor uppkommit. I Justedalen sade man mig, tt dessa snöras voro lika vanliga som fasaväckande ir de i dalen boende innevånarena. — Den sistämnda orsaken, eller betydliga snöras, har utan tvifel ifrån början medverkat till jöklarnas bildning och

utgör ännu en källa för deras tillväxt, jemte den som vinnes genom fällningar ur atmosphæren samt hafsluftens fuktighet. 48) På hvad sätt de bibehålla sig, om de till- eller aftaga, eller fortfarande förblifva i hufvudsaken af samma storlek, är en annan fråga, som utgör ett interessant föremål för forskning, hvilket icke blifvit uttömdt genom de flera utmärkta undersökningar, som i sednare tider blifvit gjorda öfver Alpernas glacierer. En gammal isbrælots försäkrade mig, att Nigardbrädet för femtio år tillbaka var betydligt större än nu, så att det både sträckte sig längre ut i dalen och högre upp på fjällsidorna. Äfvenledes vill man hafva märkt smärre periodiska rörelser hos samma isbräde.

Våldsamma förändringar i detta afseende, eller sådana som skulle förorsakas af isbrädets utvidgning — ett bekant phænomen — eller större ismassors lösryckande och nedåkande uti dalen, vore döden för innebyggarena uti de vid isbrädets fot varande gårdarna. Detta sednare är utan tvifvel alltför mycket att befara, i det isbrädet kan undergräfvas af vatten och grus och ismassan genom djupa, utgrenade springor göras osammanhängande. Att menniskor på ett sådant ställe uppslå sina boningar, är besynnerligt: men det ligger i menniskonaturen en benägenhet för vågspel, i förlitande på egen lycka; och gör man någon uppmärksam på en öfverhängande fara, så tröstar han sig oftast med

förhoppningen, att det skall "blifva frid i hans tid," eller att olyckan skall varnande klappa på dörren, innan hon stiger in. Den dåragtige, som tror att naturen, i sina vägar, bekymrar sig öfver att krossa en mask — en menniska!

Sogns fogderie har öfverallt de mest ovanliga belägenheter, kanske mer än någon annan del af det på naturskönheter så rika vestanfjällska Norrige. — På återresan från Justedalen besökte jag den bekanta *Feigumfossen*, ett vattenfall helt nära sydöstra stranden af Lysterfjord, hvars högd uppskattas till 6 à 700 fot: men jag fann, att den öfverstora fallhögden af ett vattenfall icke är det som imponerar. Sedan gjorde jag en färd vesterut, längs hufvudsträckningen af Sognfjord, på hvars norra sida ligger den vackra *Sjöstranden* (eller *Systranden*), med *Legangers* kyrka och värdshus — en bördig kuststräcka, på en temligen långsluttande sänkning af fjället, med yppig vegetation, samt vackra åkergärden och frukträdgårdar. Sognfjords och Hardangerfjords stränder äro bekanta för deras trädgårdsodling, och man förvånas att vid Leganger, nordligare än Gefle, se eken och valnötträdet trifvas.

På Sjöstranden finnas ett par högar och bautastenar, af hvilka sednare i synnerhet den ene har en ansenlig högd och lärer, efter sägnen, stå i samband med Frithiofs historia: ty man är här i grannskapet af den jord, som genom Frithiofssagan blifvit classisk. Något vester om Leganger, ungefär

fem mil från Leirdalsören, och rätt fram för seglaren, i det fjorden, som förut går nästan precis i vester, der böjer sig i rät vinkel åt söder, ligger den ännu så kallade *Balestranden*, med kung Beles hög, och sydost derifrån, på andra sidan fjorden, *Framnäs* (vid *Vangnæs* kyrka), med Thorsten bondes, och rundtomkring är scenen för de poetiska skildringarna af Frithiofs och Ingeborgs kärlek.

Jag gick der upp, i tanka att för mig sjelf recitera Tegnérs saga (ty hvem kan ej största delen af denna ur minnet?) — men hur svalnade icke min antiqvariskt-poetiska ifver, när jag fann Beles hög besådd med potater och genom plöjning reducerad till en ganska oansenlig jordkulle. Icke desto mindre klef jag upp, väl aktande mig att ej trampa ned de frodiga potatesplantorna. Lika godt! tänkte jag: menniskors arbete må gå ut på att resa minnesmärken för efterverlden, eller att tillfredsställa behofven för stunden — deras verk äro alla förgängliga; men naturen är densamma. Och jag föll i beundran öfver denna herrliga natur, som utbredde sig för mina blickar: fjorden, som medelst sin böjning åt söder och en sidoarm åt norr bildar ett ofantligt, skimrande kors emellan de mörka fjällen; till höger och omkring mig den blomstrande Balestranden och dermidtöfver löfskogen och sädesfälten på Framnäs; till venster, på en utskjutande udde, med grönska och tallskog, några fattiga bondgårdar 19) och *Tiugums* kyrka, som förgäfves upp-

lyfter sitt spetsiga torn, försvinnande vid sidan af de skyhöga, omätliga fjällen, hvilka höja sig lodrätt från dess fot; stränderna öfverallt leende, men bergsskrefvorna fyllda af snö, hvilken tycktes likasom icke kyla, men endast vara der för att gifva mera vexling åt landskapet; ändtligen i bakgrunden en regnbåge, som förenade de båda bergssträckningarna, af hvilka fjorden inneslutes, och de gråa dimmorna på fjällen skönt beglänsta af solen — i sanning, jag såg aldrig ett skönare skådespel. — Och här må jag sluta: lemnande Läsaren på denna strand, "för trogna hjertan kär," med den önskan, att mina svaga skildringar af en storartad natur må hafva förmått att gifva någon, om än aldrig så ofullkomlig aning om hvad den är. För mig var detta min längsta utfart åt vester: väl dröjde min inbillning, under en stunds drömar, vid tanken på Frithiofs vesterfärder, och gerna skulle äfven jag "ridit ut på drakens rygg" öfver vesterhafvets vågor; men östervåg var ock god, ty den förde till hembygden.

Tillägg.

I öfverensstämmelse med hvad i företalet blifvit antydt, var det min afsigt att bifoga några allmänna anmärkningar rörande Norriges land och folk grundade på de anteckningar och obetydliga observationer jag haft tillfälle göra, och jag ämnade deraf bilda ett slutcapitel af något större omfång. Emedlertid tvingas jag af mellankommande omständigheter att här sluta, och måste derför till en annan gång spara dessa anmärkningar: måhända skall jag innan dess hafva erhållit tillfälle att genom närmare undersökningar på ort och ställe göra dem mera fullständiga.

Noter.

) (Tillhör pag. 3.) *Paul Gaimard* är född år 1796 i södra Frankrike. År 1816 anställdes han såsom läkare vid flottan, dit kallad af sin böjelse för resor. Redan följande året utgick han, i egenskap af läkare och naturalhistoricus, med Capiten Freycinet (l'Uranie) på dess jordomsegling 1817-1820. Resultatet af denna resa, i naturalhistoriskt hänseende, blef det berömda verk, hvilket Gaimard i sällskap med Quoy utarbetade (1821-1825). I början af år 1826 erhöll han Regeringens uppdrag att undersöka tillståndet af flera naturalhistoriska samlingar i Europa, samt at skaffa behöfliga upplysningar i och för den nya jordomseglingsexpedition, som då tillrustades och som verkställdes af Capiten Dumont d'Urville (l'Astrolabe) åren 1826-1829, då Hr Gaimard äfvenledes var anställd såsom skeppsläkare och naturalhistoricus. Redactionen af den zoologiska delen af resebeskrifningen slöts af honom i Mars 1835 (sedan den år 1831 blifvit afbruten genom en resa till Ryssland och Polen, i ändamål att undersöka choleran), och redan i följande April månad begaf han sig åter ut på en ny resa, såsom chef för de flera vetenskapsmän, hvilka åtföljde corvetten la Recherche, commenderad af Capiten Trehouard, på dess expedition åt Island och Grönland 1835-1836 i afsigt att efterspana den olycklige Capiten Blosseville (la Lilloise), som förlorat sig bland polarhalvets isar. Detta ändamål lyckades man

tyvärr icke att vinna; men ur vetenskaplig synpunct skedde resan ingalunda förgäfves. Åren 1838-1839 deltog Hr Gaimard slutligen, såsom chef för den vetenskapliga afdelningen, uti den expedition, som ofvanför blifvit nämnd, och hvaröfver beskrifningen för närvarande under hans ledning utgifves i Paris. Denna resebeskrifning blifver ett praktverk, som kommer att bestå af 20 octavband text och mer än 500 plancher in folio.

Hr Gaimard förenar med det mod, den ifver och den verksamhet, som tillhöra en utmärkt resande, en sällsynt hjertats godhet och ett behag i umgänget, som måste tillvinna honom allas vänskap, med hvilka han har att göra. Det vore oförlåtligt att här förtiga hans utmärkta artighet mot de nordiska deltagarena uti hans sista resa, hvilka för öfrigt från Fransyska Regeringens sida först blifvit hedrade med hederslegionskorset och sedan begåfvade med ett ganska ansenligt honorarium.

2) Spitzbergen utgör en öflock af tillsammans måhända 400 quadratmils yta, belägen mellan 76-81 graders nordlig latitud, rätt i norr från vestra delen af Finmarken. Största delen af dess areal utgöres af en enda ganska ansenlig ö, Vest-Spitzbergen, samt tvenne öster om denne belägna, nämligen Nordostland och Öst-Spitzbergen (eller Stansforeland), hvilka, ehuru mycket mindre än den förstnämnde, likväl äro af betydenhet. Med undantag af Prince Charles Foreland, vester om hufvudön, äro alla de andra öarna, hvilka i synnerhet på östra sidan äro talrika, små och oansenliga. — Landet upptäcktes år 1596 af en Holländsk expedition, som var utsänd under Jacob v. Heemskerk, för att söka en väg norr om Sibe-

nen till China och Ostindien. Cornelius Ryp, som förde ett fartyg uti denna expedition, fann Spitzbergen, sedan han förut äfven upptäckt den söder derifrån, vid ungefär 74½ grader, belägna BeerenEiland (eller CherryIsland). Sedermera har Spitzbergen för fiskeriets skull blifvit besökt af i synnerhet Holländare, Engelsmän, Ryssar och Danskar, och mången gång gifvit anledning till strider mellan dessa rivaliserande magter; äfvensom flera namnkunniga seglare gjort detta land till föremål för sina undersökningar. Numera, sedan hvalfiskfångsten nästan alldeles upphört, och den öfriga ej heller är att jemföra med hvad den fordom var, så besökes Spitzbergen endast af de närmast boende folkslagen Ryssar och Norrmän, af hvilka de förstnämnda äfven mer och mer dragit sig tillbaka. Expeditionerna ifrån Hammerfest och Tromsöe upptaga vanligtvis tre månader om sommaren, men flera gånger hafva så väl Ryssar som Norrmän öfvervintrat på Spitzbergen och BeerenEiland, och Ryssarna hafva på åtskilliga ställen på Spitzbergen uppfört boningshus för detta ändamål. Emedlertid äro dessa expeditioner, och i synnerhet öfvervintringarna förbundna med stora faror, och månget lif har blifvit tillsatt i striden mot skörbjugg och isbjörnar: vintren 1834-1835 omkommo sålunda 14 man, hvilka voro utskickade ifrån Tromsöe till BeerenEiland. Den märkvärdigaste sejour på Spitzbergen gjordes af fyra Ryssar, hvilka år 1743 der qvarlemnades, sedan deras fartyg blifvit innestängdt af drifis och förlist. I sex år uppehöllo de sig der, och återfördes omsider år 1749 af ett fartyg till Archangel (med undantag af en, som dog kort före befrielsen). I Ham-

merfest kände jag en skeppare, som tvenne gånger i båt räddat sig hem från Spitzbergen, efter att hafva förlorat sitt fartyg. Och så finner man många, hvilkas lif varit lika fullt af faror och lidanden som de för sina äfventyr namnkunnigaste seglares, men hvilka lefva och dö okända för verlden, "illacrymabiles."

Spitzbergen gör fullkomligt skäl för namnet. Hela landet, åtminstone sådant det visar sig vid kusten, utgör icke annat än det ena höga, spetsiga, genom vittring sönderfallna berget bredvid det andra; dalarna mellan dem fyllda af ofantliga jöklar, hvilka gå ända ned i hafvet. På fjällsidorna, som till följd af locala förhållanden till det mesta äro fria från snö, samt på sådana ställen vid stranden, som ligga skyddade mot åverkan af det om sommaren oupphörligt ifrån bergen nedrinnande snövattnet, har en fattig och åtspridd vegetation kunnat fästa sig, men ingen gräsmatta, inget träd eller buske. Likväl hafva omkring 60 phanerogama växtspecies der funnits. Af djur, har Spitzbergen hvita björnar, hvilka uppehålla sig vid kusterna, mest i grannskapet af drifisarna, och i det inre landet renar, samt hvita och blå räfvar. Ripor och ejdergäss i otalig mängd, flera slag af måsor och andra sjöfoglar höra för öfrigt till Spitzbergens fauna. — Hvad den climatiska beskaffenheten angår, så kan man föga säga med någon säkerhet, af brist på observationer. Man har beräknat sannolika medeltemperaturen till omkring — 7°. Vintren är ej, i afseende på köldgraden, så sträng som man kunde förmoda, emedan den förmildras af grannskapet med hafvet, men storm, fuktighet och mörker göra den förfärlig. Sommarvär-

men är, såsom man kan tänka, ej stor. Vi voro på Spitzbergen i slutet af Juli och början af Augusti månad: de sista dagarna af Juli voro utmärkt vackra och klara, och temperaturen steg till 6 à 7 grader, men den 3 Augusti kom snö och temperaturen sjönk denne och följande dagar till nära nollpuncten; den dagliga variation var naturligtvis ganska obetydlig, då solen här ännu lyste lika klart om midnatten som vid middagen. Sommarvärmen förmår ingalunda att fullkomligt upptina snön, och landet skulle hela året öfverallt vara snöbetäckt och således sakna all vegetation, om ej genom särskildta förhållanden — beroende af fjällens branthet, på hvilka snön ej lätt i massa kan fästa sig, och de beständiga vinterstormarna, hvilka hindra den att lägga sig — marken hölles der och hvar blottad från snö och derigenom komme i stånd att uppvärmas af solen. På en liten låg holme, som låg väl öppen för solen, fann Hr Martins ända till +12 graders temperatur i jordytan.

Det ställe hvarest vi anställde våra vetenskapliga observationer (ibland hvilka jag bör nämna de corresponderande magnetiska vairations-observationerna efter Gauss' method) var Klocksund (Bellsound) på vestra kusten af VestSpitzbergen, vid ungefär 77½ graders latitud. Det vore omöjligt, att genom en beskrifning ens gifva en aflägsen föreställning om det intryck detta ställes natur gjorde på åskådaren. De 15—18 hundrade fot höga, spetsiga bergen, med sidorna dels kala och uppfyllda af lösa, kantiga stenar, dels betäckta med en genom vittring bildad jordskorpa och en mager vegetation, eller med olantliga fält af snö, hvit och röd *) om hvartannat; de omätliga

*) Af en växt, som lefver i snön.

jöklarna emellan fjällen, hvilka med sina höga väggar likasom stå upp ur hafvet, och ifrån hvilka stund efter annan väldiga massor med brak nedfalla i vattnet och jaga vågorna med ett qvidande ljud mot stranden; hafsbugten uppfylld af isstycken, mellan hvilka oformliga hvalrossar titta upp och sola sig, och otaliga ejdergäss, stormfoglar och måsor sväfva omkring; vid stranden ett af sin besättning öfvergifvet Ryskt fartyg, nu fylldt med is, och ingen att tillbedja de qvarlemnade helgonabilderna (ej långt härifrån, på södra kusten, hade man nyligen på stranden funnit 18 lik af besättningen på ett annat fartyg som förolyckats); en koja, äfven till hälften isfylld, omgifven af dessa höga, ofantliga kors, hvilka Ryssarna alltid qvarlemna såsom minnesmärken efter sig; slutligen scenen upplyst af den låga, hela dygnet nästan oföränderliga solen, som sällan förmår att öfverallt förjaga dimmorna — allt detta ingifva ett outplånligt intryck af vild dysterhet. Och när man vänder sin blick från denna "förödelsens styggelse" åt hafvet, och ser det vackra, stolta skeppet, af hvilket man förts dit öfver oceanen — hvilka sublima känslor intaga då icke själen? I sanning, hvar kan man väl erfara en lifligare känsla af menniskosnillets storhet, vid sidan af så mycket som stämmer själen att tänka på alltings förgänglighet?

3) Då det torde interessera Läsaren att känna hvad som på Svenska utgifvits rörande resultaten af den ifrågavarande expeditionen, så bör jag härvid särskildt omnämna de uti Lappland på flera ställen af Hr Lilliehöök gjorda observationer öfver jordmagnetismens absoluta intensitet efter Gauss' method, öfver hvilka, jemte några andra af samma slag, han författat en afhandling, som af Kongl. Vetenskaps-

academien emottagits till införande uti dess handlingar samt belönts med Fernerska priset.

4) Denna undersökning angick rigtningun af de så kallade rullstensräfflorna; mina observationer deröfver äro af Kongl. Vetenskapsacademien emottagna till införande i dess handlingar.

5) Följande året såg jag der likväl några Ryska fartyg redan i början af Juni.

6) Ifrån Stockholm kommer vanligtvis hvarje år ett fartyg till Hammerfest.

7) De officiela uppgifter, hvilka här och framgent åberopas, äro hemtade ur amtmannens öfver Finmarken sednaste embetsberättelse, afgifven i början af 1836.

8) Härvid bör anmärkas, att Hammerfests tulldistrict (hvars producter utföras och hvars förnödenheter inkomma öfver denna stad) består af hela VestFinmarken (se följ. capitel) med omkring 7000 innevånare. I detta district finnas likväl flera handelsplatser på landet, hvilka äro berättigade att drifva handel ej blott med Finmarkens innebyggare, utan äfven med Svenskar från Vester- och Norrbotten, samt Ryssar, af hvilka de besökas, äfvensom att afsända varor till alla inrikes orter och återföra hvad de för sin handel kunna behöfva; under vissa vilkor kan äfven utskeppning till utlandet få äga rum från dylika ställen. En betydlig del af de Ryska importvarorna inkomma på dessa handelsställen, likasom en del Finmarkska producter derifrån utgå, så att Hammerfest ingalunda sjelf äger all den handel, som angifves eller bör angifvas af dess tull-listor.

9) tillhör pag. 15. Ibland de flera torskarter, som fångas vid Norrska kusterna, äro tvenne i synnerhet

vigtiga, nämligen vinter- eller vårtorsk (skrej, gadus morrhua) och sommartorsk (sej, gadus virens).

10) Den sednaste handelstractaten med Ryssland har gifvit en fullkomlig reciprocitet och lika rättigheter å båda sidor i afseende på denna handel; men den fortfar att uteslutande vara i Ryssarnas händer.

11) Leonh. v. Buch, som besökte Hammerfest år 1807, och uppgifver dess dåvarande folkmängd till omkring 40, söker visa grundlösheten af de förhoppningar, man vid denna stads anläggning gjorde sig om dess blifvande commerciela vigtighet, i synnerhet med afseende på handeln med Archangel, och säger slutligen: "Hammerfest wird nie mehr werden als es ist." Emedlertid har en sednare erfarenhet visat, att handeln gått framåt; ehuruväl, såsom i texten äfven är antydt, medtäflan af Tromsöe troligen sätter en snar gräns för dess tillväxt.

12) I sammanhang med hvad som blifvit anfördt om Hammerfests handel, torde några upplysningar om de båda städerna Vardöe och Vadsöe i ÖstFinmarken ej vara ur vägen. Begge äro belägna vid Varangerfjord, den förra alldeles ute vid öppna hafvet, blottställd för den fuktiga hafsluften och stormar som skola vara förfärliga, den sednare längre in uti fjorden, till följd hvaraf dess climatiska förhållanden äro något bättre. Vardöe erhöll stadsprivilegier på samma gång som Hammerfest, men hade ännu vid sednaste folkräkningen (1835) endast 173 innevånare; Vadsöe, som först 1833 blef stad, hade 234. Bådas handel är ganska obetydlig, och så vidt jag känner, exportera de ingenting sjelfva. Endast några få fartyg finnas, hvilka förnämligast blifvit använda för ishafsfångst. Emedlertid är det troligt, att Vadsöe

skall förkolra sig, men Vardöe skulle sannolikt redan upphört att existera såsom stad, om ej den lilla fästningen Vardöehuus så att säga gifvit den en nödvändig tillvaro. (Likväl bör anmärkas, att Vardöe för längre tid tillbaka, och innan fästningens anläggning, var en af Finmarkens förnämsta platser).

3) Keilhau anför, uti sin resa i Finmarken, några uppgifter, enligt hvilka det om vintren skulle vara flera klara än mulna (*tykke*) dagar äfven i trakten af Hammerfest och Nordcap, och förklarar detta genom den om vintren herrskande landvinden, som i sjelfva verket (efter hvad äfven i texten blifvit anmärkt) vanligtvis är förenad med torr och ren luft. Likväl får man ingalunda härvid fästa begreppet af klar himmel; hvilket ock bestrides af Keilhaus egna observationer i Talvig, hvarest han under hela vintren endast annoterat 44 fullkomligt klara dagar, oaktadt detta ställe, beläget vid det inre af Altenfjord, har en långt renare luft än Hammerfest, som omedelbart är utsatt för inflytandet af hafvet. — Då v. Buch säger, att i Hammerfest de häftigaste vinterstormarna komma från sydost, så måste detta bero på ett misstag, ehuruväl äfven dessa vindar ofta äro ganska starka, hvilket de för känseln förefalla att vara så mycket mer som de vanligtvis äro kalla. Se vidare härom i nästa capitel.

4) Under den tid jag var i Finmarken, bestriddes kustmätningen derstädes af Premierlieutenanten vid Norrska Flottan Hr Due, (broder till H. E. Norrska Statsministern), som ännu ej lärer tröttnat vid detta långsama och besvärliga arbete. Hr Due, som så väl hunnit blifva bekant med alla förhållanden i Finmarken, erhöll af Regeringen uppdraget att vara den

Fransyska Expeditionen behjelplig med råd och dåd under dess uppehåll derstädes.

15) Dessa jöklar kunna likväl i afseende på utsträckning icke jemföras med dem som finnas i Bergens stift, och om hvilka kommer att talas i ett följande capitel.

16) Qvartz förekommer äfven i ganska stor myckenhet i VestFinmarken. — Hvad för öfrigt Finmarkens geologiska beskaffenhet angår, hänvisas till v. Buchs och Keilhaus observationer.

17) I detta afseende får jag i synnerhet hänvisa till de lifliga målningar, som förekomma uti Hr amtman Bloms interessanta resa i Nordlanden och södra delen af Finmarkens amt samt v. Buchs beskrifning öfver Alten.

18) Under sitt vinteruppehåll i Talvig fann Keilhau vid nordostlig vind den lägsta temperaturen i Talvigbugten, nämligen — 1°.5. Den af mig iakttagna anförda högsta temperaturen observerades den 17 Januari under NO à ONO vind, som med växlande dock ej särdeles stark intensitet varit rådande sedan den 15 e. m.; men förut hade under en lång tid en svag landvind herrskat. Eljest medföra utan tvifvel de nordliga och nordostliga vindarna den lägsta hafstemperaturen.

19) De små variationer, som förekomma åt orätt håll, äro icke större än att de kunna förklaras genom observationsfel. Den thermometer som begagnades var noga calibrerad; vid afläsningen æstimerades temligen säkert $\frac{1}{20}$ grad. — Flera observationer än de anförda skulle blifvit gjorda, om ej dels andra sysselsättningar hindrat, dels det ofta inträffat, att källan vid min ankomst befanns uppfylld af snö (hvilket vid vissa vindar vanligen var förhållandet): se-

dan i detta fall snön blifvit undanröjd, dröjde jag alltid några dagar med observationen.

9) I Kaafiord har Hr Thomas anställt dagliga temperaturobservationer uti en af grufvorna, samt funnit följande constanta ziffror, nämligen temperaturen i sjelfva berget +4°.0, i stillastående vatten +2°.77, i luften +3°.33 och i ett källsprång +3°.06. Det ställe, hvarest observationerna blifvit gjorda, ligger mycket öfver hafsytan, och den höga temperaturen kan, enligt min tanka, icke förklaras annat än som en följd af locala förhållanden och det värme, som utvecklas genom grufarbetena (ehuru inga sådana förrättas på sjelfva observationsstället.

1) Till vidare jemförelse meddelas här tvenne källtemperatur-observationer, hvilka jag gjort på Frösön i Jemtland (år 1838). Jag fann der den 7 Juni uti en källa +2°.35 och uti en annan +2°.8, då luftens temperatur var +11°.

2) Hvad i allmänhet angår bruket af källtemperaturobservationer till bestämmande af jordvärmen, får jag hänvisa till en uppsats i detta afseende, hvilken jag föredrog vid Scandinaviska Naturforskaresällskapets sammankomst i Stockholm detta år (1842) uti dess chemiskt-physiska section, och hvilken kommer att tillhöra dess handlingar. Jag har der särskildt redogjort för de ofvanför anförda observationer, likasom för några andra observationer, gjorda i Karasjock, hvilka i ett följande capitel komma att omförmälas, och jag har trott mig kunna sluta, att observationerna i Alten böra gifva jordvärmen med temlig säkerhet, men att af dem, hvilka blifvit gjorda i Karasjock, de tvenne sista förmodligen helt och hållet få förkastas.

3) v. Buch uppgifver högden af Kongshavnsfjæld till en-

dasf 575 fot: jag har likväl inget skäl att misstänka någon origtighet uti min bestämmelse, för hvilken uti det närbelägna Bossekop gjordes corresponderande observation. — De högder, hvilka uti detta arbete anföras, äro alla efter Poissons formel.

24) Keilhau omförmäler äfven uti sin resa det här nämnda förhållandet, utan att angifva några thermometerobservationer.

25) Rörande norrskenets inflytande på de jordmagnetiska förhållandena, äfvensom beskaffenheten af detta phænomen i allmänhet sådant det visar sig i Finmarken, har jag till Kongl, Vetenskapsacademien inlemnat en afhandling, som blifvit tryckt uti dess handlingar.

26) För att visa i hvilken mängd hjortron på sina ställen förekomma, kan anföras att fogden i ÖstFinmarken (eller amtmannen — jag erinrar ej hvilkendera) har en plats, hvilken är utmärkt för sin rikedom på dessa bär, såsom en sitt embete tillhörande herrlighet. — Åkerbär mogna icke i Finmarken (ehuru plantan finnes.)

27) Möjligheten att välja boningsplatser efter behag beror likväl till en del på naturen af fiskfångsten; ty i Finmarken behöfver fisken sällan sökas rätt långt från fasta landet.

28) Detta minnesmärke finnes beskrifvet i Keilhaus resa.

29) Till skydd mot detta anfall af Ryssarna anlades ursprungligen de båda fästningarna Altenhuus och Vardöehuus, af hvilka den sednare ännu existerar. Denna lilla fästning, hvars besättning för närvarande utgöres af 24 man, utom befäl, har i synnerhet derför varit af nytta, att den hämmat de fredliga inkräktningarna af Ryssar, som idka fiske i grannskapet af Finmarken. Dessa hafva mångfaldiga gånger

försökt att öfverskrida det dem medgifna gebiet, och skulle förmodligen, utan detta hinder, i anseende till deras större driftighet och omtänksamhet (som äfven sträcker sig till de Ryska Lapparna) mycket förfördelat, måhända efterhand undanträngt, de dolska infödingarna.

30) Dessa uppgifter äro hemtade ur Wexels theologiska tidskrift.

31) Se v. Buchs anmärkningar om Kongshavnsfjæld i detta afseende.

32) Hvad här anföres grundar sig på officiela uppgifter, i hvilka likväl ingen specification finnes för de särskildta folkslagen.

33) Det omförmälda förhållandet hörde jag i Finmarken uppgifvas. Hr Keilhau säger likväl, att, med undantag af Elvebakken, äger öfverallt det motsatta förhållandet rum, eller att Qvænerna, der de bosätta sig i Finmarken, antaga Norrmännens eller Lapparnas språk. Det är förmodligen emedan de på alla andra ställen äro fåtaligare, så att de lättare amalgalmeras med de öfriga innebyggarena.

34) Vid Kaafiords kopparbruk emottagas likväl inga arbetare af känd vanfrägd.

35) Detta lärer redan, enligt de sednaste underrättelser jag erhållit om Kaafiord, hafva inträffat vid Reipasgrufvorna.

36) Det vill likväl säga fjällmil, hvilka säkert äro lika mycket för korta, som sjömilen i Finmarken äro för långa.

37) Dessa ställen hafva fordom tillhört Sverige, hvilket äfven till följd af deras belägenhet söder om fjället vore det rätta; men de afträddes vid en gränsetractat för ungefär hundrade år sedan: dervid är för öfrigt föga vunnet eller förloradt.

38) Orden *jock*, *jauri*, *vare*, som ofta förekomma uti Lappska ortnamn, betyda, det första elf, det andra vatten, det tredje berg. — Hvad rättskrifningen af de Lappska namn, som af mig anföras, beträffar, så får jag, såsom varande okunnnig i språket, bedja om ursäkt, i fall dervid äro begångna några fel; jag hoppas åtminstone att de icke skola vara större, än att tillåta igenfinnandet af localiteterna.

39) Observationer af v. Buch och Keilhau visa ännu större differenser. — På Dovrefjäll har jag funnit tallen gå till ganska olika högder; den bestämmelse, jag i ett följande capitel kommer att anföra, torde emedlertid gifva detta elements rätta värde på sjelfva fjällryggen med så stor säkerhet som sjelfva observationen medgifver.

40) Nära Nordcap utskjuter verkligen en landtudde något längre i norr; men den är låg och kan ej på sjön tjena säsom något landkänningsmärke.

41) A' propos dessa tiondetagare — ehuru i sig sjelft alltför mal à propos — torde jag få omnämna den tionde, som gifves presterna af Lofotfisket. Denna delas lika mellan båda pastorerna uti den församling, hvarest fiskeläget är, och hvarest fiskaren bor.

42) Hvad här blifvit sagdt, motstrider icke hvad som förut yttrats i tredje capitlet: jordbruket kan, enligt min tanka, uti dessa trakter väl blifva en hufvudsaklig näringsgren, men aldrig hufvudnäring. — Huru olika tankar sakkunniga personer hysa i denna fråga, ser man af de olika raisonnementer som fökomma uti Amtman Bloms resa och den sista embetsberättelse af n. v. Amtmannen i Nordlanden Stabell. — Jag bör här en gång för alla omnämna den nytta jag för detta capitel dragit af det förstnämnda

arbetet, hvilket är lika utmärkt genom sin sakrikhet som lätta stil, och till hvilket jag får hänvisa hvar och en som önskar närmare känna detaljerna af här ifrågavarande ämnen.

3) Hr Rector Bugge har på statens bekostnad gjort en resa för att undersöka främmande länders undervisningsverk; resultaten af hans undersökningar äro meddelade uti ett vidlyftigt, högst sakrikt och interessant arbete, som utkom för några år sedan.

4) Olika delar af Throndhjems domkyrka äro byggda mellan 11 århundradets början och 13 århundradets slut. — Bland de härjningar kyrkan undergått, räknas fyra eldsvådor, af hvilka trenne förorsakats af ljungeld, samt de plundringar, hvilka hon led af Svenskarna, då de år 1563 innehade Throndhjem.

5) Ibland dessa få räknas åtskilliga reparationer, som i all välmening verkställdes vid H. M. Konungens kröning i Throndhjem.

6) De här anförda observationerna äro beräknade efter antagandet af medelbarometerhögden 760 millemeter vid hafsytan, enär inga tillräckligt nära corresponderande observationer varit att tillgå. I Christiania var barometerhögden i sjelfva verket nära så stor samt varierade obetydligt under de dagar, då mina observationer gjordes.

7) Huru olika intryck ett och samma landskap kan göra på olika resande, synes om man med ofvanstående jemför beskrifningen öfver samma trakt af Hr Amtman Blom, som uti Justedalen endast vill finna vildhet och stygghet, men icke något spår af skönhet.

8) Jöklarnas bildning antages utan tvifvel med rätta ske uppifrån den eviga snögränsen nedåt; men månne ej under särskildta förhållanden ett motsatt bildningssätt vore tänkbart, eller att deras tillväxt skett ned-

ifrån uppåt? Jag har likväl för litet sett af dem, för att kunna våga en gissning. — Man har att vänta interessanta upplysningar i detta ämne af de undersökningar, hvilka Hr Prof. Keilhau denna sommar (1842) företagit öfver Folgefonden.

49) En af åboerna härstädes stod i begrepp att utflytta till America, derifrån hindrad hvarken af traktens skönhet, eller ställets poësi, eller hjelpligt välstånd hemma — ty han var ingalunda i nöd, men han drefs som af en omedveten instinct.

Jag bör ej lemna detta ställe, utan att nämna, huru känd, beundrad och älskad Tegnérs sångmö är öfverallt i Norrige. Och ännu mer: jag vågar, efter hvad jag hört och sett, nästan tro, att *Tegnérs landsmän* blifvit Norrmännen kärare, än det fordom fiendtliga *unionsrikets innevånare* ännu kunnat blifva; ty så mägtigt är andans band. Likväl börjar man först nu märka spår till en lifligare litterär förening emellan brödrafolken.

Förklaring.

De båda plancherna öfver Karasjock, äfvensom chartan öfver Finmarken och Spitzbergen, äro efter Keilhaus enkla, men characteristiska teckningar. Chartan öfver Altenfjord är uppgjord af Hr Capiten Lilliehöök, som sjelf recognoscerat trakten närmast Bossekop. — Af accessorier ser man på den ena planchen tåget af en rejda, på den andra en Fjäll-Lapp ifrån Kautokeino, som kommit på skidor, med en töm på armen, i det föregifna ändamålet att efterspana en förlorad ren. Om jag ej misstager mig, så återgifva de båda karlfigurerna ganska lyckligt den olika caracteren af Lapparnas i Kautokeino och Karasjock utseende.

Tryckfel.

Pag. 51, 10 & 9 rad. nedifr. står: ofvanör *yntes*; läs ofvanför *syntes*.

68, 10 rad. uppifr. står: påyrkat; läs påpekat.

115, 2 rad. nedifr. står: iefnadssätt; läs: i lefnadssätt.

125, 9 rad. nedifr. står: gudstjent; läs: gudstjenst.

128, 8 rad. nedifr. står: tar; läs: har.

135, 7 rad. nedifr. står: hovedmand; läs: hövedsmand.

139, 9 rad. nedifr. står: fembæringer; läs: femböringer.

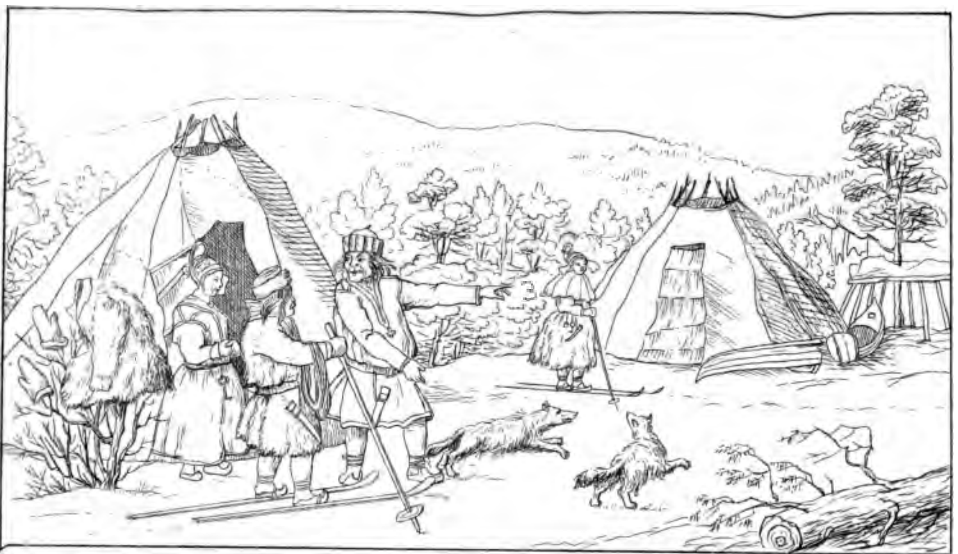
154, 4 & 5 rad. uppifr. står: egen-egenkär; läs: egenkär.

156, 12 rad. nedifr. står: carrioleen; läs: carriolen.

161, 14 rad. uppifr. står: omgifven; läs: omgifna.

" 1 rad. nedifr. står: strömma; läs: strömar.

Några smärre fel, hufvudsakligen beroende på olika stafningssätt — en följd af att författaren endast till någon del haft tillfälle att sjelf läsa correcturet — torde Läsaren benäget ursäkta.

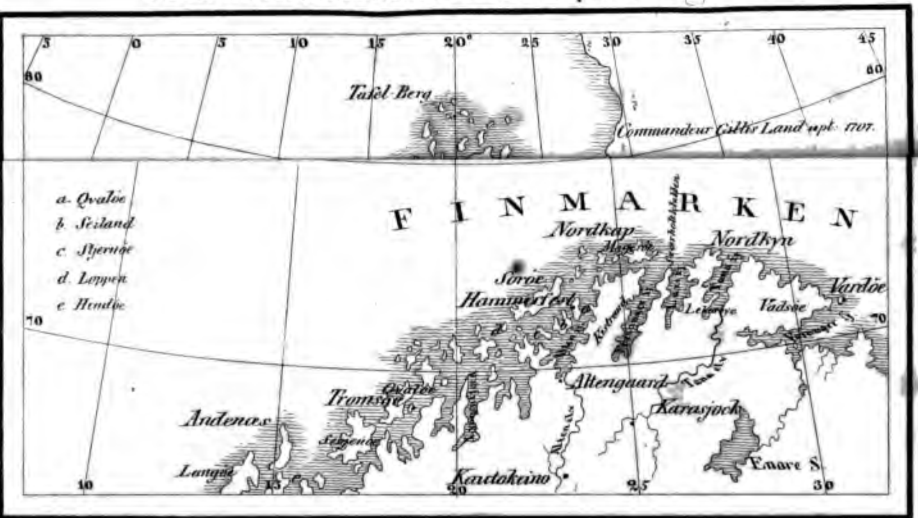

Fjäll Lappar i Karasjock socken.

Karasjock.

Charta öfver Finmarken och Spitsbergen.

Gen. Stab Lith. Inr.

Chamarken.

